

**Оксана Онопрієнко,
Оксана Петрук,
Тетяна Павлова**

**ТЕХНОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ
ОСОБИСТІСНИХ І
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС**

**Інститут педагогіки НАПН України
Відділ початкової освіти імені О.Я. Савченко**

Оксана Онопрієнко, Оксана Петрук, Тетяна Павлова

**ТЕХНОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.
МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС**

Методичний посібник

Київ, 2023

УДК 373.3.091.26(083.132)

О-59

Рецензенти:

Скворцова Світлана, завідувач кафедри математики та методики її навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

Медведь Оксана, методист Науково-методичного центру дошкільної, початкової освіти та предметів мистецької галузі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

О-59 Онопрієнко О. В.

Технології оцінювання особистісних і навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичний кейс : метод. посіб. / Оксана Онопрієнко, Оксана Петрук, Тетяна Павлова ; Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ початкової освіти ім. О. Я. Савченко. – Київ: Педагогічна думка, 2023. – 249 с.

ISBN 978-966-644-715-2

У посібнику розкриті концептуальні положення щодо вимірювання навчальних досягнень молодших школярів, на основі яких розроблено технології оцінювання особистісних і навчальних досягнень учнів початкової школи, а саме: технологію вхідного діагностування навченості учнів початкових класів; технологію компетентнісних результатів навчання ; технологію вербального оцінювання; технологію підсумкового оцінювання результатів навчання випускників початкової школи. Технології забезпечені дидактико-методичною ресурсною підтримкою у вигляді інструментарію оцінювання, придатного для відтворення як в описаних локальних, так і у варіативних умовах навчання.

УДК 373.3.091.26(083.132)

ISBN 978-966-644-715-2

© Оксана Онопрієнко, Оксана Петрук,
Тетяна Павлова

© Інститут педагогіки НАПН України

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ	5
1.1. Дидактична сутність технологій навчання і сфери їх застосування ..	5
1.2. Технології навчання в контексті зарубіжних освітніх практик	22
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСУЧАСНЕННЯ СМИСЛУ Й ПРОЦЕСУ	29
2.1. Сутнісна характеристика навчальних досягнень молодших школярів у чинній парадигмі освіти	29
2.1. Оцінювання особистісних результатів навчання як новий аспект контрольно-оцінювальної діяльності в НУШ	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС ТЕХНОЛОГІЙ ОЦІНЮВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	57
3.1. Технологія вхідного діагностування навченості молодших школярів	57
3.2. Технологія формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів	88
3.3. Технологія вербального оцінювання освітніх результатів	118
3.4. Технологія оцінювання компетентнісних результатів навчання	129
3.5. Технологія підсумкового оцінювання результатів навчання випускників початкової школи	214

ПЕРЕДМОВА

Питання якості освіти та якості освітніх результатів нині загострилось і набуло нових сенсів у зв'язку з численними викликами, зумовленими надзвичайними та масштабними за своїми наслідками ситуаціями – спочатку тривалими пандеміями, а потім – воєнним станом у країні. Потреба в орієнтації школи на швидкозмінні умови життя зумовила впровадження компетентнісного підходу, технологізації процесу його втілення в освітню практику. Його реалізація у сучасній початковій школі пов'язана з практичним спрямуванням освітнього процесу, зі створенням передумов для поетапного управління формуванням навчальних досягнень учнів.

Компетентнісно орієнтована освіта спирається на низку дидактичних засобів, до числа яких належать технології і методи навчання – способи впорядкування навчального процесу стосовно позицій його суб'єктів, а також завершеності у часі структурних одиниць навчання. Нові підходи вимагають вирішення актуальних питань, зокрема таких: у який спосіб відбуватиметься навчальна діяльність; як її організувати для досягнення компетентнісних результатів, що дозволять учням самостійно діяти в навчальних і життєвих обставинах на основі набутого досвіду; якими чином виміряти навчальні досягнення здобувачів освіти, щоб забезпечити персоналізовану підтримку та навчальний поступ.

Практика впровадження концептуальних засад Нової української школи та попередні результати моніторингу впровадження реформи показали, що слабкою ланкою в початковій освіті є недосконалі методики та технології навчання, що досі здебільше зводяться до транслювання вчителем змісту навчання, спираються на усталені традиції організації навчальної діяльності учнів, не зорієнтовані на досягнення ними функціонально виражених результатів.

Важливим чинником, що впливає на якість освіти, є системно організований контроль результатів учнів на кожному етапі навчання. Система контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, що нині впроваджується

у початковій освіті, побудована на сучасному уявленні науковців, методистів і практиків про цей процес. Помітна різниця між інноваційним і традиційним, звичним і зручним для багатьох учителів підходом до контролю й оцінювання, коли зафіксовані результати виконання учнями перевірних (діагностувальних) робіт зіставляються з чітко визначеними критеріями, рівнями й оцінками в балах, зумовила проблеми перехідного періоду, зокрема такі: відсутність оформленої методики; брак методичних рекомендацій; відтерміновані процеси створення, апробації і селекції засобів контрольно-оцінювальної діяльності нового типу тощо.

Хоча досвід контрольно-оцінювальної діяльності за останні десятиліття збагачено різноманітними підходами до її здійснення — індивідуальний, змістовий, формувальний, рейтинговий та інші, — досі поширеним на практиці залишається кількісно-критеріальний підхід, а серед його об'єктів переважають предметні знання, уміння та навички. За позитивних з огляду на гуманізацію вимог до оцінювання — індивідуальний характер здійснення, диференціація, систематичність процесу, різноманітність форм організації та ін. — простежується слабкий зворотний зв'язок, пасивність школярів, оскільки оцінювальна діяльність покладається переважно на вчителя.

Над вирішенням означених та низки інших проблемних питань, пов'язаних із побудовою інноваційної системи оцінювальної результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів, сумлінно працюють освітянські спільноти й окремі педагоги. У цьому посібнику презентуємо авторські дидактико-методичні розробки, призначені для забезпечення процесу оцінювання особистісних і навчальних досягнень учнів початкової школи.

РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ

1.1. Дидактична сутність технологій навчання і сфери їх застосування

Набуття чинності новоствореної нормативної бази для початкової освіти – Державного стандарту і типових освітніх програм – зумовило зміни в змісті освіти, у вимогах до організації процесу навчання та в методології оцінювання освітніх результатів. У такий спосіб визначилися визначилися актуальні напрями сучасних педагогічних досліджень, а саме: дидактико-методичне забезпечення впровадження нового змісту навчання, зорієнтованого на формування компетентностей, які потрібні дитині для успішної самореалізації в суспільстві; розроблення методик і технологій навчання з урахуванням пізнавальних потреб і віковідповідних можливостей здобувачів освіти; опрацювання цільових і методичні орієнтирів компетентісно орієнтованого навчання із зазначенням пріоритетних способів навчальної взаємодії учасників освітнього процесу; обґрунтування дидактико-організаційних умов, за яких молодші школярі зможуть досягати високих результатів навчання та інші. Базовими теоретичними положеннями для здійснення означених та інших новацій в початковій школі наразі залишаються принципи дитиноцентризму, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів. Їхнє втілення на нормативно-прикладному рівні зумовлює необхідність урахувати не лише актуальні потреби сучасної дитини, а й закладати потенціал для її перспективного розвитку, готовності продовжувати навчання¹.

Аналіз досвіду організації діяльності суспільства в умовах об'єктивних обмежень засвідчив наявність низки проблем, на які необхідно оперативного реагувати, аби забезпечити виконання функцій і завдань певної галузі.

¹ Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. МОН України. 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Карантин і викликана ним криза призвели до перегляду організаційної культури діяльності в різних сферах людської праці. Не становить винятку в цьому зв'язку й освіта. Загальновідомо, що криза – це час умінь швидко вчитись та швидко реагувати на довколишнє середовище, і в поточній ситуації ринок послуг має сфокусуватися на технологіях і компетенціях спеціалістів, пов'язаних із їх використанням. Отже, технологізація процесів спроможна допомогти в складних обставинах швидше переорієнтуватися на пріоритетні засоби і форми організації діяльності, сприятливі для продуктивної праці. У ситуаціях посткарантинного навчання до дійових засобів побудови освітнього процесу віднесемо педагогічні технології різних рівнів застосування, що допоможуть учителям ефективно організувати освітню діяльність, забезпечать досягнення здобувачами освіти обов'язкових та очікуваних результатів в умовах звичного (очного) і дистанційного навчання.

Проаналізувавши поняття технологій навчання, виділимо такі його характерні властивості: передбачає специфічну цілеспрямовану діяльність учителя й учнів; спирається на педагогічні закони і закономірності; володіє ознаками дидактичної системи (забезпеченість методами, прийомами, засобами, умовами); відтворюваність і продуктивність. Саме ці вимоги задовольняють наше бачення оптимальних засобів організації освітнього процесу в ході дистанційного та посткарантинного навчання. Вони бралися до уваги під час розроблення технології вхідного діагностування навченості учнів, яку ми розробили й запропонували вчителям після тривалого переривання навчального процесу.

Проблема технологізації освітнього процесу перебуває в полі уваги науковців і практиків від часів так званої технологічної революції в ХХ ст., пов'язаної передусім із досягненнями в галузі точних і технічних наук. Саме в цьому сенсі феномен технології в освіті досі вживається в багатьох зарубіжних публікаціях. Поняття педагогічної технології у сенсі, який найбільше відповідає нашому дослідженню, стало використовуватись у сфері освіти від 70-х років минулого століття для позначення планомірно сконструйованого навчального

процесу, який забезпечує досягнення поставлених цілей. Його характеризують як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів. Тобто, педагогічна технологія являє собою синтезований організаційно-методичний інструментарій освітнього процесу. За визначенням С. Руді², цей термін тлумачиться як специфічно нормалізований навчальний процес, яким передбачаються форма, зміст, методи навчання, продукти та результати, або як освітня діяльність, що цілеспрямовано впливає на учнів і надає їм можливість змінюватися самостійно.

Педагогічна технологія – це багатомірне явище, що розглядається на трьох рівнях використання:

- загальнодидактичному (аналог педагогічної системи, що охоплює сукупність цільових установок, зміст, засоби і методи навчання, алгоритми діяльності суб'єктів і об'єктів освітнього процесу);
- частково предметному (у значенні окремої методики навчання предмета);
- локальному (в сенсі технологічного ланцюжка окремого виду діяльності).

У контексті останнього рівня передбачається розроблення технологічних навчальних модулів із подальшим їх відтворенням у варіативних умовах. На нашу думку, це має бути окремий елемент дидактичної системи, забезпечений комплексом засобів і методів навчальної діяльності, спрямованої на досягнення чітко визначеної мети. Подібні явища в педагогіці відносять до категорії *технологій навчання*. Технологія навчання передбачає відповідне наукове проєктування, у рамках якого освітні цілі задаються однозначно, забезпечується можливість для об'єктивних поетапних вимірювань і підсумкової оцінки досягнутих результатів.

² Rudy, S. Consultancy, disruption, and the pulse of pedagogy. *Teaching and Learning Together in Higher Education*, 2016. 1(11), 12.

В Енциклопедії освіти наведено кілька визначень поняття технології навчання, із яких відповідним нашому баченню проблеми є формулювання В.Онищука: «це технологія, що має включати відомості про методи й прийоми викладання, зміст, характеристику і послідовність навчальних дій та операцій учнів, способи педагогічного керування їхньою пізнавальною діяльністю»³. У зарубіжній шкільній освіті в цьому значенні використовується поняття технологічного методу⁴ або стратегії навчання. Натомість, термін у дослівному перекладі пов'язується із використанням у навчальному процесі мобільних та інших інформаційно-комунікаційних засобів.

Узагальнене бачення структури технології навчання подано в науковій розвідці С. Бондар⁵, зокрема таке: наявність концептуальної основи; формулювання цільової настанови та виклад змісту навчального матеріалу; проектування процесуального складника, що поєднує способи організації навчання, методи і форми навчальної діяльності учнів, управління вчителем навчальним процесом, здійснення діагностики результатів. Додамо, що ознаками технології навчання як дидактичної системи мають бути логіка процесу, взаємозв'язок усіх частин, цілісність компонентів.

На підставі означення феномену технології навчання виділимо такі його характерні властивості: передбачає специфічну цілеспрямовану діяльність учителя й учнів; спирається на педагогічні закони і закономірності; володіє ознаками дидактичної системи (забезпеченість методами, прийомами, засобами, умовами); відтворюваність і продуктивність. Саме ці вимоги задовольняють наше бачення оптимальних засобів організації освітнього процесу в ході дистанційного та посткарантинного навчання. Вони бралися до уваги під час розроблення технології вхідного діагностування навчання учнів,

³ Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України. К., 2008., с. 907.

⁴ Svetlana S. Kulmagambetova, Saltanat K. Iskindirovab, Zhadyra S. Kazhiakparovac, Kulyash T. Bainiyevad, Chimay Pandyaе. Comparative Review of Pedagogical Technologies in the Educational Process of Higher Educational Institutions. International Journal of Environmental & Science Education, 2016. VOL. 11, NO. 9, 2567-2581.

⁵ Бондар С. П. Педагогічна технологія: становлення, термінологія, сутність, структура. Школа першого ступеня: теорія і практика. Переяслав-Хм., 2002.

яку ми розробили й запропонували вчителям після тривалого переривання навчального процесу.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується значними змінами, пов'язаними із введенням в дію Державного стандарту початкової освіти. В основі стандарту покладено системно-діяльнісний підхід, який передбачає переосмислення професійної діяльності вчителя з погляду організації навчання молодших школярів. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти результати навчання стають його системоутворювальним компонентом.

Таке розуміння дозволило досить точно визначити мету й основний результат початкової освіти, що передбачає засвоєння універсальних навчальних дій на основі практичного застосування і пізнання.

Досягненню зазначеної мети сприяють технології навчання, що визначають шляхи і способи особистісного і пізнавального розвитку учнів. Гарантованість запланованих результатів освоєння освітньої програми початкової загальної освіти є основою для самостійного успішного засвоєння учнями нових знань, умінь, компетенцій, видів і способів діяльності. У зв'язку з цим у початковій освіті особливе місце відводиться реалізації технологічного підходу в навчанні.

Застосування технологій навчання в освітньому процесі є однією із його характеристик, що швидко розвиваються. Тому важливо визначитися з науковою семантикою цього поняття і можливостями застосування на практиці.

У сучасних умовах реформування освіти проблема технологій навчання як одного із різновидів педагогічних технологій все активніше розглядається стосовно початкової школи. Це пояснюється тенденціями її генези, спрямованими на досягнення пріоритетної мети – розвиток особистості учня на основі включення молодшого школяра в самостійну пізнавальну діяльність, в процесі якої освоюються універсальні навчальні дії і формується самостійність як якість особистості.

На думку дослідників (Савченко О., Сявавко Г., Гриньова М. та ін.) поняття технологія навчання охоплює всі основні проблеми педагогіки, пов'язані з удосконаленням навчального процесу, з підвищенням ефективності і якості його організації⁶.

На сьогодні у педагогіці поняття «технологія навчання» не є загальноприйнятим. У документах ЮНЕСКО технологію навчання (англ. educational technology – EduTech або EdTech) визначають з акцентами на наявність ресурсів і засобів досягнення цілей навчання з урахуванням можливостей віку. У первісному розумінні цей термін застосовується як використання в освітніх цілях засобів масової інформації, породжених комунікаційною революцією, що призвело до появи аудіовізуальних засобів, телебачення, комп'ютерів та інших елементів «апаратного» та «програмного забезпечення». У новому і більш широкому розумінні – це системний метод розробки, застосування та оцінювання всього процесу викладання та навчання з урахуванням як технічних, так і людських ресурсів, а також взаємодій між ними, що передбачає оптимізацію навчання⁷.

Таким чином, з одного боку, технологія навчання розглядається як сукупність методів і засобів обробки, змін і подання навчальної інформації, з іншого – як наука про способи педагогічного впливу в процесі навчання з використанням необхідних технічних або інформаційних засобів.

У термінах EduTech технологія навчання постає як комбіноване використання комп'ютерного обладнання, програмного забезпечення та теорії й практики освіти для полегшення навчання, що передбачає використання та керівництво технологічними процесами й освітніми ресурсами з метою досягнення навчальних результатів користувачів⁸.

⁶ Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, В.О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н.М. Київ, 2017.

⁷ Глосарій термінів з технології освіти / Glossary of educational technology terms. Париж: Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, 1986.

⁸ Mangal, S. K.; Mangal, Uma (2009). Essentials of Educational Technology. New Delhi: PHI Learning Pvt. Ltd. p. 3.

Досліджуваний термін набув поширення в літературі другої половини ХХ століття в зв'язку з розвитком програмованого навчання і спочатку використовувався для позначення навчання із застосуванням технічних засобів.

Поступово у 70-і рр. він став використовуватися в більш широкому контексті: і для позначення навчання з використанням технічних засобів навчання, і як раціонально організоване навчання в цілому.

Таким чином, поняття технологія навчання поступово набуло змістової визначеності і охоплює всі основні проблеми, пов'язані з удосконаленням навчального процесу, з підвищенням ефективності і якості його організації.

У наші дні в зарубіжних практиках відбулася диференціація двох складників змісту терміна: технології навчання (Technology of Teaching) і технології в навчанні (Technology in Teaching).

Першим з них позначають прийоми наукової організації праці вчителя, завдяки яким найкращим чином досягаються поставлені цілі навчання, а за допомогою другого – прийоми використання в навчальному процесі технічних засобів навчання і асортимент таких засобів.

За аналітичним оглядом зарубіжних джерел, найважливішими характеристиками технологій навчання вважаються такі:

1) *результативність* (високий рівень досягнення поставленої мети кожним учнем), економічність (за одиницю часу засвоюється більший обсяг навчального матеріалу, ніж без використання таких засобів за найменших витрат зусиль учня);

2) *ергономічність* (навчання відбувається в режимі співробітництва, позитивного емоційного мікроклімату, за відсутності перевантаження і втоми);

3) *висока вмотивованість у вивченні предмета*, що сприяє підвищенню інтересу, дозволяє розкрити резервні можливості учня в пізнавальній діяльності.

Більшість дослідників розглядає технології навчання як один зі способів реалізації на заняттях особистісно-діяльнісного підходу до навчання, завдяки якому учні виступають як активні творчі суб'єкти діяльності.

Цьому сприяють, як вважається, навчання в співробітництві, проєктні технології (метод проєктів), тандем-метод, технологія «case study», дистанційне навчання, комп'ютерні технології, інтенсивні технології, технологія освоєння іноземних мов, ігрові технології; перевернутого навчання та ін.

За проаналізованими джерелами, технології навчання розвиваються новими способами – надихаючи вчителів і учнів: від рахунку на дерев'яних рахівницях до портативних калькуляторів, від слайд-проекторів та кінофільмів у класі до віртуальної реальності та електронного навчання наступного покоління.

Встановлено, що технології змінюються залежно від способу роботи, гри, творчості та спілкування, що створює нові можливості для збагачення та стимулювання учнів. Дедалі більше в практиці навчання в зарубіжних країнах зростає потенціал допоміжних технологій, віртуальної та доповненої реальності, високотехнологічних інструментів співпраці, гейміфікації, подкастингу, ведення блогів, 3D-друку, штучного інтелекту, персоналізованого навчання та багато іншого.

За Дж. Латанем, керівником напряму технологій навчання в університеті Сан Дієго (США), одна з важливих характеристик технологій навчання зосереджується на «технологічних інструментах та засобах масової інформації, які допомагають у передачі знань, їх розвитку та обміні»⁹.

У доповіді про «Топ-6 тенденцій цифрової трансформації в освіті» на веб-сайті Forbes.com, фахівець з технологічних інновацій Даніель Ньюман обговорює використання доповненої та віртуальної реальності для «вдосконалення навчання вчителів, одночасно створюючи захоплюючі уроки, які будуть цікавими і для учня»¹⁰. Він пропонує уявити, як використовувати

⁹ What is Educational Technology? [Definition, Examples & Impact] Joseph Lathan, PhD Academic Director, Master of Education. Режим доступу: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/what-is-educational-technology-definition-examples-impact/>.

¹⁰ Top 6 Digital Transformation Trends In Education. Daniel Newman. Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2017/07/18/top-6-digital-transformation-trends-in-education/?sh=28bb9af82a9a>.

віртуальну реальність для уявної подорожі учнів, наприклад, до Стародавньої Греції.

Гейміфікація як педагогічна технологія поєднує в собі гру та навчання. Використовуючи ігри як технологічний інструмент, за словами Ньюмена, «можна зробити вивчення важких предметів більш захоплюючим та інтерактивним»¹¹.

Незважаючи на те, що випробовано чимало методів та ресурсів, ґрунтованих на технологіях, які ефективно залучають учнів до навчання та формують програмові навички, однак педагоги зустрічаються з труднощами при використанні технологій у класі. Зазначимо, що більшість описаних в літературі технологічних прийомів ґрунтуються на використанні ІКТ.

Так, навчальний ресурс prodigygame.com – світовий лідер у ігровому навчанні, чия безкоштовна математична гра з урахуванням навчальних програм для 1-8 класів, використовується мільйонами учнів, вчителів та батьків, пропонує конкретні поради щодо використання інструментів технологій навчання під назвою «25 простих способів використання технологій у класі»¹². Їхні ідеї передбачають застосування таких технологічних прийомів:

- *проведення віртуальних екскурсій.* Для прикладу наведемо типові завдання для учнів: дослідіть відомі місця, такі як Емпайр-Стейт-Білдінг або Великий Бар'єрний риф; або попередньо перегляньте відео екскурсії за допомогою технології, щоб заздалегідь «відвідати» місця;
- *участь у веб-затиті:* ці освітні заходи призначені для заохочення учнів знаходити та обробляти інформацію з позиції різних ролей у конкретних ситуаціях дослідницького пошуку. Наприклад, в ролі детектива для вирішення загадкової історії, квесту, збираючи факти шляхом дослідження завчасно підібраних учителем джерел та веб-сторінок;

¹¹ Top 6 Digital Transformation Trends In Education. Daniel Newman. Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2017/07/18/top-6-digital-transformation-trends-in-education/?sh=28bb9af82a9a>.

¹² Режим доступу: <https://www.prodigygame.com/main-en/blog/25-easy-ways-to-use-technology-in-the-classroom--downloadable-list/>.

- *програвання відповідних подкастів** або допомога учням у створенні власних – ефективне доповнення уроків, залучення учнів до розвитку нових творчих навичок.

*Подкастинг [подкаст] (podcasting). Подкаст є сервісом Інтернет, що дозволяє користувачам підписуватися на доставляння нових (аудіо) файлів (звичайно в форматі MP3) в основному для автоматизації завантаження аудіофайлів на портативні аудіоплеєри або ПК. Подкасти можна подивитися за допомогою багатьох мобільних пристроїв – MP3-плеєрів, смартфонів, медіацентрів та ін. Темі подкастів можуть бути дуже різноманітними – від політики до кіно. Таким чином, подкаст можна записати будь-кому за бажанням. Типовий приклад подкастів – ролики на сайті youtube.com¹³;

- *попередній перегляд і планування маршруту подорожі* – так програма Google Earth надає можливість ознайомити учнів із місцями, які планується відвідати. Наприклад, клас планує похід до зоопарку. За допомогою функції «перегляд вулиць» у програмі учні знаходять місце, яке планують відвідати. Популярні місця для відвідування можуть мати на своєму веб-сайті візуальні носії інформації, які можна використовувати для доповнення попереднього перегляду¹⁴;

- *використання пристрою, який відстежує та відображає рівень шуму у класі.* Наприклад, Too Noisy – точний шумомір. Розмістивши його у класі, можна переконатись, що коли шумомір покаже підвищений рівень шуму, видаючи при цьому звуковий сигнал, учні самі, без зауваження, будуть поводитися тихіше¹⁵;

- *забезпечення діяльності в Інтернеті для учнів, які виконали завдання першими.* Коли учні закінчують роботу над завданнями раніше від інших, можна надати їм цікаві способи подальшої обробки змісту;

¹³ Тлумачний словник з інформатики. За загальною редакцією академіка НАН України Г.Г. Півняка. Дніпропетровськ 2010.

¹⁴ Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.google.com/intl/ru/earth/versions/>.

¹⁵ Електронний ресурс. Режим доступу: <https://toonoisyapp.com/>.

- *використання Інтернет-інтелект-карти для мозкових штурмів класу.* Цифрова думка про мозковий штурм: існують веб-сайти, за допомогою яких можна створювати чіткі та детальні карти розуму швидше, ніж написані. Наприклад, багато вчителів використовують MindMeister оскільки його функції розроблені для учнів і вчителів. У таких програмах зазначено рекомендації вчителю: помістіть програму на екран, який бачить кожен. Попрацюйте зі своїми учнями над мозковим штурмом ідей, щоб підкріпити уроки або запустити проблемну навчальну вправу¹⁶;

- *виконання відкритих проєктів.* У низці джерел наводяться види проєктів, ефективність яких було доведено на практиці. Зокрема схарактеризовані такі види проєктів:

«Розробка веб-контенту»;

«Складання електронних книг»;

«Створення оригінальних ілюстрацій»;

«Складання музичних мелодій»;

«Створення мультимедійних продуктів».

Для завершення цих проєктів учні можуть використовувати широкодоступне програмне забезпечення, яке можна запропонувати на пристроях у класі.

Стратег технологій навчання, менеджер з розвитку бізнесу служб Google Девід Андраде зазначає: «Чи є сьогодні в школах щось більш захоплююче, ніж поєднання техніки і педагогіки? Учителі знаходять нові способи зв'язку з учнями, використовуючи їхні індивідуальні потреби. Для сьогоднішніх школярів рух і творчість у навчанні мають першочергове значення. Мобільна технологія звільняє від старої моделі, в якій учитель читає лекції з передньої частини класної кімнати. Натомість вчителі стали тренерами та гідями в сучасній педагогіці, яка охоплює змішане навчання; на основі проєктів та навчання в малих групах. Ця модель спільної роботи вважається продуктивною,

¹⁶ Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.mindmeister.com/>.

що сприяє командній роботі та співпраці, а планування класної кімнати покращує цей досвід. Учні більше залучаються та працюють краще, якщо шкільні меблі та технології трансформуються, щоб створити середовище для співпраці. Доведено, що дизайн класних кімнат сприяє більш глибоким і орієнтованим на школяра навчальним зустрічам, які є більш гнучкими, активними, мобільними та веселими. Ці простори, підкріплені технологіями, продовжують готувати учнів до реального світу та роботи. Нам потрібно використовувати наявні та майбутні технології, щоб сприяти активному навчанню. Сучасні інструменти та тенденції окреслюють навчання в Інтернеті. Робототехніка та віртуальна реальність, як очікується, будуть широко застосовані найближчим часом»¹⁷.

Заглядаючи трохи далі в майбутнє, Андраде підкреслює: «... штучний інтелект та переносні технології (анг. wearable technology) будуть вважатися основними протягом чотирьох-п'яти років. ... За всіма високотехнологічними інструментами, цифровими наворотами, пише дослідник, стоять вчителі, які володіють вмінням і натхненням – використовувати ці нові технології для розширення освітнього всесвіту своїх учнів»¹⁸.

Згідно з доповіддю Міжнародного товариства з питань технологій в освіті «11 гарячих трендів в технологіях навчання»: «найбільш привабливими темами серед вчителів, які застосовують технології навчання, є зовсім не техніка, а учні, їхнє навчальне реагування і результати використання технологій»¹⁹.

Переваги для учнів – це розширені можливості для персоналізованого навчання, партнерства та нові стратегії, такі як «перевернуте навчання», коли учні знайомляться з предметом поза класом (часто в Інтернеті), а час перебування у класі використовують для поглиблення засвоюваного шляхом обговорення та вирішення проблем із однолітками.

¹⁷ "What Is on the Horizon for Education Technology?" David Andrade. Режим доступу: <https://edtechmagazine.com/k12/article/2016/09/what-horizon-education-technology>.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Доповідь Міжнародного товариства з питань технологій в освіті "11 Hot EdTech Trends to Watch". Режим доступу: <https://www.iste.org/explore/ISTE-blog/11-hot-edtech-trends-to-watch?articleid=865>.

Інвестиції у технології навчання в школах у всьому світі за останні два десятиліття зросли більш ніж у сто разів. Значна частина цих інвестицій була зроблена на основі припущення, що освітнє середовище, забезпечене технологіями, надасть можливість учням шукати та аналізувати інформацію, вирішувати проблеми, спілкуватися та співпрацювати, бути конкурентоспроможними на ринку праці. Однак історія використання технологій у школах свідчить про те, що педагоги відмовляються від технологій, що не відповідають соціальній організації навчання, яка передбачає формування соціальних навичок учнів.

У 1922 р. Томас Едісон передбачав, що телебачення значною мірою замінить підручники. У 1932 р. Бенджамін Дерроу констатував, що радіо кидає виклик ролі вчителів та підручників. У 1984 році Сеймур Паперт прогнозував, що комп'ютер стане ключовим інструктивним інструментом. Минуло трохи менше століття, проте школи все ще значною мірою залежать від вчителів та підручників.

Існує багато «історій успіху», які показують, що при правильному використанні технологій навчання це забезпечує їх результативність²⁰ [15].

Науково-дослідний центр порівняльної освіти «Технологія в освіті» у 2008 році проводив дослідження, в якому брали участь 28 країн Африки, Азії, Європи, Північної Америки та Південної Америки. Результати досліджень показали, що технології змінюють практику навчання в класі. Передусім це стосується зміни ролі вчителя як єдиного джерела інформації та активності учнів, надаючи їм різний ступінь підтримки, моніторингу успіху, заохочуючи діалог і партнерство²¹.

Учні беруть на себе також активну роль у самонавчанні з опорою на технологію пошуку, порівняння інформації, презентації та взаємообміну

²⁰ Lim, C.-P., Zhao, Y., Tondeur, J., Chai, C.-S., & Tsai, C.-C. (2013). Bridging the Gap: Technology Trends and Use of Technology in Schools. *Educational Technology & Society*, 16 (2), 59–68.

²¹ Там само.

інформацією. У такому разі учні спроможні встановити зв'язок між попереднім досвідом і новим знанням.

Хоча технології навчання не змінили школи в такому масштабі, як очікувалось, вони призвели до незворотних змін в тому, як ми працюємо, живемо, спілкуємось і граємось.

Вони стимулювали розвиток нових галузей, нових законів та нових сфер досліджень. Google, Microsoft, Apple, eBay, Amazon, World of Warcraft і Facebook – це лише кілька прикладів величини, масштабності цих технологій²².

Сучасні технології – це не тільки, як традиційно задумано, новий інструмент, який ми використовуємо для покращення нашого фізичного життя. Важливіше, що створено новий цифровий світ. У цьому новому світі ми використовуємо різні технології для пошуку та надання ресурсів й інформації: можливість висловлюватися, творити, споживати. Сферу застосування цифрового світу можна порівняти зі сферою фізичного світу: від онлайн-ігор та спілкування через Інтернет до електронного навчання й електронного бізнесу. У той же час розмір участі в цифровому світі стрімко зростає. У 2004 році у всьому світі було близько 800 мільйонів користувачів Інтернету. Ця кількість стрімко зросла і становить близько третини всього населення світу (2010 р.).

Чи ефективні технології? Це питання, яке постійно ставлять дослідники, практики і політики, що зосереджуються на застосуванні технологій навчання в школах. Найчастіше ефективність визначається виключно або в першу чергу з точки зору «розмірів ефекту», що вказує на досягнення результатів.

Професор навчальної психології і технологій університету Південної Каліфорнії (США) Річард Кларк аргументував: «... мало сенсу порівнювати різні типи інструктажів на основі засобів масової інформації (наприклад, лекція проти комп'ютерної інструкції), щоб з'ясувати, який із них був найкращим». Усі рекомендації потенційно можуть бути ефективні чи неефективні лише на основі вивчення якості застосовуваних навчальних стратегій. Він провів

²² Lim, C.-P., Zhao, Y., Tondeur, J., Chai, C.-S., & Tsai, C.-C. (2013). Bridging the Gap: Technology Trends and Use of Technology in Schools. *Educational Technology & Society*, 16 (2), 59–68.

аналогію між рекомендаціями і продуктовими вантажівками, які перевозять їжу, але самі по собі не забезпечують харчування.

Альтернативні погляди полягають у тому, що технології навчання забезпечують унікальну доступність для всіх. Наприклад, ми можемо використовувати стратегію дистанційного навчання для досягнення додаткових знань, одночасно заощадивши час і гроші, виконуючи завдання з різних точок доступу²³.

Технологія навчання: види інструментального супроводу. За поширеним у науці і практиці твердженням, навчальні технології – це не одноразове «втручання», а широкий спектр способів, засобів та стратегій навчання. Тому їх ефективність залежить від того, наскільки дієвим вони є в освітньому процесі. Учені розглядають технології навчання як один із способів особистісно-діяльнісного підходу до навчання, завдяки якому учні виступають як активні творчі суб'єкти діяльності.

З огляду на забезпечення результативності дослідники виділяють різні сфери використання технологій навчання, які відрізняються за цілями застосування, інструментальним супроводом²⁴.

Технології як репетитор. Найбільш дослідженим щодо застосування навчальних технологій є комп'ютерне навчання (КН). Сучасні програми КН пропонують уроки та тренувальні вправи, адаптовані до потреб школярів.

Графіка та анімація роблять матеріали цікавими і захоплюючими, у порівнянні з паперовими підручниками і робочими зошитами. Натомість чи може комп'ютерне навчання забезпечити кращу підготовку учнів, ніж традиційне навчання під керівництвом вчителя? Парадоксально, але багаторічні

²³ Clark, R. E., "Reconsidering research on learning from media," Review of Educational Research, 53(4), 445-459, 1983. Режим доступу: http://www.uky.edu/~gmswan3/609/Clark_1983.pdf.

²⁴ Educational Technology Research Past and Present: Balancing Rigor and Relevance to Impact School Learning. Steven M. Ross, Gary R. Morrison, Deborah L. Lowther. CONTEMPORARY EDUCATIONAL TECHNOLOGY, 2010, 1(1), 17-35.

дослідження показують, що обидва підходи зазвичай дають однакові результати²⁵.

Хоча ефективні програми КН використовують багато стратегій, що ґрунтуються на фактичних даних (наприклад, адаптивний контент, частотність тестування зворотного зв'язку), так само вважаються ефективними методи навчання, які випробовують учителі у власному досвіді. І навпаки, недосконалі програми КН та позбавлене стимулів і мотиваційної підтримки проведення уроків зумовлюють низькі результати виконання підсумкових завдань та негативні реакції школярів.

Доведено, що замість того, щоб протиставляти комп'ютерне навчання традиційному, більш продуктивним підходом є стратегія використання КН як доповнення до звичайного навчання в класі, що передбачає:

- надання учням практики освоєння основного змісту та тренування навичок, що звільняє вчителів від оцінювання чи виконання завдань, які не пов'язані з вимогами до кінцевих результатів навчання, передбачених програмами;
- включення коригуючих інструкцій учням з низькими навчальними досягненнями;
- забезпечення додаткових завдань для учнів з випереджувальним темпом навчальної діяльності, а також для учнів, які потребують педагогічної підтримки;
- надання додаткових інструкцій, якщо учні не мають доступу до навчання (після уроків, влітку, коли вони відсутні у школі);
- підготовка до складання стандартизованих тестів шляхом підвищення рівня обізнаності щодо правильної відповіді на репрезентативні запитання²⁶.

²⁵ Dynarski, M., Agodini, R., Heaviside, S., Novak, T., Carey, N., Campuzano, L., Means, B., Murphy, R., Penuel, W., Javitz, H., Emery, D., & Sussex, W. (2007). Effectiveness of reading and mathematics software products: Findings from the first student cohort. Washington, DC: Institute of Education Sciences. Retrieved January 8, 2007, from <http://ies.ed.gov/ncee/pdf/20074005.pdf>.

²⁶ Ross, S.M. & Lowther, D.L. (2009). Effectively using technology in education. *Better Evidence-Based Education*, 2(1), 20-21.

Технології як сценарій навчального процесу. Ще одна цінна роль технологій – підвищення ефективності вчителів в організації та проведенні уроків. Наприклад, програма Reading Reels, розроблена Фондом «Успіх для всіх, містить стратегічно вибрані сегменти відеоуроків та інтерактивні вправи із запитаннями та відповідями²⁷.

Мультимедійні презентації розширюють можливості вчителів робити матеріал змістовнішим та цікавим. Водночас, чим більше у вчителів можливостей для покращення якості уроку, тим більше вимог до його організації. Для прикладу: інтерактивні дошки в британських дослідженнях продемонстрували їх перспективу в досягненні результатів²⁸. Оскільки вчителі та діти можуть писати на сенсорному екрані дошки, навчання стає інтерактивним. Організація уроків полегшується тим, що вчителі можуть попередньо завантажити елементи уроку (наприклад, PowerPoints, відео, зображення, літери, слова тощо) та заздалегідь окреслити план проведення уроку.

Уміння використовувати технології для таких сучасних завдань як пошук в Інтернеті, створення графіків та ілюстрацій та спілкування за допомогою мультимедійних презентацій стало важливим результатом освіти, подібно до володіння читанням та математикою²⁹.

Огляд дослідницьких даних дає підстави визначити ознаки технологічного підходу, що полягають у реалізації педагогічно обґрунтованої сукупності засобів, які мають чітку процесуальну структуру, умови й етапи їх застосування, прогнозовані результати, що кількісно і якісно оцінюються.

Зміни у змісті й методах навчання школярів, що зумовлені запровадженням технологічного підходу, дають учителям змогу для творчого використання з опорою на різновиди навчання.

²⁷ Chambers, B., Cheung, A., Gifford, R., Madden, N., & Slavin, R. E. (2006). Achievement effects of embedded multimedia in a Success for All reading program. *Journal of Educational Psychology*, 98, 232-237.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

1.2. Технології навчання в контексті зарубіжних освітніх практик

Розглянемо через призму зарубіжного досвіду особливості використання технологій навчання у початковій школі.

«Учителі початкових класів можуть і повинні продумано впроваджувати технології так само, як це роблять їхні колеги у середній і старшій школі», – такої думки Джо Маркес – спеціаліст зі стратегії освіти (США)³⁰.

«Чи можуть учні початкової школи ефективно використовувати технології навчання? Так, як і будь-який інший інструмент у класі. Молодшим школярам потрібні прозорі вказівки та вдалі приклади, коли справа доходить до використання технологій. Хибною є думка, що наші найменші учні не можуть або не повинні мати доступ до технологій у класі. Потрібно лише пам'ятати, що **екран ніколи не повинен займати місце вчителя або використовуватися для забавляння дітей на зразок няні**»³¹.

Змістовне використання зменшує небезпеку надмірного часу використання комп'ютера. Так само, як освітні експерти визнають роль технологій у ранньому вихованні, лікарі та психологи також визнають, що занадто багато часу, зануреного в комп'ютери, смартфони чи соціальні мережі, може мати негативний вплив на розвиток дитини. Знову ж таки, для вчителів і технологів важливо знайти відповідний баланс і планувати уроки відповідно до віку, впроваджуючи технології в початковій школі³².

Протягом кількох років Міністерство освіти США надає офіційні рекомендації щодо використання технологій під час навчання дітей молодшого шкільного віку³³.

Ключовим вважається продумане використання технологій батьками й учителями, що допоможе залучити дітей до таких ключових навичок, як гра, самовираження та обчислювальні навички, які підтримують подальший успіх у

³⁰ Електронний ресурс. Режим доступу: <https://edtechmagazine.com/k12/article/2019/02/how-primary-students-can-use-technology-effectively>.

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

всіх навчальних предметах і курсах, що допоможуть зберегти природну допитливість дітей молодшого шкільного віку.

У Рекомендація встановлено *чотири базові принципи* використання технологій навчання. Наводимо їх зміст:

1. Технологія, при належному використанні, може стати інструментом навчання. Використання технологій, що відповідають розвитку, може допомогти маленьким дітям рости та навчатися, особливо коли сім'ї та вихователі відіграють активну роль. Учні молодшого шкільного віку можуть використовувати ІТ технології, щоб досліджувати нові світи, в інтерактивний спосіб брати участь у різноманітних заходах; використовувати їх для гри, вирішення пізнавальних проблем³⁴.

У рекомендаціях підкреслено, що вчителі повинні враховувати актуальний рівень розвитку дітей. Тобто пріоритетними мають бути питання здоров'я дитини, а другорядними – досягнення результатів навчання. Технологію ніколи не слід використовувати заради технологій. Її потрібно спрямовувати для досягнення цілей розвитку³⁵.

Експерти наголошують, що ІТ технології слід інтегрувати в навчальні програми і використовувати поряд з іншими навчальними засобами, такими як художні матеріали, письмові зразки, ігрові матеріали, книги, що забезпечує самовираження учнів у різних видах діяльності³⁶.

Акцентується увага вчителів на відмінності між пасивним і активним використанням технологій. Пасивне зазвичай відбувається, коли діти споживають контент, наприклад, дивляться програму по телебаченню, комп'ютеру чи портативному пристрою без супроводу коментарями чи завданнями.

Активне використання відбувається, коли діти використовують комп'ютери, пристрої та програми, щоб брати участь у змістовному навчанні,

³⁴ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

³⁵ Там само.

³⁶ National Association for the Education of Young Children & Fred Rogers Center for Early Learning and Children's Media at Saint Vincent College (2012), page 8.

що передбачає обмін досвідом, документування фотографіями та історіями, запис власної музики, використання відеочату для спілкування з близькими або однолітками, використання програми для рухів під музику. Такі види діяльності здатні зацікавити дитину, особливо коли дорослі підтримують їх.

У багатьох випадках засвоєння навчального матеріалу на мінімальному рівні відбувається, коли діти використовують пристрої лише для самостійного перегляду відео. Однак час перед екраном не повинен бути єдиним фактором, коли розглядається значення взаємодії дитини з технологіями. Лише високоякісний відеоконтент, заснований на дослідженнях, може призвести до глибокої когнітивної обробки у свідомості дітей³⁷.

Один зі способів, яким дорослий може визначити, чи активно дитина занурена у навчання, — це спільний перегляд і супроводжувальна взаємодія дітей і дорослих, вважається базовим принципом у цьому контексті³⁸.

Аналогічно, дорослі повинні бути обережними, припускаючи, що дитина, яка використовує пристрій у фізично захоплюючий спосіб, імітує активне навчання. Такі дії, як гортання сторінок або натискання клавіш на пристроях можуть здатися інтерактивними, проте якщо це не передбачає досягнення навчальної мети, воно не вважається активним використанням. Контент має забезпечувати його всебічну когнітивну обробку та передбачати орієнтацію на вікові можливості дитини.

У рекомендаціях Міністерства освіти США звертається увага вчителів на те, як вони можуть упередити гіподинамію під час використання пристроїв. Вказується, що технологія може захочувати та доповнювати фізичну активність, коли батьки і діти разом використовують додаток для йоги, досліджують різні сорти квітів у сусідньому парку, посилаючись на додаток, щоб дізнатися про них, або грати в консольні ігри (відеоігри з використанням

³⁷ Fisch, Shalom M. (2014) Children's learning from educational television sesame street and beyond. New York: NY, Routledge.

³⁸ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

ігрових приставок), що заохочують дорослих і дітей до спільних фізичних вправ.

На дорослих покладається забезпечення балансу і дозованості використання технологій. Вони повинні встановлювати межі, які відповідають розвитку та потребам їхніх дітей. Дорослі мають моделювати такі способи поведінки, які дозволяють взаємодіяти з іншими, використовувати технології разом, перш ніж дозволити дітям це робити самостійно.

Підкреслюється, що для дітей 6-8 років у шкільних умовах пристрої слід використовувати як інструмент для дослідження і самостійного створення контенту. Якщо у дітей більше одного вчителя, ці вчителі повинні узгоджувати тривалість використання пристроїв. Батьки також повинні знати, скільки часу в класі діти проводили з пристроями і як це вписується в загальну картину використання технологій їхньою дитиною протягом дня³⁹.

2. Необхідно використовувати технології для розширення доступу до навчання дітей з різними фізичними і пізнавальними можливостями. При належному використанні учнями під керівництвом і моделюванням з боку дорослих, технологія може доповнювати або розширювати навчання способами, які неможливо досягти іншим чином. Наприклад, технології можуть знайомити дітей безпосередньо з культурами та місцями за межами їхнього проживання. Хоча діти мають доступ до друкованих ресурсів з бібліотек, ІТ технологія може збільшити кількість довідкової інформації, доступної для них на певну тему, і дати можливість спілкуватися за межами класу⁴⁰.

Технологія може допомогти дітям створювати власні матеріали та історії та ділитися своїм реальним досвідом з іншими, збільшуючи кількість різноманітного, культурно актуального та спільного контенту в класі.

У рекомендаціях обговорюється доступ технологій для дітей з обмеженими можливостями. Сюди входять програми, пристрої, матеріали та середовища, які підтримують та забезпечують доступ до вмісту та освітніх

³⁹ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

⁴⁰ Там само.

заходів для всіх учнів. Доступність не обмежується особами з сенсорними або фізичними вадами; до нього також входять особи з інтелектуальними або іншими вадами розвитку⁴¹.

Технологія може надати дітям, яким важко спілкуватися, ефективні засоби спілкування. Одним із прикладів є програма, яка дозволяє дітям вказувати на картинку або серію картинок, а потім вимовляти слова, які відповідають вибраному елементу.

Для тих, хто вивчає дві мови, передбачено цифрові ресурси, які можуть підтримати розвиток мовних навичок рідною та іноземною мовою. Наприклад, учні та сім'ї можуть використовувати цифрові інструменти для створення та обміну історіями рідною мовою, які мають культурне значення для використання в класі. Учителі можуть використовувати цифрові інструменти для адаптації матеріалів із перекладами обома мовами для покращення розуміння та спілкування. Крім того, розвиток усного мовлення, зосереджений на навичках аудіювання та говоріння, можна покращити двома або більше мовами за допомогою функцій запису й відтворення мовлення⁴².

3. Технологія може бути використана для партнерської взаємодії між учителями та сім'ями.

У початкових класах набір технологічних прийомів можна використовувати для забезпечення партнерської взаємодії між учителями та членами сім'ї. Наприклад, цифрові портфоліо, що документує роботу учнів за допомогою фотографій, аудіо- та відеозаписів, дають змогу вчителям ділитися зі сім'ями тим, що діти вивчають на уроці, частіше та неформально, ніж це можливо на традиційних шкільних зборах.

Це дозволяє батькам відстежувати прогрес своєї дитини, надає їм більше можливостей для підтвердження зусиль і досягнень своєї дитини, а також

⁴¹ U.S. Department of Education, Office of Educational Technology, (2016), Режим доступу <https://tech.ed.gov/netp/>; Center on Technology and Disability and American Institutes for Research. (2016). Born accessible learning resources. Режим доступу: http://ctdinstitute.org/sites/default/files/file_attachments/Born_Accessible_QuickGuide_508.pdf.

⁴² National Association for the Education of Young Children & Fred Rogers Center for Early Learning and Children's Media at Saint Vincent College, (2012), p. 9.

відкриває можливості для батьків залучити свою дитину до свого навчання, щоб підкріпити або доповнити його. Окрім використання електронної пошти, текстових повідомлень та соціальних мереж для полегшення спілкування між вихователями та сім'ями, педагогічні технології також можна використовувати для надання інформації та інструктажів для батьків, щоб закріпити вдома те, що вивчають у школі⁴³.

Установлено, що такі засоби сприяють покращенню стосунків між дітьми і дорослими, між дітьми, коли відстань чи інші перешкоди, такі як здоров'я, перешкоджають особистому спілкуванню. Відеочат не обмежується взаємодією між батьками та дітьми чи бабусями та дідусями та дітьми, але також застосовний, коли діти спілкуються з однолітками⁴⁴.

Незважаючи на те, що застосування перелічених технологій допомагає подолати фізичний розрив між дітьми та близькими описаними способами, зазначається, що їх не слід використовувати для заміни значущого спілкування віч-на-віч. Необхідно вжити заходів, щоб використання технологій не перешкоджало розвитку здорових, справжніх взаємодій з дорослими та однолітками.

Прикметно, що офіційні рекомендації для переконання цільової аудиторії супроводжуються наочними зображеннями. Наводимо їх з документів.

Технологія може полегшити соціальну взаємодію⁴⁵

ВЗАЄМОДІЯ

КРАЩА ВЗАЄМОДІЯ

НАЙКРАЩА ВЗАЄМОДІЯ

⁴³ Hernandez, M.W., Estrera, E., Markovitz, C.E., Muyskens, P., Bartley, G., Bollman, K., Kelly, G. & Silberglitt, B. (2015), page 83.

⁴⁴ McClure, E.R., Chentsova-Dutton, Y.E., Barr, R.F., Holochwost, S.J., & Parrott, W.G. Look at that! Skype and joint visual attention development among babies and toddlers. (In press).

⁴⁵ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

4. Педагогічна технологія ефективніша, коли під час її застосування дорослі взаємодіють з дітьми.

Більшість досліджень використання ІТ технологій показують, що діти дізнаються більше від контенту, коли батьки або вчителі дивляться та взаємодіють з ними, заохочуючи їх встановлювати реальні зв'язки з тим, що вони переглядають, як під час перегляду, так і після цього⁴⁶.

Існує багато способів, завдяки яким залучення дорослих може зробити навчання більш ефективним для дітей. Рекомендації для дорослих, які можуть збільшити активне використання більш пасивних технологій, передбачаються такі: важливо попередньо обговорити з учнем зміст навчання і окремі елементи, на які слід звернути особливу увагу; дорослий може залучити дитину до діяльності, яка розширює навчання, наприклад, співати пісню, яку вони вивчили під час перегляду, або поєднати зміст із практикою його застосування.

Технологія ефективніша, якщо користуватися нею разом⁴⁷

ЗАЙМАТИСЯ

СПІЛКУВАТИСЯ

УЧИТИСЯ

ТВОРИТИ

Таким чином, за даними зарубіжних джерел, технологія навчання постає як комбіноване використання комп'ютерного обладнання, програмного забезпечення та теорії й практики освіти. Натомість залишаються пріоритетними завдання формування професійної компетентності вчителя, вимог до визначення мети, змісту, засобів та методів навчання у їх сукупності для досягнення ефективних результатів за умови інтегрованого функціонування особистісних, інструментальних і методологічних чинників.

⁴⁶ Lerner, C. & Barr, R. (2014), page 3. Режим доступу: <https://www.zerotothree.org/resources/1200-screen-sense-full-white-paper>.

⁴⁷ Міністерство освіти США. Режим доступу: <https://tech.ed.gov/earlylearning/principles/>.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСУЧАСНЕННЯ СМISЛУ Й ПРОЦЕСУ

2.1. Сутнісна характеристика навчальних досягнень молодших школярів у чинній парадигмі освіти

Нинішнє соціальне замовлення до шкільної освіти пов'язане з пильною увагою суспільства до формування в учнів результатів навчання, необхідних їм для реалізації у часто змінюваних обставинах сучасного світу. Упровадження в початковій ланці концепції Нової української школи пов'язане з осучасненням смислів понять, які використовують для характеристики результативного складника засвоєння змісту освіти. До властивостей навчальних досягнень наразі належать такі:

- придатність для вимірювання, ранжування й оцінювання;
- залежність від особистісних рис суб'єкта навчання;
- обумовленість мірою сформованості, етапом діяльності, на якому фіксується результат;
- позитивний прояв навчальних здобутків.

Означення поняття результатів навчання закріплено в нормативних документах для освіти. Зокрема, у Законі України «Про освіту»⁴⁸ результати навчання визначаються як «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів». Подане означення вважаємо чітким і цілком відповідним колу питань, яке розглядається у межах проблеми оцінювання.

У вказаному визначенні міститься ще одна характеристика результатів навчання молодшого школяра, а саме: доступність результатів для дослідження на завершальній стадії певного відрізка процесу навчання. Таким чином, можна

⁴⁸ Про освіту: Закон України від 16 липн. 2019 № 10-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

передбачити, що вивчення результатів дозволить виявити сукупність новоутворень і змін, які були запрограмовані перед початком освітнього процесу і з якими учень переходить до наступного етапу навчання. Це, своєю чергою, є свідченням прогнозованості навчальних досягнень.

Конститутивною інновацією реформування є феномен нових результатів освіти. Їх сутність розкрита такими положеннями Закону України «Про освіту» (2017):

- результати навчання, які описано ширше ніж компетентності; їх можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти; особа здатна їх продемонструвати після завершення освітньої програми (1, роз. 1, п. 22);
- ключові компетентності (роз. 11, п.15), які рекомендовано для всіх рівнів освіти (вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технології; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; навчання впродовж життя; підприємливість та фінансова грамотність;
- предметні компетентності, які передбачені типовими і освітніми програмами;
- спільні для всіх компетентностей вміння (читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати свою позицію; творчість, ініціативність; вміння конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики, приймати рішення; розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми (1, ст. 12, п.1). Зазначені уміння ще визначають як наскрізні.

Такий перелік результатів відображає зміну цілей освіти, яка стає виразно діяльнісною, а також зумовлює потребу переосмислити відбір змісту, забезпечити його наближеність до життєвих потреб дітей, узгодити складність і обсяг навчального матеріалу із прогнозованими досягненнями.

У похідному від Закону України «Про освіту» документі – Державному стандарті початкової освіти⁴⁹ конкретизуються складники результатів навчання учнів початкової школи, зокрема вказано такі: компетентності, знання, уміння, навички, досвід діяльності, наскрізні уміння, способи мислення, погляди, цінності, інші особистісні якості.

Таким чином, результативна характеристика здобувача освіти відображає сукупність навчальних і особистісних здобутків. Тобто, навчальні досягнення молодших школярів доцільно розглядати як своєрідний синтез результатів навчання (нормативно відповідної діяльності) й учіння – індивідуально значущої діяльності здобувача освіти, в якій виявляються суб'єктні надбання особистості. Отже, пропонуємо таке формулювання основного поняття нашого дослідження: *навчальні досягнення* – це сукупна характеристика здобувача освіти, що засвідчує об'єктивні результати його навчальної діяльності і суб'єктні надбання особистості.

Розкриємо сутність основних складників навчальних досягнень.

Компетентність. У вітчизняній і зарубіжній освіті це поняття є усталеним, його розуміють як динамічну комбінацію знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних якостей учня, що описують результати його навчання за освітньою програмою; набуті реалізаційні здатності особистості до ефективної діяльності⁵⁰.

У початковій школі під компетентністю розуміють інтегрований результат освіти, присвоєний особистістю, що передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (Н.М. Бібік); сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності в певній

⁴⁹ Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

⁵⁰ Бабин І. І., Болюбаш Я. Я., Гармаш А. А. Національний освітній глосарій: вища освіта. Київ, 2011. 100 с.; Glossary of Terms Used in the Tuning Project. Revised Version. – November 2006 [Electronic resource]. URL: [tuning.unideusto.org / tuningeu / images / stories / archivos /GLOSSARY_OF_TERMS_revised_version_November_2006.pdf](http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/archivos/GLOSSARY_OF_TERMS_revised_version_November_2006.pdf).

соціально й особистісно значущій сфері; здатність учня самостійно реалізовувати практичну діяльність і розв'язувати життєві проблеми, яка засновується на набутому навчальному та життєвому досвіді, особистісних цінностях і здібностях (О. Савченко)⁵¹. Ознакою компетентності є її надпредметний або специфічний предметний характер, який дозволяє визначити пріоритетні сфери формування й застосування – освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії.

Суттєвими характеристиками компетентності як важливого результату початкового навчання є такі:

- інтегрований результат засвоєння передбаченої системи знань, способів діяльності, уміння виявляти ціннісні ставлення;
- особистісна якість, що передусім постає як здатність самостійно діяти в навчальних і життєвих обставинах на основі сформованого досвіду.

Таким чином, компетентнісні результати навчання молодших школярів характеризуються у дидактичному й психологічному аспектах.

Компетентність утворюють не лише когнітивний і операційно-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, афективний, поведінковий. Тривалими дослідженнями педагогів і психологів доведено, що у формуванні особистості школяра більшої ваги набуває не стільки безпосереднє оволодіння деякими знаннями, уміннями і навичками, як розвиток у дитини адекватного ставлення до навчання, його мотивації. У досвід учня переходять лише ті складники компетенції, які сприймаються ним як безпосередній предмет і мета діяльності, тобто стають актуально усвідомленими. За такої умови знання і вміння набувають особистісного сенсу, стають внутрішнім досягненням учня. Для забезпечення подібного рівня засвоєння навчального змісту необхідно зважати на «виконання дітьми відповідних дій із навчальним матеріалом (а не просто спостереження за ним і

⁵¹ Савченко О. Я., Байбара Т. М., Бібік Н. М., Онопрієнко О. В. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія. Київ, 2012. с. 48, 180.

прослуховування), перетворення засвоюваного матеріалу в пряму мету цих дій, реалізованість якої у певних умовах постає як рішення навчальної задачі»⁵².

Отже, метою і водночас результатом навчання у початковій школі є компетентності в їх ієрархії. *Предметні компетентності*, незважаючи на специфічно предметну приналежність, мають особистісно-діяльнісне вираження. У структурі навчальної діяльності особистості виділимо такі аспекти прояву компетентності:

- мотиваційний, що охоплює цілі – результати, на досягнення яких спрямована діяльність, і мотиви, які спонукають до діяльності;
- когнітивний, який виявляється у володінні учнем предметним змістом;
- операційно-діяльнісний, представлений досвідом застосування предметних знань, умінь і навичок;
- рефлексивний, виражений здатністю учня здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінювання власної діяльності.

Зазначені характеристики відображають структуру й водночас критерії сформованості предметних компетентностей. Проте, науковці (Байбара Т.⁵³, Ляшенко О. та Раков С.⁵⁴ та ін.) цілком справедливо, як показує наш дослідницький досвід, відзначають складність оцінювання компетентності. Так, наприклад, когнітивний компонент (знання) усталено характеризується обсягом, глибиною, міцністю тощо; постаючи ж складником компетентності важливішим є те, «як організовані індивідуальні знання, наскільки вони надійні як основа для прийняття ефективних рішень відносно тієї чи іншої конкретної ситуації»⁵⁵. Складник «уміння» не аналогічний специфічно предметним умінням, а є певним видом досвіду, який набувається в спеціально

⁵² Байбара Т. М., Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Онопрієнко О.В. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. Київ, 2014. С. 11.

⁵³ Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. №8. С. 46–50.

⁵⁴ Ляшенко О. І., Раков С. А. Тест загальної навчальної компетентності: загальні положення і результати пілотування. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 2. С. 27–35.

⁵⁵ Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. №8. С. 50.

змодельованих ситуаціях. Разом з тим, відповідно до діяльнійшої форми представлення компетентність позначається через уміння з урахуванням обставин її реалізації; уміння є визначальними під час виявлення й оцінювання рівня сформованості в учня компетентності. Пояснюється це насамперед тим, що уміння доступні для спостереження, фіксації й оцінювання.

Водночас, не можемо однозначно стверджувати, що всі учні молодшого шкільного віку здатні засвідчити компетентність як результат навчання. Позаяк компетентність – це складне особистісне утворення, то воно формується упродовж тривалого періоду, навіть упродовж життя. У контексті початкового навчання скоріше йдеться про базові аспекти предметних компетентностей, міра яких визначається державними вимогами стандартів і програм. Через різні причини молодші школярі не завжди демонструють певну компетентність, натомість можуть володіти знаннями на емпіричному або абстрактно-асоціативному рівні (зводиться до оперування заздалегідь заданими ознаками предмета) й уміннями та навичками репродуктивно-пізнавального й інструментально-алгоритмічного плану. Зважаючи на об'єктивний стан масової практики в початковій школі, результати навчання молодших школярів самими компетентностями не вичерпуються, їх може підтверджувати також внутрішній резерв предметних компетентностей – знання, вміння, навички, способи діяльності.

Однією з пріоритетних цілей початкової освіти є формування в учнів ключових компетентностей. За різноманіття у зарубіжній педагогіці засад для класифікації ключових компетентностей (компетенцій) – на підставі головних цілей освіти; зважаючи на перелік універсальних дій або вмінь; з огляду на особливості виявлення учня як суб'єкта спілкування, пізнання і праці, його взаємодії з іншими людьми, акмеологічного розвитку, характеру діяльності; з огляду на необхідність протистояти викликам часу, – українські вчені за основу розроблення взяли принцип їх відповідності сферам суспільного життя, в яких особистість може успішно себе реалізувати. До числа ключових компетентностей у вітчизняній дидактиці відносять уміння вчитися

(навчальну), соціальну, громадянську, загальнокультурну, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, здоров'язбережувальну, підприємницьку⁵⁶.

Характерними ознаками ключових компетентностей автори Н. Бібік, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Савченко⁵⁷ називають такі:

- поліфункціональність (дозволяють розв'язувати широке коло особистісно і соціально значущих задач і проблем);
- міждисциплінарність (застосовуються не тільки в навчально-виховному процесі, але і в позашкільній діяльності, в сім'ї тощо);
- багатоконпонентність;
- спрямованість на розвиток критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції (самовизначення), поєднання особистісного і соціального досвіду;
- ситуативність виявлення.

Державним стандартом початкової освіти (2018 р.) ключові компетентності віднесені до пріоритетного результату навчання. Аргументи щодо сумнівності такого підходу ми наводили вище, а прийняте колективом розробників сучасного документа рішення пояснюємо прагненням розробити текст, спільний для всіх ланок шкільної освіти.

Цілком поділяємо висновок О. Локшиної⁵⁸, в якому наголошено, що ключові компетентності постають як предметно незалежні або трансверсійні освітні результати, оскільки не формуються окремими предметами. Вони надають можливість індивідууму інтегруватись у суспільство (в знайомих та незнайомих ситуаціях), при цьому зберігаючи його незалежність; сприяють постійному удосконаленню знань та навичок особистості відповідно до потреб часу. Водночас, у пояснювальних частинах до освітніх галузей Державного

⁵⁶ Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. С. 91.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Локшина О. І. «Компетентнісна» ідея в освіті зарубіжжя: успіхи та проблеми реалізації. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації*: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. С. 51–59.

стандарту (2011 р.) і навчальних програм (2012 р.) не заперечується напрям на формування ключових компетентностей, натомість справедливо наголошується на необхідності формування у молодших школярів ключових компетентностей – уміння вчитися (галузі «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Математика», «Технології»), соціальної («Суспільствознавство», «Мистецтво», «Здоров'я і фізична культура»), громадянської («Суспільствознавство»), загальнокультурної («Мистецтво»), здоров'язбережувальної («Здоров'я і фізична культура»), з питань інформаційних і комунікаційних технологій («Мови і літератури», «Технології», «Мистецтво»). Отже, зміст кожної освітньої галузі або навчального предмета сприяє реалізації загальних цілей початкового навчання, пов'язаних із досягненням результатів надпредметного характеру.

Для нашого дослідження, попри ідею рівноправності всіх компетентностей для поля діяльності початкової школи, першорядність має ключова компетентність уміння вчитися, оскільки її характеристики виводять на новітній рівень розуміння феномену «навчальні досягнення молодшого школяра». Насамперед вони пов'язані зі складниками учіння як індивідуально значущої діяльності школярів, в якій реалізується досвід їхньої життєвої активності. До того ж, у початковій школі «навчальна діяльність уперше стає об'єктом спеціального формування, тому ключова компетентність уміння вчитися набуває пріоритетного значення. Ядром цієї компетентності у початкових класах є оволодіння молодшими школярами загальнонавчальними вміннями і навичками»⁵⁹.

О. Савченко зазначала, що «у розвиненому вигляді ключова компетентність уміння учнів самостійно вчитися стає метаумінням, яке охоплює структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду, ціннісне ставлення учнів до

⁵⁹ Савченко О. Я. Взаємозв'язок ключових і предметних компетентностей у контексті формування у молодших школярів уміння вчитися. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 6. С. 3–6., С. 4.

самостійного учіння»⁶⁰. Отже, і в цьому випадку визначальною властивістю досягнень учня виявляється досвід діяльності, що приводить у відповідність результати навчання сучасним освітнім запитам суспільства.

За сферою застосування показники уміння вчитися належать до категорій загальнонавчальних і надпредметних умінь. Незважаючи на деяке різноманіття назв – «навчальні вміння», «універсальні навчальні дії», «загальнопізнавальні дії», «загальні способи діяльності», «надпредметні дії», «базові уміння навчальної діяльності», «уміння і навички навчальної праці», «уміння вчитися» та ін. – вказані поняття об'єднує спільна ознака – виконання функцій способів забезпечення успішного учіння, необхідного для самостійної розумової і практичної навчальної діяльності та самоосвіти. На відміну від предметних і міжпредметних способів діяльності учнів у певній освітній галузі та способів засвоєння різних видів змісту, загальнонавчальні й надпредметні уміння забезпечують розв'язання широкого кола задач із застосуванням загальних логічних правил і узагальнених схем дій.

Зауважимо, що і загальнонавчальними, і надпредметними уміннями в педагогіці вважають універсальні способи надбання і застосування знань, які формуються у результаті опанування тих чи інших навчальних предметів, й, водночас, поглиблюють і розширюють їх розуміння. Ці вміння забезпечують цілісність загальнокультурного особистісного і пізнавального розвитку й саморозвитку дитини, сприяють наступності всіх ступенів освіти, перебувають в основі організації та регуляції будь-якої діяльності учня незалежно від її специфічно-предметного змісту. За дотримання загальнодидактичних принципів і в умовах навчання на засадах діяльнісної педагогіки навчальні уміння, сформовані засобами різних предметних галузей, стають узагальненими. Показником узагальненості навчальних умінь є здатність учня переносити навчальні уміння від застосування на матеріалі конкретного

⁶⁰ Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ, 2014. С. 5.

предмета на ширше коло навчальних ситуацій, наприклад, в область вивчення інших шкільних предметів, або в конкретні життєві обставини.

Таким чином, названі вміння будемо розглядати як найважливіший компонент навчальної діяльності молодшого школяра. Від рівня їх сформованості залежить зокрема й ступінь засвоєння учнями специфічних (предметних) компонентів змісту навчання.

Незважаючи на те, що проблема формування загальнонавчальних умінь набула наукового осмислення ще в 70 – 80-ті роки ХХ століття, нині до неї прикута особлива увага педагогічної спільноти. Це насамперед пов'язано з посиленням у змісті й процесі навчання діяльнісного компоненту, який охоплює основні види та способи навчальної діяльності. Наразі в загальній середній освіті утверджений курс на формування в учнів системи загальнонавчальних умінь і навичок, необхідних як для успішного навчання, так і подальшої соціалізації.

Ми використовуємо класифікацію загальнонавчальних умінь, розроблену О. Савченко. Науковець узагальнила сучасні погляди вчених на психологічну і дидактичну сутність процесу навчання, його рушійні сили, на підставі чого визначила й охарактеризувала структурні компоненти вміння вчитися⁶¹. У цій класифікації О. Савченко урахувала новоутворення молодшого шкільного віку та специфіку організації їхньої навчальної діяльності, внаслідок чого розподілила загальнонавчальні вміння, які постають основою ключової компетентності вміння вчитися, на такі групи:

- мотиваційні – ставлення учнів до навчання, ціннісні орієнтації;
- когнітивні – структуровані знання, вміння та навички, які є об'єктом вивчення (учень відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання навчальної задачі або виконання завдання, організовує свою працю для досягнення результату та ін.);

⁶¹ Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ, 2012. С. 36–37.

- діяльнісні – способи виконання навчальної діяльності на різному рівні складності (учень доцільно використовує сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях та ін.);
- контрольно-оцінні – самоконтроль рівня навчальних досягнень (учень володіє уміннями і навичками самоперевірки й самооцінки та ін.);
- рефлексивно-корекційні – самоаналіз, самооцінка, самокорекція (учень усвідомлює, аналізує, контролює й оцінює свою діяльність, прагне її удосконалити, виявляє рефлексивне ставлення до навчання та ін.)⁶².

Як бачимо, компоненти уміння вчитися співвідносяться зі структурою навчальної діяльності, тому ця компетентність у процесі оцінювання може позначатися через специфічні уміння, які формуються у взаємозв'язку на засадах міжпредметності і суб'єкт-суб'єктності, проте, специфіка різних предметних галузей передбачає зміщення акцентів на одну із груп. До прикладу, початковий курс математики або природознавства реалізується таким чином, що водночас із предметними математичними чи природознавчими уміннями в учнів цілеспрямовано формують когнітивні (інтелектуальні) уміння загальнонавчального плану – визначати об'єкти аналізу й синтезу та їх компоненти; виявляти істотні ознаки об'єкта; виконувати порівняння за різними основами; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; оперувати поняттями, судженнями; виділяти компоненти доказовості; формулювати проблеми і визначати способи їх розв'язання та ін. Зазначені та інші когнітивні уміння є універсальними для багатьох шкільних предметів способами набуття, організації і застосування знань, вони забезпечують чітку структуру змісту й реалізацію навчальних задач, які постають не лише в межах названих предметів, а й в інших ситуаціях.

Що стосується надпредметних умінь, то в сучасних публікаціях автори звертають увагу на їх особливі функції – забезпечувати сукупний вплив засвоєного змісту навчання різних предметів на його переосмислення, на

⁶² Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ, 2012. С. 36–37.

поглиблене й розширене розуміння. Ці уміння є найбільш універсальними й узагальненими, вони дозволяють учню усвідомлювати ситуацію, досягати результатів у різних сферах життя. Надпредметні уміння розвиваються в освітньому процесі як наслідок їх постійного й оптимального застосування, вони проявляються в надпредметній діяльності, тобто можуть бути реалізовані в різних ситуаціях. За своєю суттю й областю застосування надпредметні уміння відповідають ознакам ключової компетентності уміння вчитися. Так, до числа надпредметних умінь можна віднести уміння аналізувати текст, виділяти в ньому головну думку, структурувати його, ставити до нього запитання, запам'ятовувати, переказувати; уміння формулювати навчальні задачі або проблеми; складати план або алгоритм дій; створювати навчальні проєкти; конструювати вироби, виготовляти макети, наочні посібники тощо. Як бачимо, такі уміння використовуються не лише в умовах навчального процесу, а й у позашкільному середовищі.

Таким чином, загальнонавчальні й надпредметні уміння є визначальними компонентами навчальної діяльності, що належать до кола компетентнісних результатів навчання молодших школярів. Як показники уміння вчитися вони мають поставати в початковій школі об'єктами системного формування і контролю.

2.1. Оцінювання особистісних результатів навчання як новий аспект контрольної-оцінювальної діяльності в НУШ

Упровадження компетентнісного підходу до побудови і функціонування початкової освіти зумовило переосмислення об'єктів контролю й оцінювання. В умовах Нової української школи пріоритетне значення надається контролю, який зорієнтований на дослідження індивідуального розвитку дитини в навчанні. Відтак, навчальні досягнення молодших школярів поєднують характеристики, які відображають об'єктивні результати навчальної діяльності – знання, уміння, навички, досвід виконання способів діяльності, предметні компетентності, а також суб'єктивні надбання особистості – досвід виконання

творчої діяльності, загальнонавчальні уміння, ключові компетентності, особистісні досягнення учнів (довільність регуляції діяльності й поведінки; характер рефлексії, здатність до аналізу, наявність внутрішнього плану дій, пізнавального ставлення до дійсності; орієнтація на групу однолітків). Такі досягнення постають пріоритетними об'єктами цілеспрямованого формування і контролю в процесі навчання учнів молодшого шкільного віку.

Суттєвим аспектом якості освіти є суб'єктні надбання особистості учня. Навчальні досягнення учня значною мірою залежать від розвинутості його психічних процесів. Проте, ми будемо орієнтуватися на загальновизнані характерні для молодшого шкільного віку особливості психіки, тобто на типологічні особливості вищої нервової діяльності дитини цього віку.

У чинних теоріях вивчення особистості учня в освітньому процесі звертається увага на необхідність розгляду навчальних досягнень із двох точок зору: по-перше, як результат засвоєння навчального матеріалу, що подається вчителем в умовах організованого навчання; по-друге, як наслідок оволодіння науковими поняттями, логічними схемами дій (прийомів, алгоритмів, операцій) у процесі учіння, що є індивідуально виконаною діяльністю. У контексті зазначеного, навчальні досягнення учня у вигляді предметних знань, умінь, навичок, способів діяльності, загальнонавчальних умінь можна віднести до числа засвоєних результатів, оскільки вони здобуваються передусім завдяки застосуванню учителем комплексу дидактичного і методичного інструментарію відповідного предмету вивчення. Ключові і предметні компетентності є особистісними характеристиками, яких набуває учень із застосуванням не лише інтелектуальних зусиль, а й за участі емоційного, афективно-потребувального ставлення до предмета діяльності. Отже, більшою мірою ці якості належать до особистісних досягнень. Водночас, компетентності є результатом, який визначається на завершенні певного етапу навчання – як підсумок оволодіння змістом розділу, курсу тощо. Проте, в умовах реалізації у початковій освіті заразом із навчальними цілями розвивальних не менш важливими постають особистісні досягнення учня, які відображають його

активність, самостійність, довільність, продуктивність, форми навчальної комунікації.

До показників особистісного розвитку учня, які можуть відображати особистісні досягнення молодших школярів, відносять такі:

- характеристики навчальної поведінки (активний – пасивний, самостійний – несамостійний, довільний – недовільний);
- особливості засвоєння навчального матеріалу (динамічні – темп, емоційно-експресивне ставлення, змістові – уміння читати, лічити, аналізувати запропоновані об'єкти);
- володіння способами роботи з навчальним матеріалом, які залежать від особливостей психічних процесів (пам'яті, сприйняття, мислення) і впливають на характер відтворення, повторення, застосування знань;
- організація учнем своєї самостійної роботи в класі, групі, парі.

У класичній теорії розвитку психіки дитини виділено три етапи мотивів учіння, з-поміж яких до сфери наших інтересів потрапляє другий етап, характерний для учнів 9 – 11 років. Його ознаками є диференціація уподобань у навчальних завданнях, формування стійкого вибіркового ставлення до певних галузей знання, усвідомлення значення конкретного змісту навчання, коли інтереси переходять із самого виконання навчальної дії на її зміст, на задачі, яким ця дія відповідає. Поєднання загальної мотивації навчання (почуття обов'язку та відповідальності перед школою, прагнення до самоствердження і домагання визнання з боку вчителів, батьків та однолітків тощо) і лінії мотивів конкретних навчальних дій безпосередньо впливає на успішність учня. Ознаками сформованості мотиваційних компонентів є уміння визначати мету діяльності; здатність приймати й усвідомлювати мету, яку ставить учитель; виявлення зацікавленості навчанням; докладання вольових зусиль та ін.

На відміну від дитини дошкільного віку, яка під час виконання завдань спирається на стихійно сформовані уявлення або на засвоєні у спілкуванні з дорослими життєві поняття і чуттєво сприймає властивості предметів,

молодшому школяреві доводиться враховувати такі властивості речей, які відбиваються й фіксуються у формі наукових понять.

Згідно з діяльнісною теорією мислення, специфічною потребою і мотивом навчальної діяльності школяра є оволодіння теоретичним ставленням до дійсності і відповідними йому способами орієнтації в реальності. Узагальнені форми теоретичної свідомості людства, сконцентровані у предметному змісті навчальної діяльності, утворені на основі діалектичного мислення. Таке мислення мають виявляти учні в процесі засвоєння змісту навчання. В його основі перебуває теоретичне (змістове) узагальнення, яке, по-перше, виявляється під час аналізу конкретного факту (події, задачі) шляхом розкриття внутрішніх зв'язків між частковими проявами; по-друге, дозволяє відразу узагальнити всі інші факти (події, задачі) з певного кола. Таким чином, на діалектичному мисленні ґрунтується формування ставлень учнів до навчальної діяльності.

У деяких педагогічних системах (зокрема, у системі розвивального навчання) висувається завдання стосовно вироблення змістовно-теоретичного мислення, що дозволяє учневі зрозуміти внутрішню сутність досліджуваного предмета, закономірності його функціонування та перетворення. Таким чином, рівень засвоєння цих понять залежить від емоційно-експресивних ставлень учня до змістового наповнення навчання, від організації його засвоєння.

У процесі навчання у молодшого школяра змінюються й інші пізнавальні процеси – пам'ять, сприйняття, увага, що набувають ознак довільності. За даними психологів, це може відбуватися шляхом стереотипного пристосування до умов діяльності (учіння), або в результаті інтеріоризації особливих дій контролю. До проявів довільної уваги належать здатності до заучування; активної розумового оброблення матеріалу (сміслові групування – виділення в тексті смислових частин, їх позначення, складання плану; пошук смислових опор – ключових слів для даного уривку тексту, звужених назв; складання плану, класифікація, схематизація, мнемотехнічні прийоми та ін.).

До новоутворень молодшого шкільного віку належить здатність до саморегуляції, самоорганізації і самоконтролю в процесі учіння; становлення адекватної самооцінки, критичного ставлення до себе та інших людей; засвоєння соціальних норм, моральний розвиток; удосконалення навичок суб'єкт-суб'єктної комунікації. Зважаючи на те, що зазначені характеристики пов'язані з рефлексивними якостями учня, останній пункт наведеного вище переліку показників особистісного розвитку слід доповнити відповідним складником.

Саме в молодшому шкільному віці рефлексія набуває ознак цілісного утворення і пов'язується зі становленням учня як суб'єкта навчальної діяльності. Новоутворенням означеного віку, за дослідженнями Л.І. Божович, є можливість дитини оцінювати себе та інших у категоріях цінностей і норм свого соціуму. Цей процес – порівняльна рефлексія – відбувається шляхом зіставлення себе (відповідно до статусу школяра) з оточуючими, визначення свого місця в однорідних рядах.

Запроектованим результатом початкової освіти є набуття учнем здатності «навчати себе», спроможність зважити свої сили у процесі виконання навчальної задачі й визначити міру потрібної допомоги зовні. Центральним психологічним механізмом такої поведінки дитини є визначальна рефлексія як індивідуальна здібність установлювати межі власних можливостей, знати, що я знаю або вмію, чого не знаю або не вмію. Отже, нормою психічного розвитку на кінець молодшого шкільного віку є утворення позиції учня. Показниками такої характеристики є рефлексивні дії учня, які виявляються спочатку на рівні найпростішої ідентифікації і наслідування наданого дорослим зразка способу діяльності, а далі – ситуативно (залежно від ситуації успіху чи невдачі) та особистісно осмислено з огляду на позитивний результат.

Наведені уміння характерні для визначальної рефлексії, яка найбільше сприяє формуванню особистісних новоутворень молодшого шкільного віку. В основі прояву такої можливості відбувається перехід до оцінки своїх переживань, власної поведінки, свого «Я»; змінюється ставлення до себе, учень

оцінює себе як учасника суб'єкт-суб'єктної взаємодії; обираються засоби відповідно до предмета самопізнання; змінюються підстави для виявлення самостійності на користь особистісно значущого смислу. Отже, уміння реалізовувати рефлексивні дії постають як засіб самоконтролю й активізації особистістю внутрішніх ресурсів, вони пов'язані з формуванням внутрішнього плану дій – здатністю прогнозувати і планувати досягнення певного результату. Ці риси виявляються у сформованості продуктивних прийомів і навичок самостійної навчальної діяльності як основи уміння вчитися.

Таким чином, ми показали, що навчальні досягнення молодших школярів поєднують характеристики, які відображають *об'єктивні результати навчальної діяльності* – предметні знання, уміння, навички, досвід виконання способів діяльності, предметні компетентності, – а також *суб'єктивні надбання особистості* – досвід виконання творчої діяльності, загальнонавчальні й надпредметні уміння, ключові компетентності, особистісні досягнення учнів (довільність регуляції діяльності й поведінки; характер рефлексії, здатність до аналізу, наявність внутрішнього плану дій, пізнавального ставлення до дійсності; орієнтація на групу однолітків). Ці досягнення постають пріоритетними об'єктами цілеспрямованого формування і контролю в процесі навчання учнів молодшого шкільного віку.

Для характеристики результатів навчання учнів першого класу робочою групою МОН України за участі науковців відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України (О. Савченко, Н. Бібік, О. Онопрієнко, К. Пономарьова, В. Мартиненко та ін.) був розроблений проєкт свідцтва досягнень, який у 2017 – 2018 навчальному році проходив апробацію в експериментальних перших класах закладів освіти, що пілотують новий Державний стандарт у межах всеукраїнського експерименту. Під час створення свідцтва було враховано прийнятний для наших реалій досвід освітніх систем Німеччини, Канади, Польщі, де звіт школи про здобуті дитиною результати навчання має вигляд розширеного підсумкового протоколу. У розробленому групою свідцтві передбачено три частини: характеристика особистісних

досягнень; характеристика навчальних досягнень; поле для коментарів учителя й зворотного зв'язку від батьків.

На основі класифікації загальнонавчальних умінь, розробленою О. Савченко, було виділено такі групи особистісних досягнень першокласників та сформовані відповідні їм характеристики:

- мотиваційні – виявляє інтерес до навчання, проявляє старанність у навчанні;
- пізнавальні – активно працює на уроці, ставить запитання про нове та незрозуміле;
- соціально-комунікативні – співпрацює з іншими дітьми, доброзичливо ставиться до оточуючих, вирішує конфлікти мирним шляхом;
- організаційно-регулятивні – проявляє самостійність у роботі, працює зосереджено, дотримується правил шкільного життя;
- рефлексивні – бере відповідальність за свої дії, знаходить успішні шляхи вирішення проблем.

На нашу думку, таке наукове підґрунтя у визначенні особистісних результатів навчання дає змогу їх ідентифікувати й охарактеризувати на основі педагогічних спостережень за діяльністю та поведінкою учнів.

Однак оцінювання особистісних результатів досі не увійшло належним чином в практику початкового навчання, хоча й задеклароване нормативними документами для Нової української школи. Водночас, у них особистісні характеристики діяльності учнів згадуються побіжно; документи не надають критеріїв об'єктивного оцінювання такого виду результатів. Лише в методичних рекомендаціях для здійснення оцінювання в третій і четвертій класах звертається увага на необхідність співвіднесення виявлених під час спостережень якостей дитини до одного з чотирьох рівнів, позначених фразами: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату за допомогою дорослих», «потребує значної уваги і допомоги». Відсутність рекомендованих критеріїв спричинило на практиці формальне ставлення вчителів до оцінювання зазначених результатів.

Отже, розроблення переліку показників сформованості особистісних характеристик навчання сприятиме їх об'єктивному оцінюванню, допоможе вчителям розрізнити їх рівні під час спостережень за навчальною діяльністю і поведінкою учнів.

Для визначення рівнів прояву характеристики «*виявляє інтерес до навчання*» використаємо результати наукового дослідження Н. Бібік⁶³ з проблеми формування у молодших школярів пізнавальних інтересів. На основі застосування методик діагностування пізнавальних інтересів за проявами, що характеризують їх за широтою, глибиною, дієвістю, стійкістю, Н. Бібік виділила групи першокласників, які розрізнялися різним рівнем вираження цих якостей. До першої групи віднесено учнів, які виявляють допитливість стосовно широкого кола предметів і явищ навколишнього світу; до другої – увійшли діти, у яких помічена широка предметна спрямованість інтересів, але діяльність із ними має ознаки поверховості; третю групу утворили учні, яких приваблюють лише нові, яскраві об'єкти, їх зовнішні ознаки; четверту групу уособлюють учні, чий інтерес повсякчас стимулює дорослий, самі ж діти інтересу до об'єктів навчальної діяльності не виявляють⁶⁴. Таким чином, ми сформулювали чотири характеристики, які можна розпізнати в ході педагогічного спостереження. Це зокрема такі: виявляє допитливість стосовно широкого кола об'єктів навколишнього світу; цікавиться широким колом об'єктів, але освоює їх поверхово; виявляє нестійкий інтерес, цікавить лише нове, яскраве; самостійно не виявляє інтересу до об'єктів навчання.

Результати психологічних досліджень поведінки молодших школярів, сформульовані в роботі Л. Строкач, засвідчують, що в навчальному середовищі початкової школи привалюють ситуації, які пов'язані з діяльністю досягнення. За висновками дослідниці, «мотивація досягнення тісно пов'язана з такими якостями особистості, як відповідальність, ініціативність, реалістичне ставлення

⁶³ Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: монографія. Київ, 1998.

⁶⁴ Строкач Л. М. Формування мотивів досягнення молодших школярів. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства*: монографія / за ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ, 2014. С. 75—101.

до визначення задач і оцінки своїх можливостей. Важливим моментом в організації учбового процесу виступає формування особистості з позитивною мотиваційною спрямованістю і високим рівнем потреби у досягненні успіху»⁶⁵. *Старанність* дитини у навчанні є одним із показників, які відображають трансформацію зовнішніх атрибутів учнівства у внутрішню стійку рису особистості. У цьому зв'язку виявляються особливо актуальними засоби навчання, що допомагають учневі відчувати свою успішність. За нашими спостереженнями і висновками, відчуття успіху в навчанні є одним із потужних стимулів до формування внутрішніх мотивів діяльності.

Наполегливість, старанність у навчанні є об'єктами дослідження теорії мотивації. Спільним у висновках дослідників є те, що мотив досягнення успіху переважає у молодшого школяра над мотивом уникнення невдачі. Отже, відзнака найменшого прояву старанності стимулює дитину, позитивно впливає на її самосвідомість і самоповагу. У дітей із високим рівнем мотивації досягнення вже в молодшому шкільному віці спостерігається прагнення до поставлених цілей, у роботі яскраво проявляється наполегливість. Вони «легше сприймають і засвоюють учбовий матеріал, а їх оптимізм допомагає активно знаходити найкращі шляхи виходу із складних ситуацій в учбовій діяльності»⁶⁶. Л. Строкач з'ясувала в дослідженні, що такі учні в більшості запропонованих ситуацій стараються брати на себе певну частину відповідальності. Діти, у яких менше виявлена старанність і наполегливість у порівнянні з першими, намагаються уникати невдачі, більше потребують уваги і визнання їхнього успіху з боку дорослих. Третій групі учнів властиве приписування відповідальності зовнішнім факторам, вони «схильні шукати причини невиконання завдань у зовнішніх обставинах і не беруть відповідальність на себе»⁶⁷. У четверту групу виділимо учнів, які байдуже ставляться до своїх

⁶⁵ Строкач Л. М. Формування мотивів досягнення молодших школярів. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства*: монографія / за ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ, 2014. С. 75.

⁶⁶ Там само, С. 89.

⁶⁷ Там само, С. 97.

поразок, вони звиклі до ситуації безвідповідальності, причиною чому може бути занижена самооцінка. Узагальнені характеристики учнів за параметром старанності й наполегливості в навчанні подамо в таких ознаках: працює цілеспрямовано, прагне досягти бажаного результату; уникає невдачі, потребує визнання успіху з боку дорослих; працює за умови стимулювання кожної дії; не виявляє вольових зусиль.

Активність дитини в пізнавальній діяльності виявляється у її дослідницькій поведінці під час взаємодії з учителем або учнями, а також із джерелом знань. Спираючись на дані дослідження самостійної елементарної дослідницької практики дітей молодшого шкільного віку, проведеного О. Савенковим, за основу для визначення рівня активності учнів у пізнавальній діяльності візьмемо прояви того, наскільки дитина втягується у власний творчий пізнавальний пошук, у самостійне відкриття знань, якою мірою прагне пізнавати невідоме чи складне. Ми вивчили експериментальний досвід дослідника й виділили такі групи проявів активної пізнавальної поведінки: до першої – віднесли учнів, які легко включаються в роботу, беруть на себе роль лідерів, пропонують власний хід розгортання діяльності; до другої – тих, чия активність виявляється ситуативно або мотивується усілякими заохоченнями; третю – утворили учні, чия активність помітна рідко, їхня робота на уроках чи під час інших занять потребує стимулів; у четверту групу об'єднані учні, які зовсім не виявляють активності на уроках, їх складно захопити пізнавальною справою, вони байдужі до будь-яких занять. Подамо характеристику учнів за параметром активності в навчальній діяльності в таких формулюваннях: легко включається в роботу на всіх її етапах, вносить пропозиції; працює активно час від часу; працює, якщо має заохочення, поступки; байдуже ставиться до будь-яких навчальних занять.

Оскільки пізнавальний інтерес для дітей молодшого шкільного віку є найпотужнішим мотивом навчання, то вказане узагальнення доцільно використати для формування комплексу показників групи пізнавальних характеристик особистості. Переконливими в цьому плані є результати

дослідження М. Матюхіної, що стосуються вивчення дитячого *запитування*. На їх основі можна виокремити групи учнів, які розрізняються реакціями на новизну, практичну цікавість тощо. В експериментальному дослідженні Н. Бібік схарактеризовано чотири рівні запитування, а саме: до першої групи увійшли учні, чії запитання свідчать про прагнення заглибитись у сутність явищ, визначити їх зв'язки; другу групу утворили учні, які швидко насичують свій інтерес, одержавши первинну інформацію поверхового характеру; у третій – поєднані учні, чії запитання виникають під прямим і опосередкованим впливами; в четвертій – діти, які самостійно не виявляють реакцій на нове і незрозуміле.

Показовою у формуванні особистості молодшого школяра видається його здатність до комунікації у соціумі. У ході проведення експериментального дослідження В. Тернопільська з'ясувала, що новоутвореннями молодшого шкільного віку, які «визначають особливості виховання соціально-комунікативної культури учня є: виникнення соціальних, комунікативних потреб; прагнення до соціальної оцінки і самооцінки; переживання (співчуття, симпатії, прагнення допомагати іншим); розвиток морально-комунікативних якостей (ввічливість, товариськість, чуйність, емпатійність, щирість, порядність, скромність, комунікабельність тощо); комунікативних умінь (уміння говорити, слухати); перцептивних умінь (уміння відчутти стан іншої людини); інтерактивних умінь (експресивні реакції)»⁶⁸.

О. Локшина⁶⁹ проаналізувавши розвиток компетентнісної ідеї в освіті зарубіжжя, уклала перелік категорій компетентностей, сформульованих у дослідженні Організації економічного співробітництва та розвитку «Визначення та добір компетентностей». У цьому переліку наведено три категорії компетентностей, серед яких категорія «Взаємодіяти у гетерогенних групах».

⁶⁸ Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Ін-т пробл. Виховання АПН України. Київ, 2009.

⁶⁹ Локшина О. І. «Компетентнісна» ідея в освіті зарубіжжя: успіхи та проблеми реалізації. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації*: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ: [у 2 ч.]. Ч.1. Київ, 2014. С. 51—59.

Саме цій категорії належать показники, які характеризують здатності молодших школярів *співпрацювати з іншими дітьми та вирішувати конфлікти мирним шляхом*.

Л. Калашникова⁷⁰ в дослідженні просоціальної поведінки дітей молодшого шкільного віку пов'язує зазначені прояви з психічним і соціальним розвитком дитини, який відбувається у контексті загального процесу соціалізації. Авторка посилається на принцип детермінації, згідно з яким зовнішні причини діють через внутрішні умови. Таким чином, прояви рівнів співпраці дитини з іншими дітьми зумовлюється регулятивними процесами психіки і розвитком саморегуляції. Авторка зазначає, що у просоціальній поведінці молодшого школяра простежуються різнорівневі прояви – від зовнішньої регульованих поведінкових реакцій до саморегуляції у здійсненні особистістю вчинків. «При першому способі регулятивні інстанції знаходяться в основному поза суб'єктом й пред'являються іншими та соціумом (дорослими); при другому – є внутрішньо локалізованими, хоча опосередкований вплив зовнішнього підкріплення залишається достатньо дієвим. Обидва способи регуляції передбачають вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які складають діалектичну єдність, але міра представленості їх у регулятивному акті різна»⁷¹. Спираючись на такі підстави, визначимо прояви здатності учня співпрацювати з однолітками: прагне співпрацювати з іншими дітьми, вміє домовлятися; узгоджує свої дії з іншими дітьми за підказкою дорослого; неохоче долучається до будь-якої співпраці; не вміє або не бажає співпрацювати з іншими. Аналогічним чином виділимо показники, що характеризують бажання або прагнення учня залагоджувати конфлікти мирним шляхом: самостійно знаходить спосіб мирно залагодити конфлікт; залагоджує конфлікт з допомогою дорослого; неохоче йде на примирення; відсутнє бажання залагоджувати конфлікти.

⁷⁰ Калашникова Л. В. Психолого-педагогічні умови формування просоціальної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 107(1). С. 208—214.

⁷¹ Там само, С. 212.

До вищої форми навчальної діяльності належить самостійна робота учня. Цей аспект діяльності належить до категорії самоосвіти особи. За суттю, це усвідомлена діяльність, якій властиві вільний вибір і внутрішня мотивація. Щодо першої ознаки, то дослідники психологічного типу дітей цифрового покоління відзначають у наймолодшому віці їхню схильність і прагнення до самостійного вибору⁷². Стосовно внутрішніх мотивів діяльності, то їх формування і виявлення в життєдіяльності припадає на час завершення навчання у початковій школі. Усвідомлені прояви *самостійності* дитини психологи пов'язують із дев'яти-десятирічним віком, коли в них вже може формуватися довільна цілеспрямована діяльність за типом дорослого. Тому характеризуючи першокласників можна відзначати лише умовні ознаки такої якості.

У формуванні переліку показників прояву самостійності в учнів першого класу пошлемося на результати психологічного дослідження розвитку такої характеристики сучасних дітей, здійсненого О. Чекстере⁷³. За підсумками проведеного експерименту, дослідниця віднесла до найвищого рівня учнів, чия діяльність позначена навчальною самостійністю; такі діти можуть навчатися без допомоги або за незначної допомоги дорослого; до другого рівня можна віднести учнів, які включені в навчальну діяльність, але самостійно не можуть впоратися з поставленими завданнями, вони потребують допомоги дорослого; до третього – тих, чия навчальна самостійність майже не сформована, дитина потребує індивідуальної додаткової роботи з педагогом; у представників четвертого рівня навчальна самостійність відсутня.

Здатність дитини молодшого шкільного віку *працювати зосереджено* залежить передусім від рівня розвитку в неї довільної уваги, зокрема від властивості концентрації – ступеню зосередження свідомості на певному об'єкті. Новітні дослідження вітчизняних психологів Л. Кондратенко та

⁷² Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неспішності: монографія. Чернівці, 2017.

⁷³ Чекстере О. Ю. Вплив ІКТ на розвиток учбової самостійності сучасних дітей. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства*: монографія / за ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ, 2014. С. 61—74.

Л. Манилової⁷⁴, присвячені вивченню особливостей когнітивних процесів у сучасних дітей, більшість із яких перебувають під впливом надмірної взаємодії із цифровими пристроями, засвідчують помітний регрес у розвитку функцій уваги, пам'яті, сприймання тощо порівняно з даними їхніх однолітків минулого століття. Натомість, здатність утримувати увагу як психічний процес, про що зазначає Л. Макарова⁷⁵, – це умова успішного здійснення будь-якої діяльності, як зовнішньої, так і внутрішньої, її продуктом є якісне виконання відповідних навчальних функцій. Недостатній розвиток уваги виявляється в розосередженості та відволіканні, нездатності без зовнішнього спонукання утримувати внутрішніми засобами в полі зору потрібний об'єкт. Така ситуація, своєю чергою, позначається на розумових процесах, від яких безпосередньо залежить шкільна успішність. У зв'язку з цим чільної уваги під час педагогічних спостережень заслуговують організаційно-регулятивні характеристики, серед яких – здатність дитини *працювати зосереджено*. На основі діагностувальних процедур із виявлення спроможності молодших школярів утримувати увагу, сформуємо такий перелік показників, що засвідчить різні можливості учнів працювати зосереджено: зосереджено виконує справи до їх завершення; під час роботи може переключатися на інші справи; під час роботи потребує частих спонукань до уважності; не може зосереджено працювати.

Проблема формування у молодших школярів рефлексивних умінь була досліджена В. Легін⁷⁶. Узагальнивши вчення про психологічні властивості особистості, авторка дійшла висновку, що такі результати виявляються у здатності самостійно стежити за власними діями, вчинками, співвідносити їх із вимогами певних норм, правил, спроможність оцінювати їх. Рефлексивні уміння є компонентами навчальної діяльності; їхня специфіка в початковому навчанні

⁷⁴ Кондратенко Л. О., Манилова Л. М. Нові проблеми в психології, породжені впливом цифрових технологій на людину. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2019. №15 (6). С. 75-86.

⁷⁵ Макарова Л. Л., Гойденко Н. М. Характеристики уваги молодших школярів як фактор розбіжностей у рівнях їх навчальної успішності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2016. Випуск 3. Т. 2. С. 61—67.

⁷⁶ Легін В. Б. Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016.

полягає у змозі дитини передбачати наслідки дій або ситуацій (прогностичний аспект), самостійно виявляти помилки (діагностувальний аспект), аналізувати причини успіхів та невдач (дослідницький аспект), вибудовувати план подальших дій у плані вдосконалення свого досвіду (розвивальний аспект). Вивчивши експериментальний досвід формування в учнів рефлексивних умінь, ми визначили такі рівні за проявом «бере відповідальність за свої дії»: до першого рівня можемо віднести учнів, які аргументовано оцінюють свою роботу та роботу однокласників, самостійно пропонують спосіб вирішити проблему; до другого – діти, які відповідально ставляться до роботи, але недооцінюють свої можливості, для пошуку способів вирішення проблемних ситуацій потребують орієнтирів з боку дорослого; до третього – учні, які схиляються до думки іншого, потребують зовнішньої оцінки, думки дорослого, проблемну ситуацію можуть вирішити лише за наданою інструкцією; до четвертого – ті діти, що в спільній роботі займають лише позицію спостерігачів, вразливі до оцінних суджень дорослих або інших дітей, не беруться за справи, які потребують аналізу і вирішення проблемних питань. Узагальнені характеристики викладемо в таких формулюваннях: аргументовано оцінює свою роботу та роботу однокласників; відповідально ставиться до роботи, але недооцінює свої можливості; схиляється до думки іншого, самостійно не виявляє активності; у спільній роботі займає відсторонену позицію.

Дослідження рефлексії у плані здатності особистості свідомо регулювати свою життєдіяльність, розвитку її самосвідомості та способів стимулювання такої якості здійснив О. Асмолов. На основі спостережень за саморегулятивною діяльністю учнів автор зробив висновки про рівні їх сформованості в дітей молодшого шкільного віку. На основі вивчення зібраних дослідником даних ми пропонуємо такі характеристики *здатності знаходити успішні шляхи вирішення проблем*, що трапляються в середовищі молодших школярів: до першого, вищого рівня, ми віднесли прояв дитиною ініціативи у пошуці способу вирішення проблемних питань; до другого – спроможність віднайти спосіб зарадити проблемі з допомогою або підказкою дорослого; до третього –

можливість розв'язати проблемну ситуацію за наданим детальним алгоритмом дій; четвертий – пов'язали з характеристикою, властивою дітям, що уникають ситуацій (завдань) проблемного характеру.

Узагальнимо зазначене у *таблиці 1*.

Таблиця 1.

Показники рівнів сформованості особистісних характеристик учнів

Групи особистісних характеристик	Характеристики особистісних досягнень	Показники сформованості особистісних характеристик
Мотиваційні	Виявляє інтерес до навчання	Виявляє допитливість стосовно широкого кола об'єктів навколишнього світу
		Цікавиться широким колом об'єктів, але освоює їх поверхово
		Виявляє нестійкий інтерес, цікавиться лише новим, яскравим
		Самостійно не виявляє інтересу до об'єктів навчання
	Проявляє старанність і наполегливість	Працює цілеспрямовано, прагне досягти бажаного результату
		Уникає невдачі, потребує визнання успіху з боку дорослих
		Працює за умови стимулювання кожної дії
		Не виявляє вольових зусиль
Пізнавальні	Активно працює на уроці	Легко включається в роботу на всіх її етапах, вносить пропозиції
		Працює активно час від часу
		Працює, якщо має заохочення, поступки
		Байдуже ставиться до будь-яких навчальних занять
	Ставить запитання про нове та незрозуміле	Прагне заглибитись у сутність предметів і явищ
		Ставить запитання поверхового характеру
		Запитання виникають під прямим і опосередкованим впливами
		Не запитує про нове і незрозуміле
Соціально-комунікативні	Співпрацює з іншими дітьми	Прагне співпрацювати з іншими дітьми, вмє домовлятися
		Узгоджує свої дії з іншими дітьми за підказкою дорослого
		Неохоче долучається до будь-якої співпраці
		Уникає будь-якої співпраці з іншими дітьми

	Вирішує конфлікти мирним шляхом	Самостійно знаходить спосіб мирно залагодити конфлікт Залагоджує конфлікт з допомогою дорослого Неохоче йде на примирення Відсутнє бажання залагоджувати конфлікти
Організаційно-регулятивні	Проявляє самостійність у роботі	Виконує всю роботу самостійно
		Прагне виконати роботу, але потребує допомоги
		Самостійність майже не сформована, потребує постійної допомоги
		Самостійність відсутня
	Працює зосереджено	Зосереджено виконує справи до їх завершення
		Під час роботи може переключатися на інші справи
Під час роботи потребує частих спонукань до уважності		
Не може зосереджено працювати		
Рефлексивні	Бере відповідальність за свої дії	Аргументовано оцінює свою роботу та роботу однокласників
		Відповідально ставиться до роботи, але недооцінює свої можливості
		Схиляється до думки іншого, самостійно не виявляє активності
		У спільній роботі займає відсторонену позицію
	Знаходить успішні шляхи вирішення проблем	Пропонує спосіб вирішення проблеми
		Визначає спосіб вирішення проблеми за підказкою дорослого
		Вирішує проблемну ситуацію за наданим детальним алгоритмом
		Уникає завдань проблемного характеру

На наш погляд, запропоновані показники сформованості особистісних характеристик можна використати як інструментарій, що дозволить учителям на основі власних педагогічних спостережень з'ясувати, який із них точніше відображає поведінку й особливість діяльності дитини в шкільному середовищі, рівень володіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе, до інших людей.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ КЕЙС ТЕХНОЛОГІЙ ОЦІНЮВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

3.1. Технологія вхідного діагностування навченості молодших школярів

Тривалі переривання звичного плину освітнього процесу, викликані пандеміями та воєнним станом у країні, на початку навчального року загострюють проблему невизначеності щодо готовності учнів продовжувати запроєктоване навчання. У зв'язку з цим постає необхідність діагностувати стан засвоєння учнями навчального матеріалу за попередній рік. Таке вивчення стану дозволить забезпечити оптимальні умови для планування та організації освітнього процесу на новий навчальний рік. Технологія вхідного діагностування стане доцільним інструментом визначення залишкових результатів навчання як стартових позицій для подальшого розгортання змісту освіти.

Дидактичні аспекти питання. Схарактеризуємо авторську технологію вхідного діагностування навченості учнів початкової школи як засобу оперативного реагування на ситуацію в освітньому процесі, що склалася внаслідок карантинних обмежень.

Педагогічне діагностування є складником діяльності вчителя, спрямованим на дослідження стану компонентів освітнього процесу⁷⁷. Це дієвий засіб «проникнення в сутність педагогічної ситуації, завданням якого є одержати реальну і по можливості наочну картину розвитку подій...»⁷⁸. Діагностування як особливо організована педагогічна дослідницька діяльність являє собою різноплановий і багатофункціональний процес. Ми зосередились на методах і засобах діагностування, які дозволили б педагогам з'ясувати

⁷⁷ Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ, 2008.

⁷⁸ Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: навчальний посібник. Київ, 1998, С. 15.

навченість учнів 2, 3, 4 і 5 класів. Параметр *навченості (або научіння, навчальність)*⁷⁹ є особливо показовим у дослідженні готовності учнів до засвоєння нового змісту. Це відносно стійка властивість особистості, що відображає її здатність до подальшого учіння.

Навченість володіє ознаками комплексної характеристики, що виявляється на кількох рівнях:

- рефлексорному (сенсомоторні реакції);
- когнітивному (фактичні знання, практичні операції і дії);
- інтелектуальному (узагальнені знання, системи ідеальних операцій і дій вищого порядку)⁸⁰.

У шкільній освіті навченість розглядається як сприйнятливність особи до засвоєння нового навчального змісту і її готовність до переходу на нові рівні розумового розвитку. Це результат попереднього засвоєння досвіду й основа для подальших навчальних досягнень. Основними показниками навченості учнів є такі: темп просування в опануванні знань і формуванні вмінь; легкість освоєння навчального матеріалу (відсутність напруги та стомленості, переживання задоволення від навчання); гнучкість в перемиканні на нові способи і прийоми роботи; міцність збереження освоєного матеріалу.

Методичні аспекти питання. Діагностування навченості учнів на початку навчального року може здійснюватися за допомогою різних методів і засобів. Найбільш прийнятним в умовах масової школи і очевидних часових обмежень вважаємо метод вивчення продуктів навчальної діяльності, відображених у письмових, графічних, творчих роботах, малюнках, кресленнях, нотатках про спостереження і враження тощо. Ці продукти допомагають зібрати необхідні відомості про досягнутий на попередньому етапі навчання рівень знань, умінь і навичок, тобто *залишкових результатів навчання*. Під залишковими результатами в педагогіці розуміють ту частину змісту навчання, яка утримується в практиці учнів після стадії вивчення

⁷⁹ Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997.

⁸⁰ Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. С. 224.

дисципліни і є достатньою для подальшої навчальної діяльності. Це той обсяг навчальних досягнень, який прогнозовано мав увійти до навчального досвіду учнів після вивчення попереднього блоку, і є достатнім для вивчення чергового навчального блоку.

Опишемо навчальний зміст, яким забезпечена презентована нами технологія. Для з'ясування залишкових результатів як показників навченості автори змістового наповнення – науковці відділу початкової освіти імені О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України О. Онопрієнко, О. Петрук, І. Андрусенко, розробили для учнів діагностувальні завдання за трьома модулями, пов'язаними з вивченням української мови та читання, математики, курсу «Я досліджую світ»⁸¹. Вони були побудовані на матеріалі, що відображає очікувані результати навчання зазначених предметів і курсу, які мали бути прогнозовано освоєними учнями в 1, 2, 3 і 4 класах.

Окреслюючи результати навчання української мови, розробниця модуля О. Петрук зробила акцент на пріоритетності розвитку учнів засобами різних видів мовленнєвої діяльності, визначених нормативними документами, – Державним стандартом і типовою освітньою програмою. Саме тому діагностування націлювалось передусім на перевірку сформованості в учнів умінь з усіх видів мовленнєвої діяльності, заразом урахувуючи логічну послідовність, лексичну і граматичну правильність мовленнєвих висловлювань, які і є показниками практичного застосування опанованих знань з мови.

Другий модуль, розроблений О. Онопрієнко, забезпечив дослідження навченості учнів з математики. Він вдовольнявся переважно базовим змістом,

⁸¹ Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 2 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 3 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 4 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 5 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.

пов'язаним із функціональними знаннями, вміннями та навичками, які мали б увійти до навчального досвіду учнів на попередньому етапі навчання. Це той обсяг змісту, який остаточно формувався в попередній рік вивчення предмета й активно мав би використовуватись для подальшого розвитку математичної діяльності.

За орієнтири освітніх результатів засвоєння змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» розробниця модуля І. Андрусенко обрала нормативні вимоги, визначені Державним стандартом та типовою освітньою програмою, які увійшли до інтегрованого курсу. Діагностувальні завдання передбачали виявлення учнями досвіду діяльності дослідницького спрямування; вони відображали очікувані результати навчання, виражені знаннями, уміннями й навичками.

Подамо узагальнені авторами результати навчання у таблиці 2.

Таблиця 2.

**Результати навчання, що підлягають освоєнню учнями
в 1, 2, 3 і 4 класах**

Навчальний предмет, курс	Результати навчання
1 клас	
Українська мова та читання	<p>Аудіативні вміння.</p> <p>Навички використання формул мовленнєвого етикету в ситуаціях навчального й побутового спілкування.</p> <p>Відтворення діалогів, ініціювання та підтримування діалогів на теми, які викликають інтерес.</p> <p>Переказування прослуханого, прочитаного короткого тексту, створення висловлення за наведеним початком, малюнком тощо.</p> <p>Читання цілими словами, читання складами окремих слів ускладненої структури.</p> <p>Уміння аналізувати та інтерпретувати зміст тексту.</p> <p>Списування з друкованого й рукописного тексту, записування під диктування та самостійно складених речень.</p> <p>Правильна вимова звуків, правильне наголошування загальноживаних слів.</p> <p>Уживання великої літери, позначення на письмі м'якості приголосних звуків у межах вимог програми.</p> <p>Розрізнення близьких і протилежних за значенням слів, багатозначних слів, групування лексики.</p>

	Розрізнення слів – назв предметів, ознак, дій, дослідження й конструювання речень
Математика	Навички додавання й віднімання чисел у межах 10. Уміння читати і записувати числа в межах 100. Уміння порівнювати числа у межах 100. Уміння виконувати додавання і віднімання на основі нумерації чисел у межах 100. Уміння розв'язувати прості задачі на знаходження суми, різниці двох чисел; збільшення та зменшення числа на кілька одиниць, різницеve порівняння
Я досліджую світ	Знання свого імені, прізвища, домашньої адреси. Володіння основними правилами шкільного розпорядку, поведінки на вулиці та в громадських місцях. Знання найхарактерніших ознак пір року своєї місцевості, правил поведінки в природі. Навички особистої гігієни та самообслуговування. Уміння обирати в довкіллі об'єкти, цікаві для дослідження. Уміння групувати об'єкти дослідження. Уміння досліджувати об'єкти природи. Уміння вживати слова етикету (вітання, прохання, прощання, звертання, подяки, вибачення)
2 клас	
Українська мова та читання	Аудіативні вміння (на матеріалі прослуханих текстів, реплік співрозмовника, інструкцій, завдань). Ініціювання та підтримування діалогів на теми, які викликають зацікавленість. Читання цілими словами, плавно, свідомо, правильно інтонуючи речення. Уміння аналізувати та інтерпретувати зміст тексту. Уміння працювати з дитячою книжкою. Дотримання культури оформлення письмових робіт, записування віршових строф і слів у колонку, запис у таблицю. Створення коротких висловлювань, записок, листів, вітальних листівок, медіапродуктів тощо. Висловлення власного ставлення з приводу прослуханих, переглянутих, прочитаних текстів, створення висловлень за ілюстраціями, спостереженнями, переказування. Навички користування алфавітом. Орфоепічні навички. Орфографічні навички у межах вимог програми. Розпізнавання, добір, доречне вживання слів різних лексичних груп у висловленнях. Розрізнення частин мови, утворення словосполучень, дослідження і конструювання речень та текстів
Математика	Навички додавання й віднімання чисел у межах 100. Розуміння сутності дій множення і ділення.

	<p>Уміння розв'язувати прості задачі на знаходження невідомого доданка, невідомого зменшуваного, невідомого від'ємника, суми трьох доданків, третього числа за сумою двох даних чисел.</p> <p>Розуміння поняття складеної задачі.</p> <p>Уміння вимірювати довжини предметів.</p> <p>Уміння виділяти дані в таблицях, на рисунках, схемах, уміння вносити дані до таблиць</p>
Я досліджую світ	<p>Навички співжиття і співпраці.</p> <p>Уміння вживати слова чемності.</p> <p>Знання моральних норм і стандартів поведінки в суспільстві.</p> <p>Знання причини зміни пір року, явищ у неживій та живій природі в різні пори року, назв місяців, правил поведінки в природі.</p> <p>Знання державних символів України.</p> <p>Уміння вимірювати температуру повітря, води.</p> <p>Уміння спостерігати за об'єктами природи; визначати істотні ознаки на основі проведених досліджень.</p> <p>Уміння встановлювати найпростіші взаємозв'язки в неживій і живій природі.</p> <p>Уміння досліджувати об'єкти природи.</p> <p>Уміння визначати можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці</p>
3 клас	
Українська мова та читання	<p>Аудіативні вміння (на матеріалі навчальних інструкцій, настанов, прослуханих монологічних і діалогічних висловлень).</p> <p>Ініціювання та підтримування діалогів на теми, пов'язані з важливими життєвими ситуаціями, аргументування власних думок.</p> <p>Створення усних і писемних висловлень (розповідь, опис, міркування, есе) самостійно та з опорою на дидактичні матеріали; письмове переказування тексту розповідного змісту.</p> <p>Навички різних видів читання (аналітичне, вибіркоче, переглядове).</p> <p>Навичка письма у графічній сітці в одну лінію.</p> <p>Навички користування алфавітом під час роботи з навчальними словниками.</p> <p>Орфоепічні навички.</p> <p>Орфографічні навички у межах вимог програми.</p> <p>Розпізнавання, добір, доречне вживання слів різних лексичних груп у висловленнях.</p> <p>Розрізнення частин мови та їх граматичних категорій, змінювання частин мови, встановлення граматичного зв'язку між словами у словосполученнях і реченнях та ін.</p>
Математика	<p>Навички табличного множення та ділення.</p> <p>Навички усного й письмового додавання і віднімання чисел у межах 1000.</p> <p>Навички позатабличного множення і ділення чисел у межах тисячі.</p> <p>Уміння розв'язувати прості рівняння.</p> <p>Уміння розв'язувати прості задачі на конкретний зміст множення та ділення, кратне порівняння, на збільшення або зменшення числа у</p>

	<p>кілька разів; на знаходження частини від числа та числа за величиною його частини.</p> <p>Уміння розв'язувати складені задачі вивчених видів на дві-три дії.</p> <p>Уміння обчислювати периметр прямокутника</p>
Я досліджую світ	<p>Знання про різноманітність, властивості тіл, речовин та явищ (листопад, туман, вітер, світанок, зміна пір року, відліт/приліт птахів тощо) природи.</p> <p>Навички планування робочого часу; взаємодії та співпраці з іншими.</p> <p>Навички використовувати обладнання для дослідження об'єктів природи.</p> <p>Уміння дотримуватися правил поведінки під час шкільних і громадських заходів, в природному середовищі.</p> <p>Уміння розпізнавати тіла неживої і живої природи; тіла створені людиною на основі власних спостережень.</p> <p>Уміння відповідати на запитання.</p> <p>Уміння виконувати самостійно, у парі, в групі дослідження об'єкта природи за планом або інструкцією.</p> <p>Уміння порівнювати, класифікувати за певними ознаками рослини і тварин своєї місцевості, тіла неживої природи.</p> <p>Знання про різноманітність, властивості тіл, речовин та явищ (листопад, туман, вітер, світанок, зміна пір року, відліт/приліт птахів тощо) природи.</p> <p>Навички планування робочого часу; взаємодії та співпраці з іншими.</p> <p>Навички використовувати обладнання для дослідження об'єктів природи.</p> <p>Уміння дотримуватися правил поведінки під час шкільних і громадських заходів, в природному середовищі.</p> <p>Уміння розпізнавати тіла неживої і живої природи; тіла створені людиною на основі власних спостережень.</p> <p>Уміння відповідати на запитання.</p> <p>Уміння виконувати самостійно, у парі, в групі дослідження об'єкта природи за планом або інструкцією.</p> <p>Уміння порівнювати, класифікувати за певними ознаками рослини і тварин своєї місцевості, тіла неживої природи</p>
4 клас	
Українська мова та читання	<p>Уміння слухати й виявляти розуміння текстів.</p> <p>Уміння брати участь у дискусії, наводити докази, висловлювати власне ставлення до думок інших співрозмовників.</p> <p>Уміння створювати усні й писемні висловлення, створювати короткі письмові повідомлення.</p> <p>Навички різних видів читання (аналітичне, вибіркове, переглядове).</p> <p>Уміння редагувати тексти.</p> <p>Орфографічні навички в межах вимог програми.</p> <p>Розпізнавання, добір, доречне вживання слів різних лексичних груп у висловленнях.</p> <p>Знання з мови й мовлення</p>
Математика	Навички письмового додавання й віднімання багатоцифрових чисел.

	<p>Навички письмового множення та ділення багатоцифрового числа на одноцифрове і двоцифрове числа.</p> <p>Уміння розв'язувати задачі на знаходження дробу від числа та числа за значенням його дробу.</p> <p>Уміння розв'язувати рівняння з однією змінною.</p> <p>Уміння обчислювати площу прямокутника.</p> <p>Уміння розв'язувати прості задачі на встановлення залежності між швидкістю, часом і відстанню при рівномірному прямолінійному русі.</p> <p>Уміння розв'язувати складені задачі вивчених видів (у тому числі типові)</p>
Я досліджую світ	<p>Навички фіксації зміни елементів погоди.</p> <p>Уміння визначати сторони горизонту по компасу.</p> <p>Уміння складати план приміщення / території.</p> <p>Уміння працювати з фізичними картами півкуль, світу, України.</p> <p>Уміння розпізнавати називати рослини, тварин, гриби своєї місцевості, моделювати зв'язки між ними.</p> <p>Уміння характеризувати природну зону України за планом; називати мешканців природного угруповання, встановлювати їхні зв'язки між собою і неживою природою.</p> <p>Уміння складати ланцюги живлення.</p> <p>Уміння аналізувати та оцінювати свій внесок у збереження довкілля; ситуації повсякденного життя, пов'язаних з використанням природних ресурсів.</p> <p>Уміння виявляти факти забруднення довкілля, визначати способи зменшення негативного впливу людини на природу.</p>

Кожен результат навчання постав предметом діагностування й був забезпечений різномісними завданнями. До змісту завдань були уведені стимули для дій і операцій за ієрархією розумових процесів, визначених класифікацією навчальних цілей, зокрема такі:

- упізнання, ідентифікація навчального змісту, просте його відтворення по пам'яті чи за наданим зразком;
- застосування знань або способів дії у звичних навчальних умовах і типових ситуаціях;
- відтворення відомого шляху міркування або застосування засвоєного способу діяльності;
- творче застосування навчального досвіду в ситуаціях, наближених до життєвого контексту, для виконання яких потрібно самостійно відшукати шлях розв'язання проблеми, дібрати доступну інформацію і пристосувати її до

наданої умови, поєднати й доцільно використати елементи знання чи вміння з інших тем, оцінити об'єкт чи явище.

Така диференціація завдань дозволить педагогам у ході діагностувального дослідження встановити, якому етапу досягнення навчальної мети відповідає засвідчений дитиною залишковий результат.

Розглянемо комплекс завдань з української мови (читання), які доцільно пропонувати учням на початку навчального року в 3-му класі для визначення залишкових результатів, пов'язаних з вміннями усного монологічного мовлення, а саме – висловлювати ставлення до творів, персонажів, об'єктів.

Перше й друге завдання передбачають висловлення учнями ставлень до персонажів творів з проекцією на власні емоції / уподобання / поведінку. Друге завдання дещо ускладнене: передбачає висловлення поради щодо описаної ситуації. Успішне виконання цих завдань засвідчує вміння учнів висловлювати власного ставлення до персонажів, описаних ситуацій, формулювати висновки на основі інформації, виявленої в тексті, наводити аргументи щодо власних думок, поглядів.

№ 1

Прочитай вірш. Дай відповіді на запитання.

Тайсія Цибульська

ДИВАЧКА

– Ця дівчинка дивна – сказала Іринка, –
у неї в торбинці ракета й машинка,
а в книжці – дракони, ковбої, пірати,
а в синій коробці – маленькі солдати!
– Дивачка, та й годі, – сказала Світланка. –
У неї в альбомі зображення танка!
– Я зовсім не дивна! – образилась Ната –
Це просто у мене є два старших брата!

Чому дівчатка вважають Нату дивною? Чи поділяєш ти їхню думку?
Чи є у тебе звички або уподобання, які інші вважають дивними?

№ 2

Прочитай вірш. Дай відповіді на запитання.

Таїсія Цибульська

ГЕРОЙ

Був Мишко у зоопарку,	не боюся! Я великий!»
зазирає у кожну шпарку,	Раптом зблід Мишко-герой!
у ведмедів смакує сітку,	Що ж це сталося?! Ой-ой!
стукає палицею в клітку	Труситься хлоп'я від страху –
і кричав: «Хоч звір цей дикий,	по нозі повзе... мураха!

Чому деякі люди бояться комах, павуків? Як можна їм допомогти подолати свій страх? А чого боїшся ти? Що тобі допомагає долати страх?

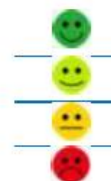
Стрижневими дидактичними одиницями третього і четвертого завдання обрано мистецькі об'єкти. Відмінність у складності цих завдань у тому, що третє містить опорні запитання, які «координують» висловлювання учнів, дають змогу пов'язувати елементи сприйнятої інформації в цілісну картину, а в четвертому завданні такі запитання відсутні. Успішне виконання цих завдань засвідчує вміння учнів описувати власний емоційний стан, враження від сприйнятих об'єктів мистецтва / навколишнього світу, наводити аргументи щодо власних думок, спираючись на зміст сприйнятих об'єктів.

№ 3

Розглянь картину. Поміркуй над запитаннями і вислови своє враження від картини.

Хто зображений на картині?
Скільки їх?
Хто серед них найстарший?
Хто завітав на вогник до зайчиків?
У який час вони зібралися?
Що роблять?
Який у них настрій?

№ 4

Розглянь зображення. Такі картини на стінах будинків називаються муралами.

Чи траплялося тобі бачити мурали там, де ти мешкаєш, або в інших містах? Які враження вони на тебе справили?

Водночас, завдання для перевірки аудіативних умінь учнів та ті, що передбачають виявлення інтересу до читання та читацьких уподобань, не варто диференціювати за складністю. Покажемо приклад тесту для виявлення сформованості вміння слухати й розуміти текст.

Для аудіозапису або читання вчителем пропонуємо уривок із твору Лесі Українки.

Текст для аудіозапису або читання вчителем:

Були собі три метелики: один білий, другий червоний, а третій жовтий. Вони весело літали цілий день у саду, перелітали з квітки на квітку, куштували медок.

Час їм дуже швидко минав. Вони так загралися, що й не зогляділися, що сонечко сховалося за хмари і пустився дощ. Змокли метелики. Полетіли вони до своєї хатки, аж там біда: двері замкнені, а ключа ніде не можна знайти.

Що тут робити? За той час, що стояли перед дверима та не знали, що робити, змокли страшенно. Насилу вже крильцями ворушили. Ледве долетіли до тюльпана, червоного з жовтими крапочками. Попросили його захисту:

– Любий тюльпанчику, просимо тебе, відчини свій келих та сховай нас від дощу! Тюльпан подивився на них і промовив:

– Жовтого й червоного прийму, а білий нехай застається надворі. – Але обидва метелики, жовтий і червоний, промовили:

– Коли ти не хочеш захистити нашого братика, білого метелика, то й ми краще на дощі будемо мокнути.

Метелики смутні полетіли до білої лілеї. Попросили й її, щоб сховала їх від дощу, але вона погоджувалася прийняти тільки білого. Тоді й він промовив:

– Сам-один не хочу ховатися в тебе! Або вже разом з своїми братами десь знайдемо захист, або вже вкупі бідувати будемо.

Почуло це з-за хмар сонечко, і схотілося йому побачити тих приятелів, що так один за одного обстоювали. Продерлося крізь хмари й кинуло на метеликів своє проміння. Зараз крильця їм висохли, і самі вони зогрілися і знов літали, танцювали й раділи, як давніш, аж до самого вечора. А як сонечко зайшло за гору, то метелики полетіли додому спати. (252 слова)

(Леся Українка)

Діагностування рівня сформованості аудіативних умінь учнів відбувається шляхом використання завдань тестового характеру. Успішне виконання цих завдань засвідчує вміння учнів сприймати на слух, розпізнавати і розуміти конкретну інформацію, основний зміст почутого.

Послухай текст. Познач відповіді на запитання.

1. Які були метелики?

- білий, червоний, жовтий;
- білий і два жовтих;
- білий, блакитний, червоний.

2. Чому метелики не могли потрапити до хатки?

- хатку захопив жук;
- не могли долетіти до хатки через дощ;
- були замкнені двері.

3. До яких квіток зверталися метелики по захист?

- до червоного з жовтими крапочками тюльпана;
- до білої лілеї;
- до червоного з жовтими крапочками тюльпана та білої лілеї.

4. Кого хотіла захистити біла лілея?

- білого метелика;
- червоного й жовтого метеликів;
- жовтого метелика.

5. Що вирішив білий метелик?

- заховатися від дощу;
- вмовити квітку захистити його братиків;
- не ховатися у квітку, а залишитися зі своїми братиками.

6. Хто захотів побачити метеликів-приятелів?

- сонечко;
- місяць;
- вітер.

Наведемо приклад комплексу завдань з української мови, які пропонувалися здобувачам освіти на початку навчального року в 5-му класі для визначення залишкових результатів, пов'язаних з *умінням уживати прикметники у мовленні*.

Перше завдання передбачає розпізнавання / виявленні в тексті прикметників, вжитих у переносному значенні. Оскільки завдання синтезує зміст лексичного й граматичного матеріалу, то його успішне виконання засвідчує вміння учнів розпізнавати прикметники в тексті, розрізняти слова, вжиті в прямому й переносному значенні.

№1

Прочитай вірш. Підкресли прикметники, вжиті в переносному значенні.

Бродить осінь в лісі синьому,
де гриби під соснами,
там, де золото осіннє
вкрилось рясно росами.

Вітер грається з вільшинами
золотоволосими.

Сумно-сумно в лісі синьому
під німими соснами.

(Наталія Забіла)

Друге завдання передбачає застосування умінь використовувати прикметники, які належать до різних лексичних груп. Успішне виконання другого завдання сигналізує не лише про сформованість в учнів умінь доречно використовувати прикметники антоніми, але й про розуміння змісту малих фольклорних жанрів, зокрема приказок.

№2

Доповни приказки прикметниками з довідки.

1. _____ бочка все торохтить, а _____ мовчить.

2. _____ день як _____ тиждень.

3. На _____ землі _____ хліб родить.

4. Краще _____ стежка, ніж _____ шлях.

Довідка: *порожня, зимовий, поганий, літній, повна, чорній, добра, білий.*

Третє завдання передбачало трансформацію наведених словосполучень й утворення нових. Успішне виконання цього завдання засвідчує вміння учнів будувати словосполучення прикметників з іменниками, узгоджувати прикметники в роді й числі з іменниками.

№3

Заміни словосполучення за зразком.

Будинок із дерева – дерев'яний будинок.

Варення з вишень – _____ .

Цукерки з шоколаду – _____ .

Полиця для книжок – _____ .

Герой з казки – _____ .

Салат з фруктів – _____ .

Четверте завдання передбачало доповнення / поширення речень словосполученнями іменників з прикметниками. Успішне виконання цього завдання демонструє сформованість в учнів уміння поширювати речення,

будувати словосполучення прикметників з іменниками, узгоджувати прикметники в роді й числі з іменниками.

№4	
Доповни речення.	
Ми пишаємося _____ .	
<i>прикметник</i> <i>іменник</i>	
Діти радіють _____ .	
<i>прикметник</i> <i>іменник</i>	
Мамі подарували _____ .	
<i>прикметник</i> <i>іменник</i>	
Славко намалював _____ .	
<i>прикметник</i> <i>іменник</i>	
	

Наведемо приклад комплексу розроблених нами завдань із математики, які пропонувалися учням на початку навчального року в 4-му класі для визначення залишкових результатів, пов'язаних із *умінням розв'язувати рівняння з однією змінною*.

Перше завдання передбачає розв'язування простого рівняння, правильне виконання якого засвідчує уміння застосовувати найпростіший алгоритм міркування. Як бачимо, рівень складності цього завдання не є найнижчим із визначених таксономією – це пояснюється тим, що очікуваний результат цього матеріалу в 3-му класі позначається рівнем застосування відомого ходу математичних операцій у звичних умовах.

Завдання 1. Розв'яжи рівняння.

$$7 + x = 91$$

$$y : 5 = 12$$

$$84 : c = 4$$

Друге і третє завдання мають незначні ускладнення в умові, однак такий матеріал попереднього навчального року широко використовувався у процесі опрацювання теми. Хоча він належав до числа додаткових питань програми,

однак у 4-му класі є стартовою позицією для розвитку такої теми на вищому щаблі складності. Успішне виконання цих завдань засвідчує здатність учнів вільно орієнтуватися в такого роду роботі, застосовувати відомі методи розв'язування проблем у частково змінених навчальних умовах.

Завдання 2. Розв'яжи ті рівняння, з якими можеш справитись самотійно.

$$21 : x = 60 : 20 \quad (12 - 8) \cdot y = 40 \quad 25 - c : 8 = 15$$

Завдання 3. Розв'яжи рівняння.

$$48000 : 100 : x = 160 \quad y : 25 = 700 : 35 \quad 30 \cdot c : 2 = 180$$

Четверте завдання належить до питань, які в 3-му класі розглядалися побіжно, такий навчальний матеріал пропонувався для виконання за бажанням учнів. Це завдання творчого рівня, і його успішне виконання дозволить виявити учнів, які готові до навчання за складнішою програмою. Такі діти потребують особливої уваги і підтримки в розвитку їхніх пізнавальних можливостей.

Завдання 4. Склади рівняння за описаною ситуацією і розв'яжи його.

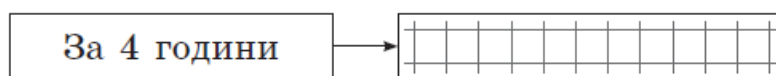
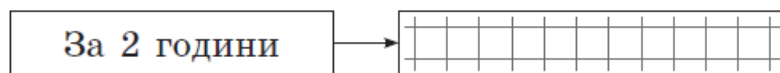
Коли Тимур взяв із коробки п'ять синіх і два зелених олівці, в ній залишилося шість жовтих олівців. Скільки олівців взяв із коробки Тимур?

Наведемо приклад комплексу завдань для діагностики в учнів 5-го класу уміння розв'язувати прості задачі на встановлення залежності між швидкістю, часом і відстанню при рівномірному прямолінійному русі. Кожне із наведених завдань відображає прогнозований результат відповідного етапу вивчення теми «Дослідження залежностей між швидкістю, часом і відстанню при рівномірному прямолінійному русі». Успішне виконання певного завдання засвідчує результативність етапу, якому відповідає його зміст. І, навпаки, недоліки чи помилки в розв'язуваннях укажуть на етап, до якого потрібно повернутися, аби усунути проблемні моменти, запобігти нашаруванню проблем.

Завдання 1. Визнач шлях, який пододало кожне тіло.

Швидкість руху	Час	Шлях																				
45 км/год	2 год	<table border="1" style="width: 100%; height: 20px;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>																				
12 м/хв	3 хв	<table border="1" style="width: 100%; height: 20px;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>																				
8 км/с	10 с	<table border="1" style="width: 100%; height: 20px;"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>																				

Завдання 2. За годину равлик долає пів метра. Скільки подолає равлик за вказаний час?

Завдання 3. Розв'яжи задачу.

Відстань між двома пристанями 60 км. Човен подолав її в одному напрямку за 3 години. З якою швидкістю рухався човен? З якою швидкістю він має рухатися у зворотному напрямку, щоб подолати цю відстань за 2 години?

Завдання 4. Розв'яжи задачу.

Два автобуси виїхали одночасно з одного автовокзалу в протилежних напрямках. Перший їхав зі швидкістю 70 км/год, а другий – 80 км/год. Автобуси зупинилися одночасно на проміжних станціях через 2 години. Яка відстань між цими станціями?

Щодо оцінювання діагностувальних завдань зазначимо таке: ми вважаємо, що для вхідної діагностики не є принциповим з'ясувати чітку відповідність навченості критеріям оцінювання навчальних досягнень, які ранжуються за незначними нюансами. На нашу думку, для такого роду дослідження достатньо обмежитись двома полюсами, що демонструють готовність або неготовність дітей до подальшого навчання за раніше запроєктованим навчальним маршрутом. У дослідженні навченості ми пропонували вчителям оцінювати виконані учнями діагностувальні завдання за характеристиками індивідуальних відмінностей у навчальній діяльності,

узагальнено. Подамо нашу інтерпретацію показників навченості дітей 2, 3, 4 і 5 класів (табл. 3).

Таблиця 3.

Показники навченості, що засвідчують стан готовності учня до подальшого навчання

Параметр зіставлення	Позитивний прояв виконання	Негативний прояв виконання
Темп виконання	Швидко; без особливих зусиль; доцільно й гнучко розподіляє час на роботу	Повільно; напружено з явними утрудненнями; зупиняється на одному завданні, не перемикається на інші
Мотивація	Охоче; добровільно; за власним бажанням; захоплено; сумлінно	Неохоче; за вказівкою; пасивно; байдуже; з лінню
Регуляція діяльності	Самостійно; незалежно; цілеспрямовано; ретельно; завершено	Несамостійно; безсистемно; поверхово; незавершено
Когнітивна організація	Усвідомлено; з розумінням наслідків; раціонально	Методом вгадування; випадково; ускладненим шляхом
Загальна оцінка якості виконання	Добре (переважає правильне виконання)	Погано (переважає неправильне виконання)

Завбачаємо, що результати виконаних учнями діагностувальних завдань будуть достатніми, щоб скласти уявлення про стан навченості учнів класу на початку навчального року. На основі їх аналізу можуть формуватися висновки для подальшого планування освітньої діяльності, визначатися напрями взаємодії з учнями та їхніми батьками. Очікується, що здобуті результати діагностування призначаються для внутрішнього використання вчителем, вони не підлягають оприлюдненню поза межами класу.

Стосовно організації роботи за технологією вхідного діагностування зазначимо таке. Для укладання діагностувального інструментарію шляхом опитування попередньо вивчалася експертна думка вчителів щодо способу його реалізації. Всього було опитано через гугл-форму 233 педагоги. Так, на думку майже 50 % учителів доцільно укласти цілісні роботи за аналогом тематичних. Близько 39 % респондентів зазначили, що зручніше мати банк

готових завдань для подальшого комбінування їх у діагностувальні роботи або для ситуативного використання на уроках на початку навчального року. Майже 11 % опитаних виявили готовність самостійно створювати діагностувальні завдання за сформованими для них інструкціями чи методичними рекомендаціями. Одна вчителька мала окрему думку, про яку конкретно не повідомила. Водночас, у коментарях 14 респондентів зазначили, що потребують допомоги в розробленні діагностувальних робіт для тематичного контролю продовж року за індексами Свідоцтва досягнень та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів. Таким чином, ми дійшли висновку, що більшість опитаних учителів схильються до користування розробленими окремими завданнями або готовими комбінованими роботами. Тому наше передбачення про доцільність створення різнорівневих завдань до основних тем зазначених вище предметів було підтверджене і реалізоване у спосіб, який ми засвідчили в оприлюднених збірниках⁸².

Під час апробації описаної технології та її інструментарію помічено, що вчителі використовують діагностувальні завдання (або укладені з них діагностувальні роботи) по-різному. Наприклад, деякі організують виконання завдань всіма учнями класу одночасно, як це відбувається під час проведення тематичного контролю; інші – пропонують дітям виконувати різнорівневі завдання в групах, утворених учнями з приблизно рівними навчальними можливостями; вчителі, які працюють із малочисельними класами, час від часу влаштовують колективне виконання завдань із коментуванням, що допомагає вести спостереження за відповідями кожної дитини тощо.

⁸² Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 2 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 3 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 4 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.
Онопрієнко О., Петрук О., Андрусенко І. Вхідні діагностувальні завдання. 5 клас. Організація освітнього процесу в початковій школі. Діагностування навченості учнів початкової школи. Харків, 2020.

Використання технології вхідного діагностування навченості учнів початкової школи істотно розширює можливості дослідити готовність дітей продовжувати навчання, закладати потенціал для їхнього розвитку. Особливо це актуально під час виняткових обставин, коли вчителю необхідно надати оперативну й маловитратну допомогу в організації адаптивного навчання на початку року, що підтверджено опитуванням практиків; відкоригувати перспективні навчальні плани; дібрати доцільні для виявленого стану методи та форми навчання. Описана технологія має концептуальну основу, володіє чіткою цільовою настановою, забезпечена обґрунтованим з дидактичної і методичної позицій інструментарієм, підкріплена рекомендаціями стосовно способів використання, забезпечена критеріями діагностики результатів, – все це свідчить про її приналежність до категорії технології навчання.

Розглянута технологія вхідного діагностування навченості учнів може бути корисною не лише в обставинах посткарантинного навчання, а й для широкого кола педагогічних ситуацій, пов'язаних із необхідністю розроблення і використання інструментарію визначення освітніх результатів. Застосування подібних інноваційних засобів для вирішення педагогічних проблем має, з нашої точки зору, динамічну перспективу. Подальшого вивчення потребують питання ефективності змістового забезпечення технології як стартової умови навчання упродовж року; ступеню кореляції здобутих під час вступного діагностування результатів із навчальними досягненнями учнів за перший семестр або за рік.

Презентуємо *методичний кейс технології вхідного діагностування навченості молодших школярів.*

Українська мова. Письмо рукописних малих і великих літер алфавіту
(1 клас)

№ 1

З'єднай лінією відповідні друковані й рукописні букви.

К	Ї	ш	т
ч	у	п	м
г	ч	м	ш
у	ж	т	п

№ 2.

Допиши елементи літер.

б о і ж р

№ 3

Допиши букви, яких не вистачає.

Хто багато читає -
той дотримується.

№ 4

Допиши слова – назви іграшок.

ма
ля
ку
ве

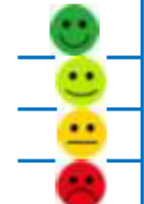

Уміння розпізнавати, добирати, доречно вживати слова різних лексичних груп (за 2 клас).

№ 1

Познач рядок, у якому всі слова відповідають на питання *що робить?*

веселий, дружба, сонячний;
 біжить, день, троянда;
 летить, малює, чистить.

№ 2

З'єднай слова, протилежні за значенням.

щедрий	корисний
низький	високий
шкідливий	скупий

№ 3

Доповни кожну групу слів ще одним-двома словами.

Магазин, торт, свято, _____

Шоколадний, засмучений, _____

Дарувати, шукати, _____

№ 4

Доповни кожне речення одним-двома словами. Запиши.

1. Дівчинка тримає м'яч.

2. Біля будинку росте дуб.

Уміння розпізнавати, добирати, доречно вживати слова різних лексичних груп (за 3 клас).

№ 1

Познач рядок, у якому записані синоніми.

- дружба, дружній, подружка;
- школа, школою, школі;
- алфавіт, абетка, азбука.

№ 2

Підкресли словосполучення, вжиті у переносному значенні.

Тихо осінь ходить гаєм.

Ліс довкола аж горить.

Ясен листя осипає.

Дуб нахмурений стоїть.

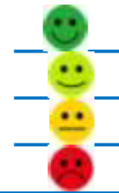
(Н. Приходько)

№ 3

Познач рядок, у якому всі слова мають кілька значень.

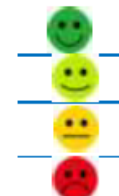
- травень, борщ, іменник;
- неділя, українець, туфлі;
- голова, хвіст, місяць.

№ 4

Перепиши текст, змінивши в ньому виділені слова протилежними за значенням.

Ось стоїть **старий низький** будинок. Вікна в ньому **маленькі, темні**. Біля будинку – **старий** сад.

Уміння працювати з текстом (за 4 клас).

№1

Прочитай. Познач, яке з наведених речень не може бути зачином тексту.

- За сімома горами, за сімома річками жив собі один багатий чоловік.
- Трапилось це влітку.
- Хлопчики щиро подякували лісникові за гостинність.

№2

Прочитай текст.

Усе літо я провів у бабусі. Я допомагав їй у всьому: поливав грядки, полов бур'яни, фарбував паркан. У селі я знайшов нових друзів з місцевих дітей. Ми з ними часто ходили на риболовлю, каталися на велосипедах.

Наступного літа я обов'язково знову поїду до бабусі.

Познач рядок, який є темою тексту.

- Розповідь про правила безпечної поведінки влітку.
- Розповідь про випадок на літніх канікулах.
- Розповідь про літній відпочинок.

№3

Прочитай кінцівку тексту.

А коли немає дощу, земля висихає, трава й дерева вкриваються пилом і всі рослини чекають вологи. Тому дощ дуже потрібний землі.

Визнач за кінцівкою тип тексту.

- Текст-опис;
- текст-розповідь;
- текст-міркування.

№4

За кінцівкою тексту склади і запиши розповідь.

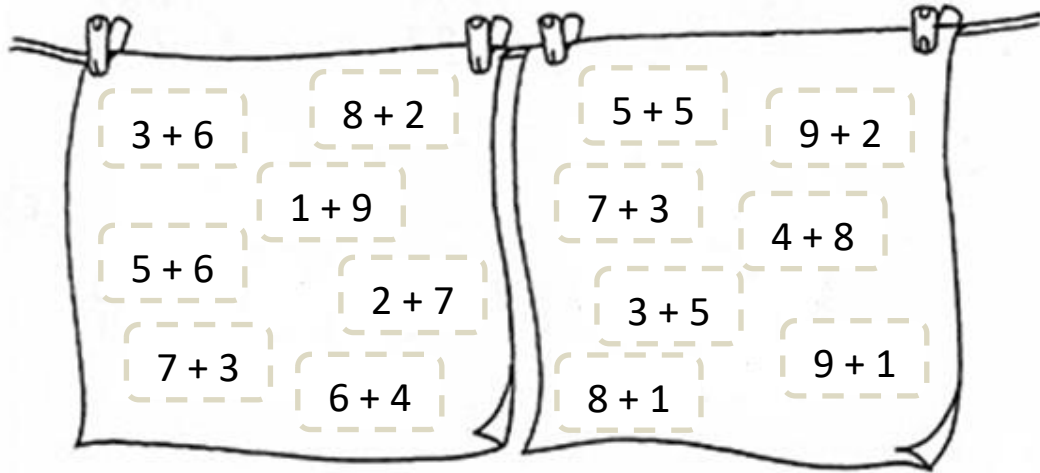
Дмитрик допоміг Максимкові надолужити пропущений матеріал. Хлопчики стали справжніми друзями.

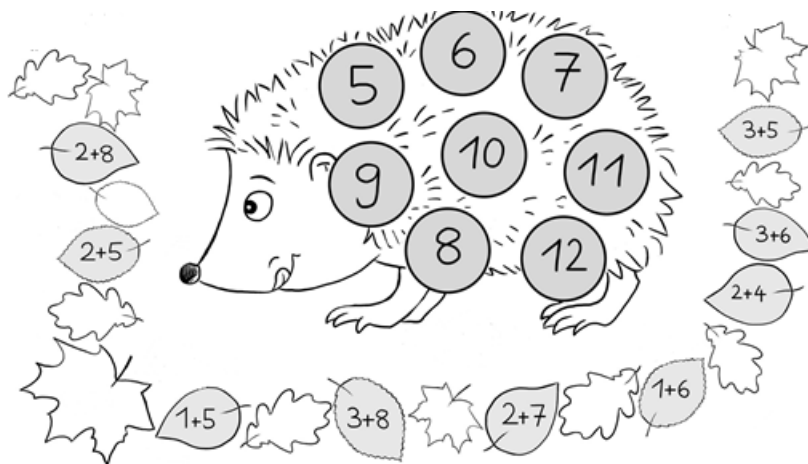
«МАТЕМАТИКА»

Навички додавання й віднімання чисел у межах 10 (за 1 клас).

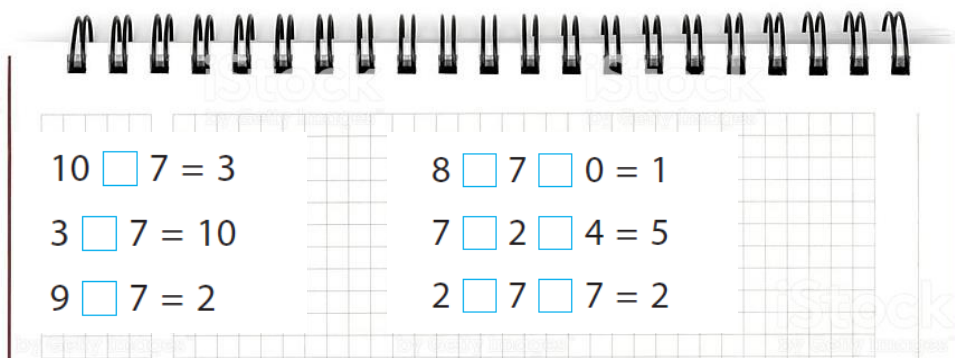
Завдання 1. Упізнай склад числа 10. Обведи відповідні вирази.

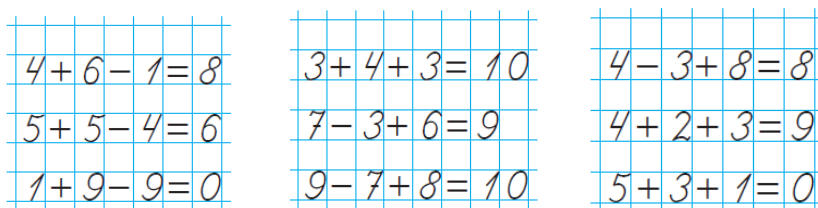
Завдання 2. З'єднай лініями вирази з їх результатами.

Завдання 3. Віднови істинні рівності.

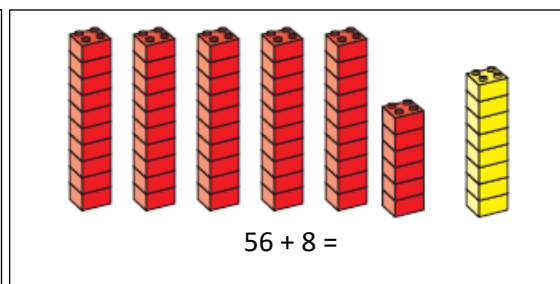
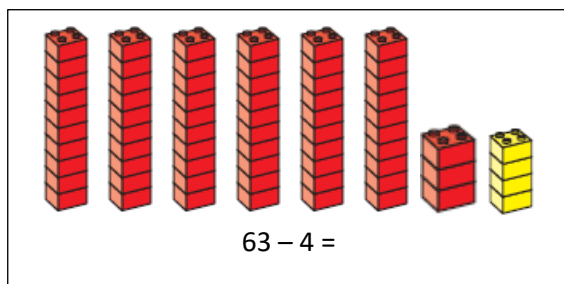
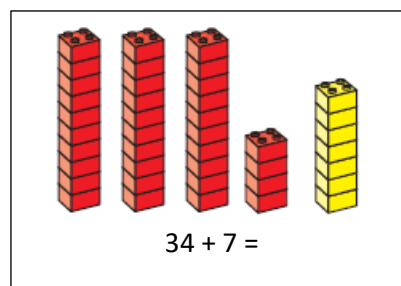
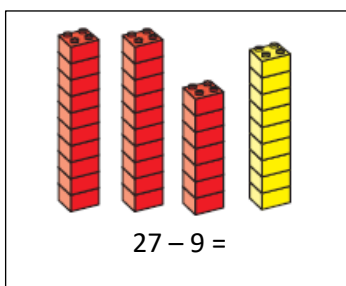
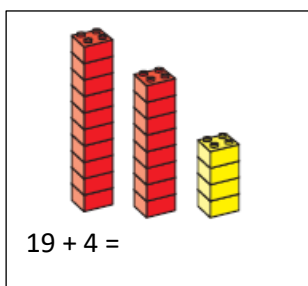

Завдання 4. Перевір розв'язки. Виправ помилки.

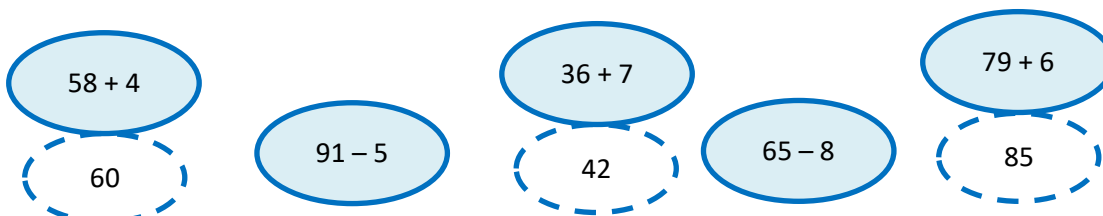

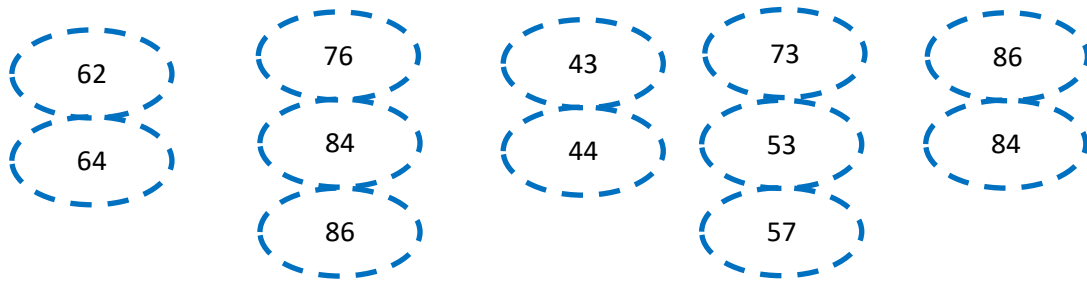
Навички додавання й віднімання чисел у межах 100 (за 2 клас)

Завдання 1. Виконай обчислення. Для полегшення роботи використовуй малюнки.

Завдання 2. Обчисли значення виразів. Обведи правильні, на твою думку, відповіді.

Завдання 3. Заповни таблиці.

+ 15

}

17	35	57	49	26

23	40	82	61	74

}

- 15

Завдання 4. Сума кожної покупки – 93 гривні. Визнач ціну другого товару в покупці.

25 грн

_____ грн

_____ грн

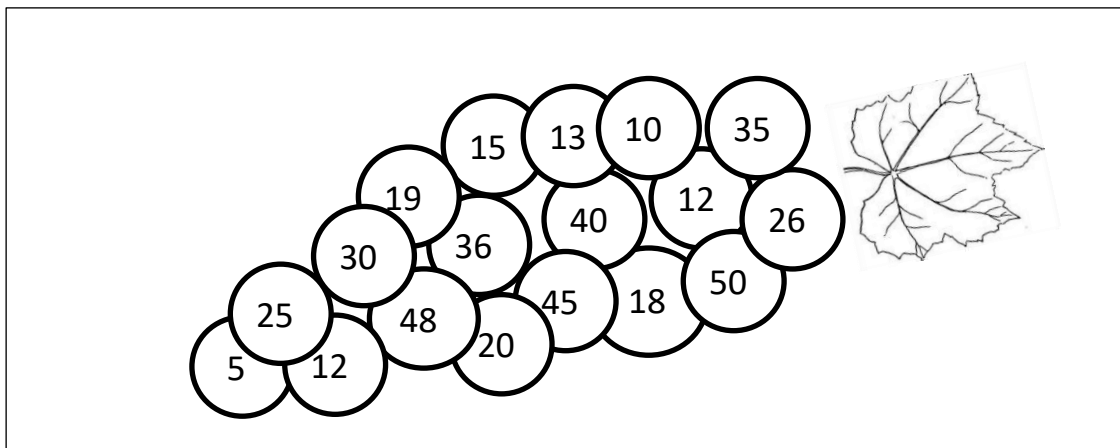
8 грн

16 грн

_____ грн

Навички табличного множення та ділення (за 3 клас)

Завдання 1. Зафарбуй круги, в яких результати множення числа 5.

Завдання 2. Дізнайся множенням кількість магнітиків.

Завдання 3. Запиши вирази і знайди їх значення:

1) добуток чисел 8 і 7;

2) частка чисел 72 і 9;

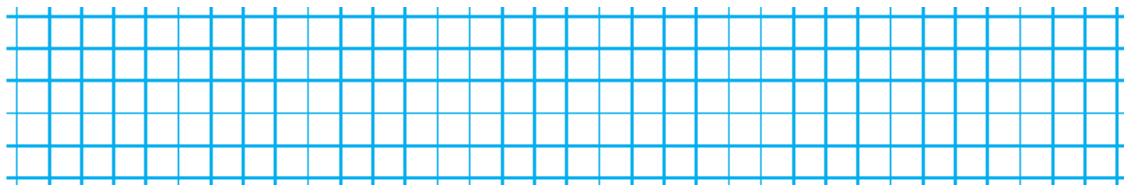

3) ділене 42, дільник 6;

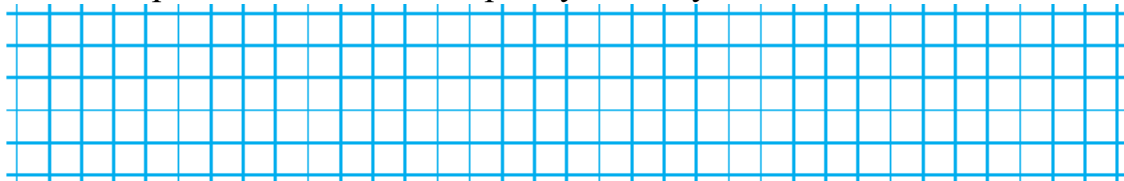
4) перший множник – 9, другий – 7;

Завдання 4. В Артема 50 гривень. Яку найбільшу кількість дисків за ціною 7 гривень може купити Артем на ці гроші?

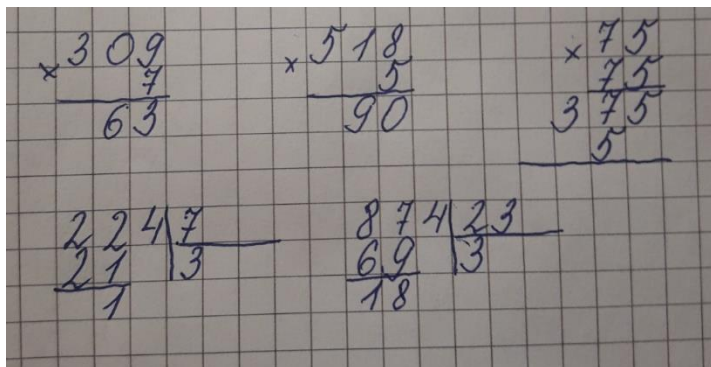

Скільки грошей не вистачає Артему, щоб купити 9 таких дисків?

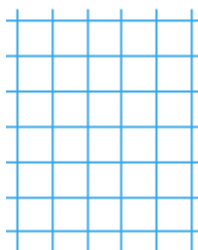
Навички письмового множення та ділення багатозифрового числа на одноцифрове і двоцифрове числа (за 4 клас).

Завдання 1. Закінчи обчислення.

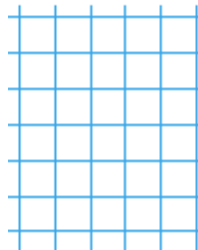

Завдання 2. Обери вирази, значення яких ти можеш знайти самотійно. Обчисли їх значення письмово.

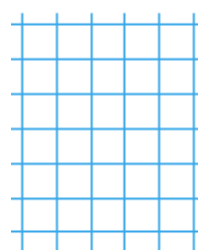
$702 * 9$

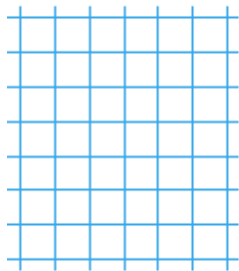
$436 * 8$

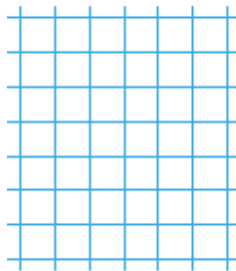
$47 * 35$

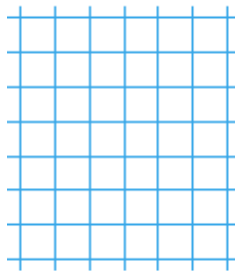
$672 : 7$

$3815 : 5$

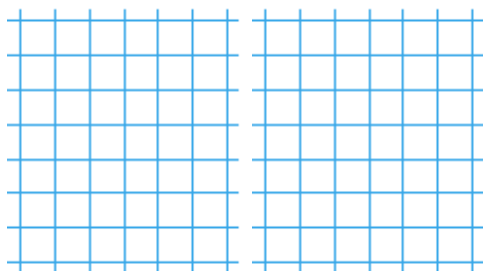

$8037 : 13$

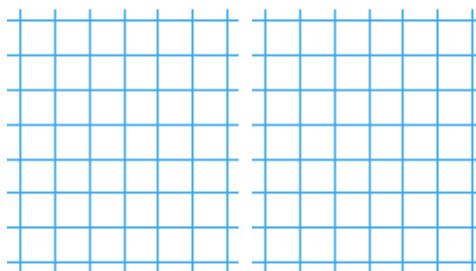

Завдання 3. Знайди значення виразів письмово. Виконай перевірку.

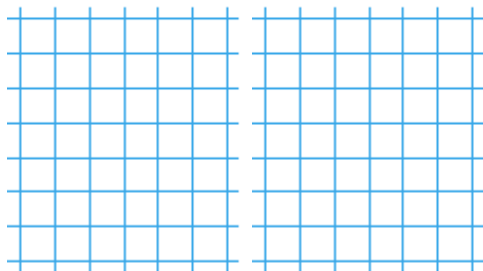
$439 \cdot 7$

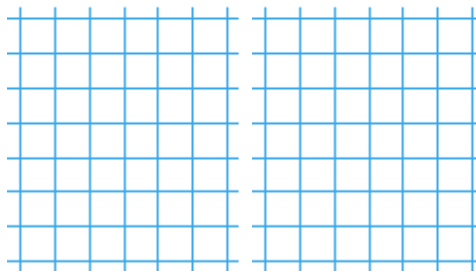
$4063 \cdot 14$

$336 : 42$

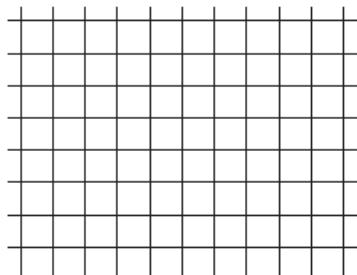

$7294 : 14$

Завдання 4. Прикинь, значення якого добутку буде найбільшим. Обчисли його письмово.

$$\boxed{8\,309 \cdot 26} \quad \boxed{8\,309 \cdot 32} \quad \boxed{8\,309 \cdot 42} \quad \boxed{8\,309 \cdot 39}$$

Прикинь, значення якої частки буде найменшим. Обчисли її письмово.

$\frac{84305}{5}$ $\frac{56490}{5}$ $\frac{76305}{5}$ $\frac{90240}{5}$

3.2. Технологія формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів

З-поміж питань, що потребують вирішення за умов реформування початкової освіти, переходу на компетентнісні засади, постає проблема оцінювання навчальних досягнень учнів. Адже результати діагностування навчальної успішності школярів відображають «співвіднесеність діяльності учнів із вимогами певної педагогічної моделі й освітньої парадигми в цілому»⁸³.

Нові соціальні умови, концептуальні зміни в освітній галузі стали поштовхом до активних дискусій щодо можливості визначення ефективних способів оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, що забезпечили б отримання інформації для прогнозування і подальшого коригування процесу навчання. Інноваційні технології оцінювання, їх місце в системі освіти, розроблення інструментарію діагностування – питання, що перебувають у полі наукових інтересів вітчизняних і зарубіжних учених (П. Блек, А. Вальчак, Д. Вільям, Д. Вішейко-Вержбічка, О. Дем'яненко, Б. Коуві, А. Маркова, О. Онопрієнко, К. Сійко та ін.).

Вивчення науково-методичної літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що нині в контексті компетентнісної парадигми освіти переосмислюються і трансформуються принципи здійснення діагностування навчальних досягнень учнів. Формулювання принципів, тлумачення їх сутності та пріоритетності реалізації по-різному розглядаються вченими. У процесі аналізу ми виокремили й конкретизували основні з-поміж них.

⁸³ Дем'яненко О.О. Технологія оцінювання навчальних досягнень учнів з літератури. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=406.

Принцип *позитивності* орієнтує процес діагностування й оцінювання на врахування передусім рівня досягнень учнів, їхнього прогресу стосовно окреслених освітніх вимог, а не ступеня їхніх невдач.

Емоційне благополуччя молодших школярів, а, отже, їхня мотивація до навчання великою мірою залежать від «оцінювального клімату» у класі. Завдання вчителя – створити дружню навчальну атмосферу, усунути стрес, тривогу та відчуття, ніби оцінка є мірилом цінності дитини, натомість процес оцінювання перебудувати у спілкування між вчителем і учнями. Все, що пов'язане з індивідуальністю кожної дитини, її відмінністю від інших, має сприйматися учасниками навчального процесу доброзичливо, позитивно та з інтересом, забезпечувати їй визнання та почуття захищеності в колективі. Розставляючи акценти, педагог повинен дбати про домінування позитивних переживань школярів, пов'язаних із демонстрацією ними опанованих знань і вмінь.

Принцип *систематичності (неперервності)* обумовлює безперервне одержання вчителем інформації про якість та рівень навчальних досягнень здобувачів освіти на кожному етапі навчання. Контролю та оцінці підлягають не лише результати навчання, але й сам процес. У зв'язку з цим важливо відповісти на запитання «Навіщо ми оцінюємо?». Наша відповідь: «Щоб допомогти дітям навчатися», тобто не лише визначити обсяг засвоєних знань, глибину їх розуміння, ступінь оволодіння вміннями, але й стимулювати до покращення результатів, скерувати діяльність школярів у потрібному напрямку. У процесі систематичного діагностування навчальних досягнень учнів педагог надає їм зворотний зв'язок щодо результатів оцінювання та можливостей їх поліпшення, а також сам отримує інформацію, яка дає змогу проаналізувати рівень своєї роботи, визначити її ефективність, вчасно виявити та усунути недоліки, накреслити перспективи змін, коригувати та адаптувати процес навчання відповідно до потреб здобувачів освіти. Таким чином, нині оцінювання вийшло за межі фіксації успішності учнів в оволодінні компетентностями, воно стало інструментом навчання.

Принцип *об'єктивності (критеріальності)* вимагає оцінювати навчальні досягнення учнів відповідно до норм і критеріїв, визначених у нормативних документах. Основне завдання перевірки результатів навчання полягає у виявленні рівня оволодіння школярами знаннями, уміннями, компетентностями, які мають відповідати освітньому стандарту. Учитель у доступній формі має ознайомити здобувачів освіти та їхніх батьків із критеріями, правилами та процедурою оцінювання навчальних досягнень. Це робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх учасників.

Принцип *оптимальності* передбачає науково обґрунтований вибір інструментарію (варіанта завдань, форм і методів контролю та оцінювання результатів) релевантного об'єкту оцінювання.

Принцип *комплексності* орієнтує на урахування й охоплення всіх проявів навчальної діяльності здобувачів освіти. Педагог діагностує не лише обсяг засвоєних учнями знань, сформованість умінь та навичок, але й оцінює рівень аргументації та вміння висловлювати власну думку, розуміння, а не відтворення фрагментів інформації, вміння застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях, працювати в команді, вирішувати дискусійні питання, розв'язувати конфлікти і под.

Принцип *індивідуального характеру діагностування* націлює на урахування індивідуальних особливостей учнів (їхнього навчального і життєвого досвіду, домінантних способів сприйняття інформації й навчання, психічних особливостей тощо) під час визначення інструментів оцінювання.

Принцип *фіксації індивідуального поступу* передбачає виявлення рівня індивідуальних досягнень кожного учня, порівняння з його попередніми невдачами та успіхами, відстеження динаміки і якості змін у навченості. Отримані індивідуальні результати не повинні зіставлятися з досягненнями однокласників.

Процес діагностування й оцінювання вчителем рівня навчальних досягнень учнів має бути спрямований на формування у дітей здатності до осягнення меж своїх знань і вмінь у визначений період. Ця здатність є умовою

самостійної постановки кожним із них завдань наступного кроку / етапу навчання.

Принцип *спільної (усебічної) оцінювальної діяльності* орієнтує не лише на оцінювання вчителем навчальних досягнень здобувачів освіти, але й передбачає рефлексію власної навчальної діяльності та самооцінювання учнів, аргументоване взаємооцінювання. Важливо дотримуватися послідовності, за якої внутрішня самооцінка повинна передувати зовнішньому оцінюванню (однокласниками, вчителем). Зауважимо, що процес самооцінювання має здійснюватися за визначеним і зрозумілим здобувачеві освіти алгоритмом у вигляді ланцюжка запитань, на які він / вона відповідає (*Яке завдання ставилося? Яка його мета? Чи вдалося отримати результат? Завдання виконано цілком правильно чи з помилкою (якою?)? Справився(-лася) із завданням самостійно чи з чиеюсь допомогою (хто і як саме допоміг?)?* і под.)

Здійснення діагностики й оцінювання на зазначених вище принципах формує середовище, яке заохочує учнів запитувати, робити висновки, підтримує впевненість кожного учня в тому, що він здатний покращити свої результати.

У нормативних документах, що регламентують освітню практику, зазначено, що для учнів 1-2 та 3-4 класів Нової української школи має застосовуватися формувальне оцінювання, яке має на меті «підтримати освітній поступ учнів; формувати в дитини впевненість у собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках чи слабкостях; аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо коригування програми і методів навчання відповідно до потреб учня / учениці»⁸⁴.

Сутність технології формувального оцінювання, особливості її реалізації, зарубіжний і вітчизняний досвід упровадження висвітлено у працях К. Бібі, П. Блека, Дж. Вілмут, Д. Вільяма, Н. Дементієвської, Л. Кабан, О. Локшиної, Н. Морзе, О. Онопрієнко, С. Покрови та ін. Більшість

⁸⁴ Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

дослідників суголосні в тому, що інновації, спрямовані на впровадження формувального оцінювання, ведуть до істотних результатів навчання.

Формувальне оцінювання характеризується такими особливостями:

- націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня;
- не передбачає порівняння навчальних досягнень різних учнів;
- широко використовує описове оцінювання;
- застосовує зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учня, він стає свідомим учасником процесу оцінювання і навчання;
- забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі;
- визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямку їм потрібно рухатися далі⁸⁵.

Попередня практика оцінювання відповідала тій системі освіти, яка орієнтувалася переважно на засвоєння інформації. У сучасній парадигмі освіти оцінюванню підлягає не рівень засвоєння інформації (у вигляді знань, умінь і навичок), а компетентність, яка «акцентує практичний бік застосування знань, уміння застосовувати отриману інформацію в різних життєвих і професійних ситуаціях, самостійно здобувати необхідні знання, уміння бачити проблеми, що виникають, активно знаходити розв'язок. Компетентність актуалізує прагматичну спрямованість освітнього процесу»⁸⁶.

Спираючись на зазначене вище, можна стверджувати, що технології оцінювання на засадах компетентнісного підходу передбачають не лише діагностування рівня навчальних та особистісних досягнень здобувачів освіти,

⁸⁵ Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – Київ, Державна служба якості освіти, 2019. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf>

⁸⁶ Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ, 1999. С. 143.

але й сприяють формуванню таких важливих складових процесу навчання як *цілепокладання* – пошук і встановлення стійкої системи навчально-пізнавальних і соціальних мотивів, розуміння меж того, «що я знаю», і того, «чого я не знаю»; *самовизначення* – усвідомлення вимог соціуму до поведінки особистості в типових життєвих ситуаціях, сприйняття цих вимог в якості орієнтира, виявлення індивідуальних здібностей, що дають змогу досягати успіхів у навчальній діяльності та поза нею, оволодіння прийнятними у суспільстві способами реалізації особистісного потенціалу в різноманітних видах діяльності.

Поділяємо думку О. Савченко про те, що в початковій школі мають домінувати вмотивовані оцінювальні судження вчителя, які допоможуть молодшому школяреві усвідомити, чи впорався він з роботою та проаналізувати, що вийшло добре, у чому є помилки та як краще їх виправити. Змістове оцінювання стимулює дітей до праці, до самовдосконалення, бо коментар учителя містить схвалення, підтримку в різній словесній формі, поради щодо одержання допомоги тощо⁸⁷.

«Якщо уявити учнів в образі рослин, то зовнішня (підсумкова) оцінка, прийнятна для традиційного навчання, – це процес простого вимірювання їхнього зросту. Результати вимірювань будуть цікавими для порівняння та аналізу, але вони самі по собі не впливають на ріст рослин. Формувальне оцінювання, навпаки, схоже на підживлення і полив рослин. Тим самим безпосередньо впливає на їхній ріст»⁸⁸.

Охарактеризуємо *методичний кейс технології формувального оцінювання навчальних досягнень учнів* для мовно-літературної галузі.

⁸⁷ Савченко О.Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 85-95.

⁸⁸ Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45 – 57.

Методичний кейс технології формувального оцінювання навчальних досягнень учнів

Мовно-літературна галузь

Система інструментів оцінювання навчальних досягнень школярів має корелювати передусім із метою, завданнями навчального предмета / інтегрованого курсу та результатами, визначеними у Державному стандарті початкової освіти й відображеними у свідоцтвах досягнень.

Так, мета початкового курсу української мови полягає у формуванні певного рівня комунікативної компетентності учнів, яка сучасною школою означена як ключова. Комунікативна компетентність здобувачів освіти виявляється у здатності користуватися мовою і володіти вміннями з усіх видів мовленнєвої діяльності для задоволення особистих потреб у навчанні та повсякденному житті. Щодо загальних результатів навчальних досягнень учнів із предметів мовно-літературної освітньої галузі, то у Державному стандарті початкової освіти окреслено такі:

- ✓ взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;

- ✓ сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;

- ✓ висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;

- ✓ досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Очевидно, що фокус уваги під час діагностування / контролю зміщується з теоретичних знань з української мови у бік мовленнєвої діяльності. Аналіз свідоцтв досягнень для 1, 2, 3-4 класів показав, що такі характеристики навчальних досягнень з української мови, як *«вступає в діалог...»*, *«...висловлює власні потреби, відчуття, спостереження»*,

«ставлення до прочитаного...» (1 клас), *«...пояснює зміст прочитаного, побаченого, почутого»* (2 клас), *«взаємодіє письмово в онлайн просторі...»* (3-4 класи) і под., що підлягають діагностуванню, вимагають відповідної системи інструментів оцінювання.

МОН України орієнтує вчителя на формувальне оцінювання, що має здійснюватися шляхом педагогічного спостереження за навчальною та іншими видами діяльності учнів; аналізу портфоліо учнівських робіт, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів їхніх діагностичних робіт; самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності учнів; оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів їхніми батьками; а також передбачає застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу.

Оскільки вчителю надається свобода у виборі форм і видів оцінювання, вважаємо за доречне коротко розглянути інструментарій, придатний для діагностування складників комунікативної компетентності учнів на рівні детермінант поведінки (вмінь, ставлень, намірів).

Так, для виявлення вмінь обґрунтовувати свою відповідь, висловлювати ставлення до певної проблеми, об'єкта чи явища доречно застосовувати відкриті запитання. Одним із інструментів оцінки ставлень учня, виявлення ступеня його (не)згоди з певним твердженням може бути застосування шкал. Для оцінки мовленнєвої поведінки учня, обраної ним комунікативної стратегії у конкретній ситуації рекомендовані рольові ігри й моделювання ситуацій спілкування. Виявити знання з предмета, здатність логічно мислити, аналізувати, доводити, мотивувати, а також уміння працювати з інформацією (синтезувати інформацію, здобуту з різних джерел, трансформувати в іншу форму, ілюструвати і под.) дадуть можливість презентації і проекти. Аналіз портфоліо ефективний як для оцінювання навчального поступу учня вчителем, так і для самооцінювання, а також придатний для всебічної характеристики особистості здобувача освіти, його інтересів, здібностей, творчого потенціалу тощо.

Проведене нами онлайн-опитування вчителів виявило, що на відміну від завдань, що передбачають перевірку теоретичних знань з мови та мовлення, процес добору / укладання завдань, націлених на перевірку умінь мовленнєвої діяльності учнів, викликає у них труднощі. Наведемо приклади окремих завдань, що можуть використовуватися для діагностування окремих складників комунікативної компетентності учнів.

Побіжно розглянемо структуру розроблених нами діагностувальних матеріалів.

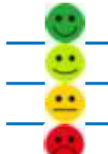
Українська мова. Участь у діалозі на близькі і цікаві теми (1 клас)

Прочитайте / послухайте. Про що розмовляють діти?

– А про що ти писав Миколаєві? Що просив?
 – Я просив Миколая принести мені машинку з пультом і солодоці. А ти?
 – Я у листі просила папугу. Я давно вже про нього мрію.
 – А я забажала, щоб батьки мене слухалися і виконували всі мої бажання.
 – А я попросив, щоб мій дідусь одужав.

Чиє прохання вас найбільше вразило? Чому? А про що просив Миколая кожен з вас? Поспілкуйтеся одне з одним на цю тему.

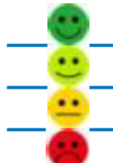
Зазначимо, що завдання для перевірки умінь діалогічного мовлення не диференціюються за складністю. Натомість для експериментальної перевірки було запропоновано широкий діапазон ситуації спілкування, тематика яких цікава дітям молодшого шкільного віку.

Прочитайте / послухайте. Про що розмовляють діти?

- Яке у тебе хобі?
- Я граю в теніс. Ати?
- А мені подобається малювати.
- Моє захоплення – це музика. Я граю на скрипці.
- А ми з бабусяю вирощуємо фіалки. А ще куховаримо. Вчора готували піцу.

Яке захоплення видалося вам найцікавішим? А у вас є хобі? Поговоріть про це одне з одним.

Українська мова. Участь у діалозі на теми, які викликають зацікавлення (2 клас)

Прочитайте / послухайте. Про що розмовляють діти?

- Влітку я відпочивав у дитячому таборі в Карпатах. Знайшов там нових друзів.
- А я була в селі у бабусі. Вона дозволила мені доглядати за маленькими курчатами.
- А я їздив до тітоньки Магди у Львів. Там мій двоюрідний брат навчив мене кататися на гіроскутері.

Запитайте одне одного про те, де і як провели літні канікули. Що цікавого відбулося? Чим займатися сподобалося найбільше?

Прочитайте / послухайте. Про що розмовляють діти?

- Я дивлюся різні мультфільми. Але найбільше мені подобаються ті, що про супергероїв.
- А я люблю мультфільми про принцес.
- Найкращі мультфільми – про динозаврів!..

Запитайте одне одного, які мультфільми дивитесь. Які з них подобаються найбільше? Чому?

Українська мова. Висловлювання власних поглядів (уміння усного монологічного мовлення) (3 клас)

№ 2

Прочитай / послухай, про що сперечаються діти. Що ти думаєш з цього приводу?

- Погано бути старшим братом чи сестрою. Треба ділитися з молодшими своїми іграшками... Гратися з ними, коли так хочеться піти до друзів.

– Але ж ці малюки такі кумедні. З ними весело проводити час. Ти для них – приклад у всьому, бо вмієш більше, ніж вони.

№ 3

Прочитай / послухай, про що говорять діти. Дай відповідь на запитання.

- Яким має бути справжній друг?
- Я думаю, що друг повинен завжди тебе підтримувати і приходити на допомогу.
- А я гадаю, важливо, щоб у тебе з другом були однакові інтереси і захоплення.

– Друг – це той, з ким можна весело проводити час.

– А ти як думаєш?

Українська мова. Висловлювання власних поглядів, думок, ставлень
(уміння усного монологічного мовлення) (4 клас)

№3

Прочитай уривок з вірша.

Галина Джемула

Інтернет з'явився в лісі, і проблеми почалися: всі – рябі, руді і сірі – в гаджетах засіли звірі. Не до сну їм, не до їжі – все качають ігри свіжі. – Не чіпай! – гарчать, як тигри. – Не підходь, у нас тут ігри!	Всі охляли і зігнулись, як і звати їх, забулись. Вже й найменше ведмежа в окулярах походжа. Ні про що не розмовляють, лиш сидять собі та й грають. Тобто все в них, як у нас – отакий-то нині час!
---	---

Як Інтернет змінив життя лісових мешканців?

Поміркуй, чи є такі проблеми у тебе або у когось з твоїх

знайомих? Як її вирішити?

№4

Прочитай текст.

Усі знають, що бумеранг повертається до того, хто його кинув. Виявляється, такий самий закон діє і в людських стосунках: все, що ми випускаємо у світ – думки, слова, дії, – обов'язково повертається до нас.

Коли ми даруємо людям дружні погляди, привітні слова і робимо для них щось добре, ми отримуємо те саме від них. Якщо ми самі добрі й готові допомогти іншому, то обов'язково зустрінемо людей, які допоможуть нам.

Дуже добре зміст «закона бумеранга» передає прислів'я «Що посієш, те й пожнеш».

Підтверди або спростуй думки, висловлені в тексті. Свою

відповідь ілюструй прикладами.

Зазначимо, що використання одного з інструментів оцінювання не дасть змоги зробити висновок про сформованість складників комунікативної компетентності учнів, варто застосовувати кілька, кожен з яких буде адекватним для оцінки відповідного об'єкта діагностування (знань, умінь,

ставлень, намірів, поведінки). У процесі вибору інструменту оцінювання важливо враховувати, щоб він був релевантним не лише об'єкту діагностування, а й індивідуальним особливостям учнів (їхньому мовленнєвому і життєвому досвіду, домінантним способам сприйняття інформації й навчання, психічним особливостям тощо).

Читання. Розуміння фактичного змісту прочитаних творів (1 клас)

№ 1

Прочитай. Познач, який малюнок відповідає змісту вірша.

Ліна Костенко

Дощик, дощик, ти вже злива!
Плаче груша, плаче слива.
Ти періщить заходився,
соловейко застудився.
А тепер лежить під пледом,
п'є гарячий чай із медом.

№ 2

Прочитай уривок телевізійної програми. Познач ті передачі, які цікаво буде переглянути дошкільнятам.

Телевізійна програма – субота, 2 травня

- 7.00 Ранкові новини.
- 8.00 «Уроки тітоньки Сови» – мультсеріал.
- 9.00 «Природа Карпат» – природничий фільм.
- 10.00 «Веселий дитсадок» – програма для дошкільнят.
- 11.00 «Стадіон» – спортивні новини.
- 12.00 «У пошуках скарбів» – пригодницький фільм.

№ 3

Прочитай. Зазнач, де може бути розміщений такий текст.

У всіх птахів є крила. Та не всі птахи вміють літати. Серед найбільш відомих нелітаючих птахів можна назвати пінгвінів і страусів. Проте й у цих птахів є свої здібності. Пінгвіни – хороші плавці, а страуси дуже швидко бігають.

- Тлумачний словник.
- Дитяча енциклопедія.
- Книжка «Казки».

№ 4

Прочитай. Про яке прислів'я йдеться?

Це мудре прислів'я. Воно застерігає уважно обирати друзів. Приятель бешкетник та ледар навчить тебе пустувати та марнувати час. А з добрим та допитливим другом ти знайдеш багато цікавих справ. Разом з ним будете собаку дресировати, вивчати комп'ютер, допомагати сусідам.

- Маленька праця краща за велике безділля.
- Добре того навчати, хто хоче все знати.
- З ким поведешся, того й наберешся.

Висловлення власного ставлення до прочитаного (1 клас)

№ 1.

Прочитай вірш.

Ростислав Солоневський

ПРОБЛЕМА

Дід зустрів зі школи внучку:

– Що нового?

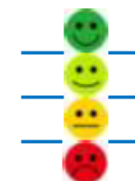
– На урок

треба десь дістати ручку,

що не робить помилок.

Які емоції викликали в тебе слова дівчинки?

Як їй вирішити проблему? Як не припуститися помилок?

№ 2

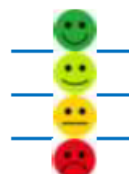
Прочитай вірш.

Грицько Бойко

Грають діти у м'яча,
та немає Гриця.
Віддалік стоїть хлопча,
друзів сторониться.
Свій новенький м'яч трима,
у тендітних ручках...

Мабуть, діти не дарма
звуть його жаднючка.
«Мій ведмедик! Мій совок!»
Навіть біля річки
він горлає: «Мій пісок
і МОЯ криничка!»

Чому Гриць не грається з дітьми? Що ти йому порадиш?

№ 3

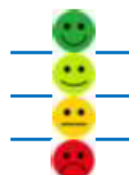
Прочитай вірш. Дай відповіді на запитання.

Леся Вознюк

– Де ти, зайчику бував?
– На вовків я чатував!
І зловив за хвіст аж двох,
приволік на став обох,
там гарнесенько скупав, –

кожний вовчик білим став.
Треба всіх вовків білити,
бо ж бояться сірих діти!
Будуть в лісі на полянці
з дітьми гратись біломанці!

Яким був зайчик – фантазером чи брехунцем і хвальком?
Чому так думаєш?

№ 4

Прочитай вірш. Поміркуй, чи зберігся секрет?

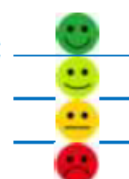
Тетяна Винник

СЕКРЕТ

Таємниця є у Ані
про яку вона лиш Ірі
розказала позавчора.
Вчора розказала Каті,
а сьогодні – Марті.

Не розкаже лише Майї –
кращій подрузі своїй.
Майя влітку із батьками
у селі відпочиває!
Майї в місті ще немає...

1. Аня не розповіла про секрет дівчинці Майї, бо вміє зберігати таємниці. Так чи ні? Поясни, чому так думаєш?
2. Чи важливо вміти зберігати секрети?

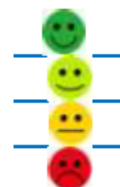
Читання. Виявлення інтересу до читання (2 клас)

Завдання, що передбачають виявлення інтересу до читання та читацьких уподобань учнів, не диференціюються за складністю. Для експериментальної перевірки було дібрано текстовий матеріал, що вирізняється жанровою різноманітністю та тематика якого цікава дітям молодшого шкільного віку.

Прочитай список персонажів. Познач, хто з них тобі відомий?
Про кого тобі було б цікаво дізнатися? Поясни, чому.

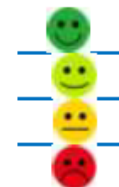
- Котигорошко.
- Дракон Омелько.
- Попелюшка.
- Їжачок Колька Колючка.
- Пан Коцький.

Напиши, хто твій улюблений персонаж.

Прочитай перелік книжок. Доповни його своєю улюбленою книжкою. Пронумеруй, у якому порядку ти читав би / читала б ці книжки. Поясни свої уподобання.

- «Палац із морозива» Джанні Родарі.
- «Привид» Таїсії Цибульської.
- «Дивовижні пригоди у лісовій школі» Всеволода Нестайка.
- «Домовичок з палітрою» Марини Павленко.

Прочитай уривки з текстів. Познач, який з текстів тобі хотілося б прочитати. Чому? Що тебе зацікавило?

○ Папугу багато чого можна навчити, можна навіть навчити вимовляти кілька слів. Один чоловік купив собі папугу на імення Джек (Б. Грінченко «Папуга та горобець»).

○ Одного разу в місті Болонья, на найголовнішій площі, збудували палац із морозива. Дах палацу був зроблений із солодких вершків, дим – із цукрової вати, а комин, яким він підіймався вгору, – із цукатів (Дж. Родарі «Палац із морозива»).

○ Спеціально до уроку мрій Домовик спік пиріжки з грибами, заварив шипшиновий чай і дістав з комори горіхове варення. У віконця школи чарівництва стукав дощ (К. Кулик «Про що мріють феї»).

Прочитай анотації до книжок. Познач, яка з них тебе більше зацікавила? Чим саме?

○ У світі звірів часто трапляються надзвичайні пригоди, а інколи й загадкові злочини. Двоє друзів – винахідливий пес Фу-Фу та довірливий кіт Киць-Киць – надумали стати детективами. Про пригоди двох друзів-детективів ти дізнаєшся з книжки «Лапи вгору!» Катерини Оковитої та Катерини Матюшкіної.

○ Чи щастило тобі приятелювати з мишами? А от Мишкові ще й як пощастило! Він зі своїми друзями – домашніми, польовими, лабораторними, летючими й навіть комп'ютерними гризунами – створив тааакее... А що саме – дізнаєшся, прочитавши веселу книжку популярної письменниці Галини Вдовиченко «Мишкові миші».

Читання. Виявлення інтересу до читання (3 клас)

Прочитай. Допоможи вирішити проблему.

Тимофію подобаються книжки про мандрівки і пригоди. Яку книжку ти порадиш йому прочитати? За бажанням, можеш доповнити наведений список.

- «Дмитрик у Країні Синіх троянд» Леоніда Сапожнікова.
- «Маленька принцеса» Софії Прокоф'євої.
- «Казки дракона Омелька» Сашка Дерманського.
- «Домовичок з палітрою» Марини Павленко.
- _____

Прочитай уривки з творів. Познач, який з творів тобі хотілося б прочитати. Чому? Що тебе зацікавило?

Був собі Омелько. І був він драконом. Понад усе на світі, навіть більше за млинці з суніцями, любив Омелько вигадувати казки. Та була одна заковика: драконові бракувало слухачів, бо щойно він підкрадався до когось, аби розказати казку, усі верещали: «Дракон!» — і втікали (С. Дерманський «Казки дракона Омелька»).

Дмитрик двома стрибками опинився біля шафи і повернув ключ к замку. Дверцята розчинилися. За ними стояв робот з яскраво-зеленими очима. Він привітно кивнув і, плавно переставляючи ноги, рушив кімнатою (Л. Сапожніков «Дмитрик у Країні Синіх троянд»).

Мене звати Дорі, та всі називають мене Шкодою. Це моя сім'я. У мене є мама, тато, старший брат і старша сестра. Ще в мене є монстр і фея-хрещена, і вони не звичайні, бо бачити їх можу тільки я (Е. Генлон «Дорі та реальна справжня подруга»).

Прочитай анотації до книжок. Познач, яка з них тебе більше зацікавила? Чому?

○ Амвросій Носик – детектив, а Куба – його пес і найкращий друг. Пан Носик гадає, що буде насолоджуватися на пенсії спокоем, читати ранкові газети і поратись у садку. Але раптом у Містечку стається злочин. Носик і Куба беруться за справу. «Остання пригода детектива Носика», яку написав Мар'ян Орлонь, може стати першою книжкою, яка познайомить тебе із захопливим детективним жанром.

○ Бути сином вождя вікінгів – напрочуд складно, якщо у тебе немає гучного голосу і навичок бравого воїна. Гиккус дуже добре це розуміє. Він мало схожий на своїх рідних і сусідів, через що йому доводиться дуже непросто. На острові, де він мешкає, є традиція: кожен хлопець повинен приручити і натренувати власного дракона. Про пригоди хлопчика-вікінга ти дізнаєшся з книжки Крессіди Коуелл «Як приборкати дракона».

Склади перелік (рейтинг) найцікавіших книжок. Переконай однокласників, що ці твори варто прочитати.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____

Читання. Слухання й розуміння текстів (4 клас)

Дібраний текстовий матеріал та завдання для перевірки аудіативних умінь учнів в межах одного класу не диференціюються за складністю, однак різняться для кожного класу за обсягом, складністю сюжету, способом перевірки (кількістю та типом запитань).

У Лесі на вікні є гарний вазончик.

Ще взимку мати купила в місті квіткові цибульки й дала Лесі.

– Посади їх у вазончик і добре доглядай: підливай щодня, щоб земля була волога, а як з'являться листочки, то тримай вазончик на світлі. От і матимеш до Великодня гарні гіацинти, – сказала мама.

Леся послухала маму. Посадила квіткові цибульки у вазончик й підливала їх. Через деякий час із землі виткнулись зелені листочки, а незабаром і стеблинка, на якій визначились цілими рядками пуп'янки. З кожним днем вони все більшали, і Леся чекала, коли вони розкриються. Вона дуже хотіла, щоб до Великодніх свят квіточка розквітла. Тоді вазончик можна буде поставити на Великодній стіл.

Чому квітка ще й досі не розкривається? Леся приглядається до пуп'янків.

«А що, якби їх трошки відкрити?» – подумала Леся й вже простягла руку до рослини, як почула бабусин голос:

– Не руш пуп'янків, поки самі не розкриються.

– Бабусю, я хотіла, щоб квітка розцвіла до Великодня, – відказала Леся.

– То ти краще помолися, то й розцвіте твоя квіточка, а будеш пуп'янки руками розкривати, то зів'януть і повідпадають.

Леся більше не торкалася квітки.

На Великдень вона пішла з татом і мамою до церкви. Там було гарно.

Врочисто співав хор, скрізь горіли свічки. Священик вітав людей: «Христос воскрес», – а на дзвіниці гули дзвони.

Коли всі повернулися додому, Леся підбігла до вікна, де стояв вазончик. А там замість непоказних зелених пуп'янків красувалася чудова пахуча китиця білосніжних дзвоників гіацинта.

– Розцвіла, розцвіла! – застрибала на radoшах Леся. Аж тут до кімнати вбіг її брат Юрко.

– Ти знаєш, Лесю, що трапилось? Гриць упав на сходах та так пошкодив собі ногу, що його відвезли до лікарні. Бідний Гриць, сумний буде в нього Великдень!

Леся знала Гриця. Це – товариш Юрка, що живе недалеко від них. А Юрко далі казав:

– Бідний Гриць! Я віднесу йому свою найкращу писанку та ще книжечку. Хай читає, щоб не так сумно було йому лежати.

– А я? – Леся задумалась. – Що ж я понесу Грицеві?

І пригадала Леся, що має гарну квітку. Цю квітку вона віднесе до лікарні Грицеві. Великодній стіл і без з неї буде гарний.

Леся нахилитася до квіточки, поцілувала її ніжні пелюстки й тихенько сказала:

– Бувай здорова, квітонько! Підеш тепер до хворого Гриця.

І видалося Лесі, що хтось шепнув їй із самої середини найбільшого дзвіночка гіацинта:

– Добре, люба дівчинко. Живи щасливо!

Леся віднесла гіацинт Грицеві. Великодній стіл залишився без квітки. Але в душі смутку не було. Здавалося, що все навколо ще більше радіє. (389 слів)

(Ніна Наркевич)

Послухай текст. Познач відповіді на запитання.

1. Що посадила Леся у вазончик?
 - Насінину;
 - горошину;
 - цибульку.
2. Чому Леся хотіла, щоб квітка швидше розцвіла?
 - Щоб подарували мамі;
 - щоб поставити її на Великодній стіл;
 - щоб віднести хворому хлопчику.
3. Коли квітка розцвіла?
 - У День Матері;
 - на Великдень;
 - навесні.
4. Хто повідомив Лесі новину про Гриця?
 - бабуся;
 - Юрко;
 - мама.
5. Що збирався віднести Юрко у лікарню Грицеві?
 - великодній кошик;
 - пасочку і писанку;
 - писанку і книжечку.
6. Коли Великодній стіл залишився без квітки, то ...
 - Леся довго плакала;
 - Леся не сумувала;
 - Юрко розсердився на Лесю.

Українська мова. Списування слів і речень із друкованого і рукописного тексту (1 клас)

№ 1

Запиши слова рукописними буквами.

л + і + с =

н + е + б + о =

г + у + д + з + и + к =

№ 2

Прочитай. Випиши слова, що називають тебе.

Донька, тато, онук, брат, онучка, пасажир, син,
школярка, сестра, учень.

№ 3

Утвори і запиши «нові» слова.

баран ба

купка по

муха ра

№ 4

Склади і запиши речення.

новий, у, Гліба, комп'ютер, є

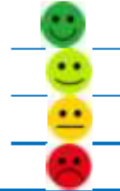
Українська мова. Теоретичні знання з мови та мовлення. Тема
«Речення» (2 клас)

№ 1

Познач правильну відповідь.

За метою висловлювання речення бувають:

- тихі, голосні, помірні;
- розповідні, питальні спонукальні;
- радісні, байдужі, спокійні.

№ 2

Познач рядок, у якому записано речення.

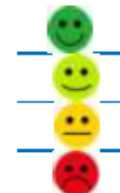
- Нитки вишивальниця рушником.
- Часто на цьому рушнику.
- Цей рушник вишивала моя бабуся.

№ 3

Познач спонукальне речення.

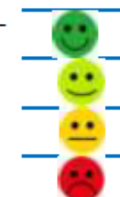
- Коли людина хворіє, вона звертається до лікаря.
- Діти, дбайте про своє здоров'я!
- Здоров'я – найбільший скарб!

№ 4

Поділи текст на речення і запиши.

Це було восени хлопці пішли в ліс як гарно в лісі
а скільки пташок сидить на деревах чого це вони до купи
злетілись птахи зібрались летіти у вирій.

Українська мова. Теоретичні знання з мови та мовлення. Тема «Текст»
(3 клас)

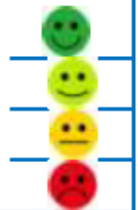
№ 1

Прочитай речення.

Жив собі в однім лісі Лис Микита, хитрий-прехитрий.

Якою частиною тексту є це речення?

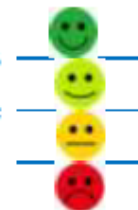
- Зачин;
- основна частина;
- кінцівка.

№ 2

Прочитай текст. Добери і запиши заголовок до нього.

Кіт Васько – пустун і витівник. То в черевик залізе, то в піч шугоне і вийде звідти не сірий, а чорний. А то почне ганятися за синичкою і здійме страшний переполох.

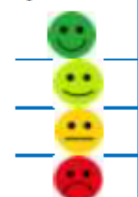
№ 3

Прочитай текст.

Уранці ліс умився теплим дощем. На ліщині та осиці розпустилося листя. Зацвіли фіалки й барвінок. У цей час радіють не тільки рослини. Дзвінко співають птахи. Їхня пісня зачаровує кожного.

До якого типу ти віднесеш цей текст? Доведи свою думку.

- Розповідь;
- опис;
- міркування.

№ 4

Прочитай текст. Допиши кінцівку.

Моя улюблена іграшка – зайчик Мартин.
Він біленький, з довгими, піднятими угору вухками. У зайчика маленький чорний носик-гудзик і такі ж оченята. А ще Мартин – дуже м'якенький.

Українська мова. Теоретичні знання з мови та мовлення. Тема «Прислівник» (4 клас)

№1

Прочитай текст. Підкресли прислівники.

Далеко за пагорбами прокидався ранок. Повільно сходило сонце. Його промені щедро осяяли землю. Дихання весни відчувалося сьогодні ще більше, ніж учора.

№2

Встанови відповідність: поєднай прислівники-синоніми.

радісно	близько, поруч
старанно	раптово, зненацька
недалеко	весело, щасливо
швидко	дбайливо, ретельно
несподівано	жваво, прудко

№3

Від прикметників утвори прислівники.

Веселі – _____
смачна – _____
гарний – _____
близьке – _____
повільний – _____

№4

Доповни речення прислівниками.

1. На вулиці було (як?) _____ . 2. Марк (як?) _____ розмовляє англійською мовою.
3. (коли?) _____ я поїду відпочивати на море.
4. Діти (як?) _____ мчали на велосипедах. На серці у них було (як?) _____ .

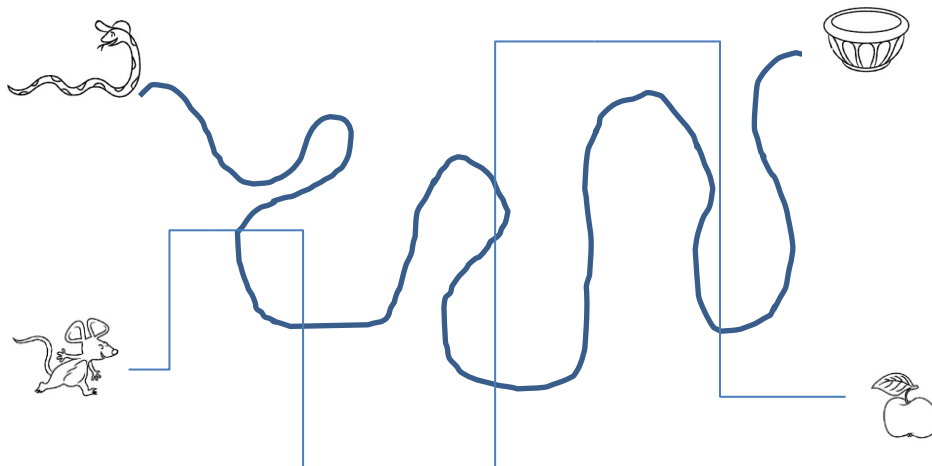
Математична галузь

Математика. Геометричні форми (1 клас)

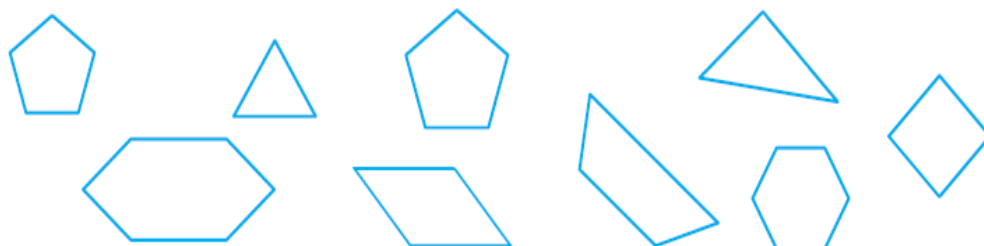
1. З'єднай лінією геометричну фігуру зі схожим за формою предметом.

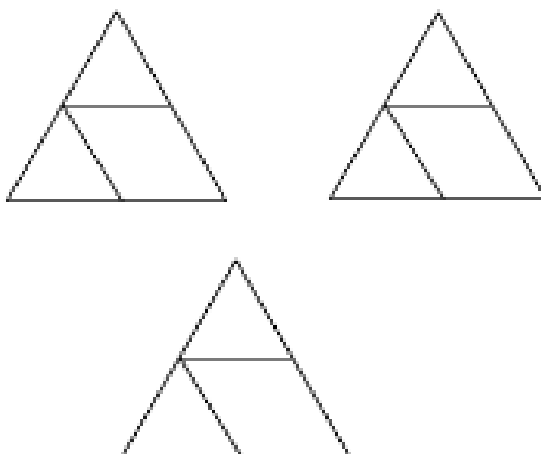
2. Наведи зеленим олівцем ламану лінію, жовтим – криву.

3. Зафарбуй всі трикутники жовтим олівцем,
чотирикутники – синім.

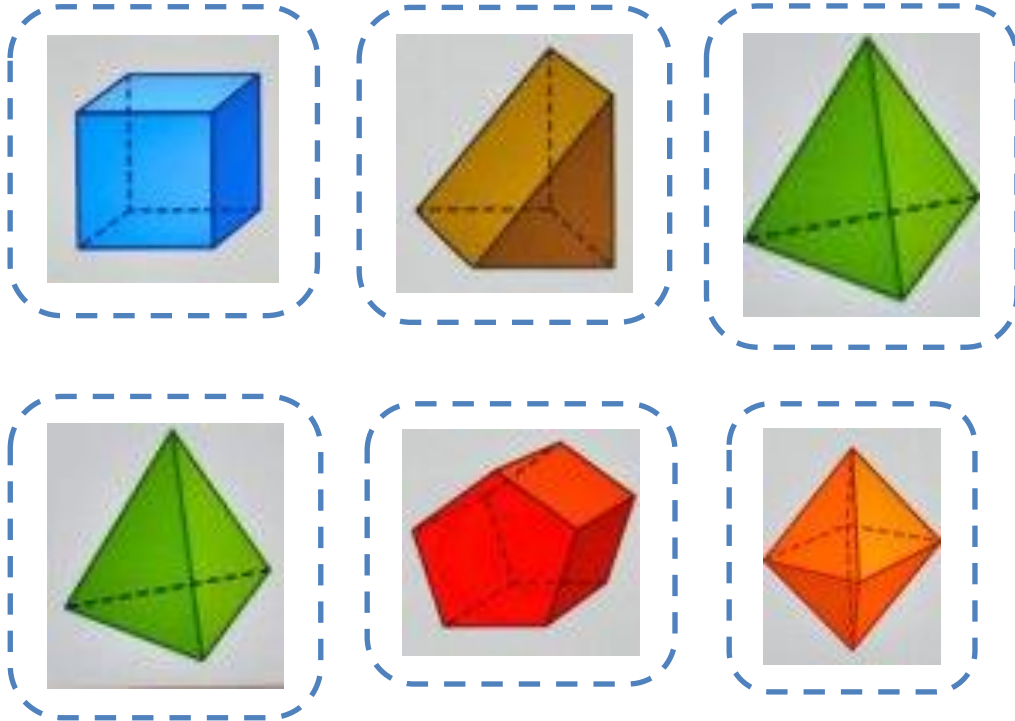

4. Відшукай і обведи червоним олівцем чотирикутники.

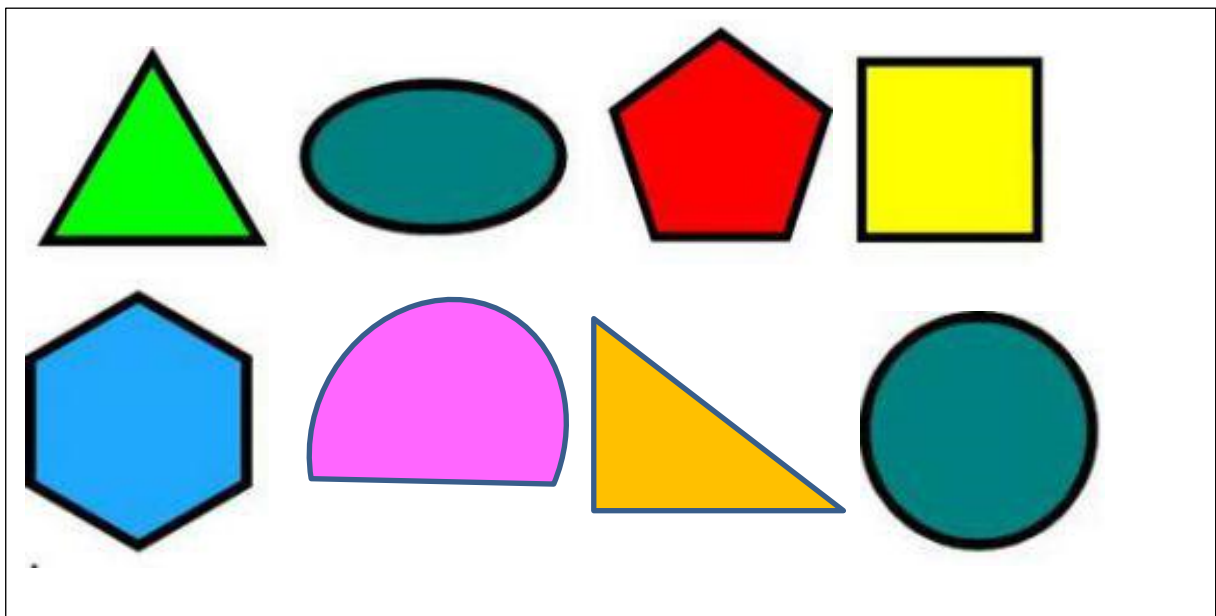

Математика. Геометричні фігури (2 клас)

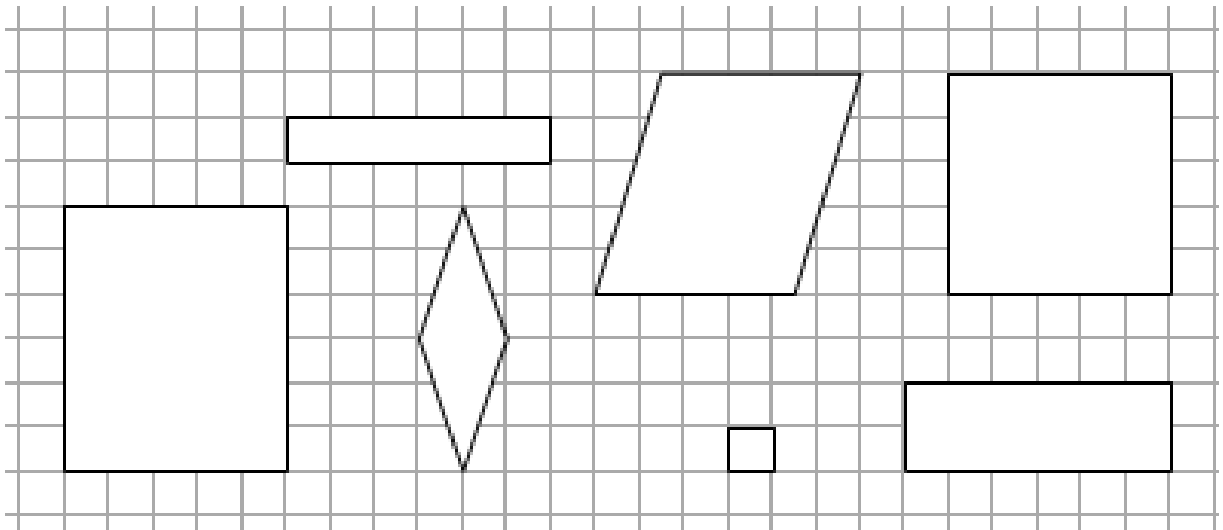
1. Обведи фігури, в яких є трикутник.

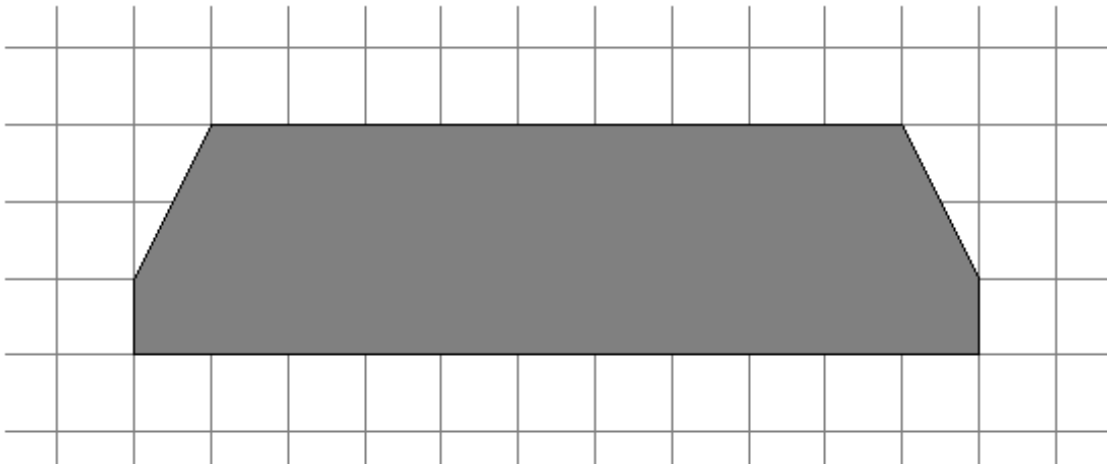
2. Познач дужкою кути на фігурах.

3. *Зафарбуй лише квадрати.*

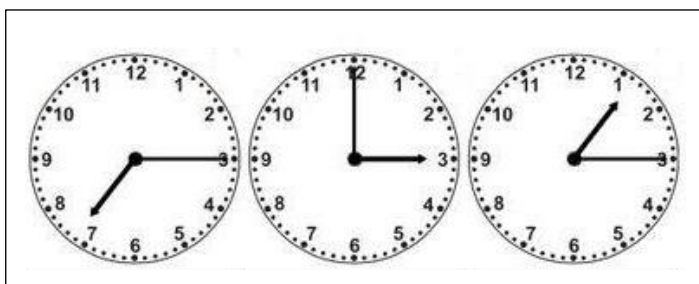

4. *На рисунку зображений план парку. Познач на ньому дужкою прямі кути.*

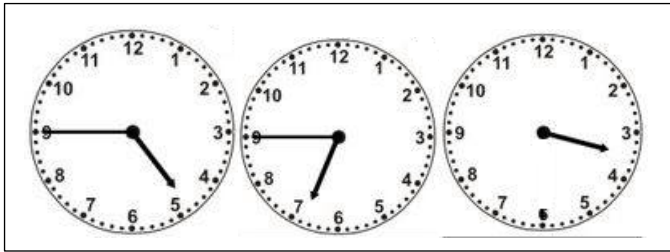

Математика. Визначаємо час за годинником (3 клас)

1. *Обведи годинник, який показує:*
1) 15 годину;

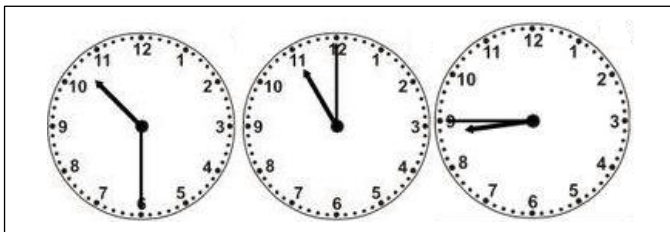

2) 16 год 45 хв

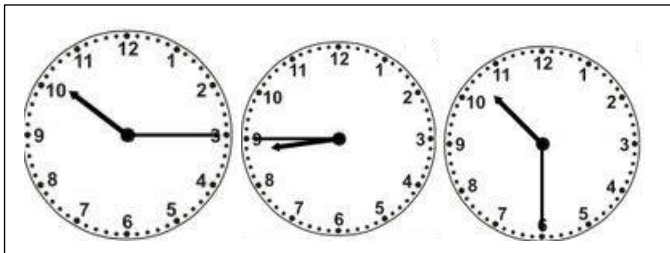

2. Обведи годинник, який показує

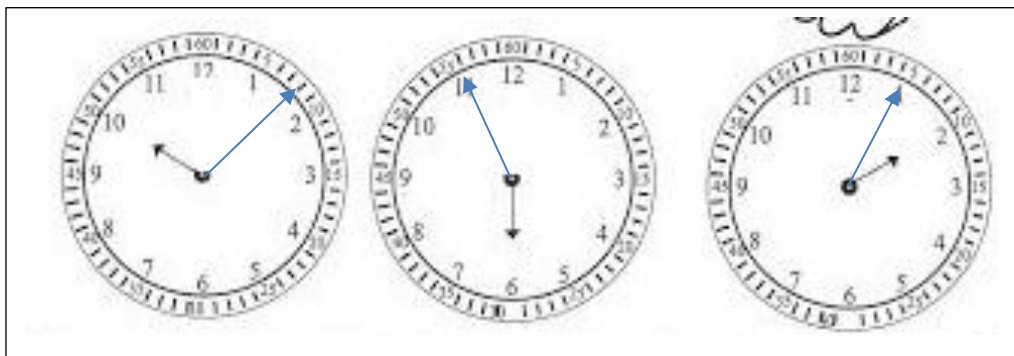
1) самий ранній час першої половини доби;

2) найпізніший час другої половини доби.

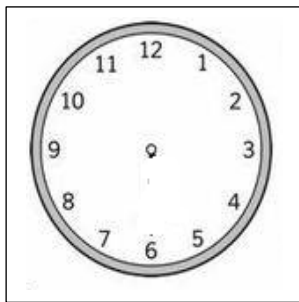
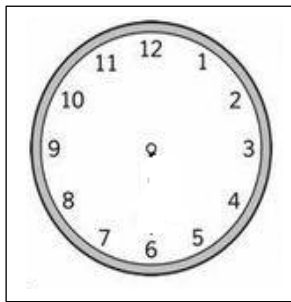

3. Запиши, який час показує кожний годинник.

До полудня			
Після полудня			

4. Намалюй на годинниках стрілки, що покажуть зазначений у квитку час відправлення і час прибуття автобуса.

	<p style="text-align: center;">Автобусний квиток</p> <table><tr><td>Місто відправлення</td><td>Місто прибуття</td></tr><tr><td>Київ</td><td>Харків</td></tr><tr><td>Відправлення</td><td>Прибуття</td></tr><tr><td>11 год 15 хв</td><td>17 год 20 хв</td></tr></table>	Місто відправлення	Місто прибуття	Київ	Харків	Відправлення	Прибуття	11 год 15 хв	17 год 20 хв	
Місто відправлення	Місто прибуття									
Київ	Харків									
Відправлення	Прибуття									
11 год 15 хв	17 год 20 хв									

3.3. Технологія вербального оцінювання освітніх результатів

Відповідно до методичних рекомендацій МОН України щодо оцінювання результатів навчання у 1-4 класах Нової української школи застосовується формувальне оцінювання, яке здійснюється вербально.

Вербальне / словесне / описове оцінювання використовується у багатьох системах освіти у світі: у Німеччині, Італії, Швеції, Норвегії, Чехії, Новій Зеландії та інших країнах. Воно відповідає сутності сучасної школи, яка вбачає найвищу цінність у розвитку дитини, потреби і прагнення якої визначають зміст і характер навчання. Тому вербальне оцінювання слід розглядати як один із векторів модернізації шкільної освіти, і початкової ланки зокрема.

Вважаємо за доцільне з'ясувати сутність поняття *вербальна / описова / словесна оцінка*, оскільки в літературі з цього питання ми знаходимо різні думки теоретиків та практиків. Так, М. Житко під вербальною оцінкою розуміє усну або письмову інформацію про шкільні досягнення дитини, підготовлену на основі систематичних спостережень за її шкільною діяльністю⁸⁹. У методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4-х класів⁹⁰

⁸⁹ Danuta Moroz Ocenianie opisowe – dobre czy zle? URL:

http://edukacjaialog.pl/archiwum/2001,99/maj,169/ocnianie_opisowe_-_dobre_czy_zle,1138.html.

⁹⁰ Наказ МОН від 13.07.2021 № 813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL:

<https://imzo.gov.ua/2021/07/15/nakaz-mon-vid-13-07-2021-813-pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsiy-shchodo-otsiniuvannia-rezul-tativ-navchannia-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

пропонують використовувати вербальну оцінку, під якою розуміють «оцінювальне судження про досягнення», яке може виражатися як усно, так і письмово. На нашу думку, найбільш вичерпно характеризує сутність терміна визначення, сформульоване академіком О. Савченко, а саме: «Описова оцінка – це усна або письмова інформація про особистісні та навчальні досягнення здобувача освіти, підготовлена на основі систематичних спостережень за його шкільною діяльністю, вивчення та аналізу продуктів навчальної діяльності, відображених у письмових, творчих роботах, малюнках і подібне»⁹¹.

Для нашого дослідження важливо вивчити і проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації вербального оцінювання з перспективою переосмислення його і врахування в освітній практиці. Так, нашу увагу привернула ґрунтовна й інформативна робота польських учених, у якій представлено результати впровадження безбального оцінювання, а також інших систем контролю та оцінювання в межах авторських програм⁹². Дослідниками було виявлено переваги та недоліки описової оцінки. Найвагоміші переваги вбачаються у тому, що описова оцінка дає можливість:

- надавати вичерпну інформацію про навчальний прогрес дитини, психофізичний розвиток, особистісне зростання;
- демонструвати повну картину можливостей учня, зокрема й слабкі сторони, які простіше описати, ніж оцінити;
- описати ступінь залучення школяра до завдання, докладені зусилля;
- підкреслити роль зворотного зв'язку: висвітлює конкретні помилки, націлює, над чим конкретно слід працювати, мотивує;
- уникнути сегрегації, застосовуючи порівняння з іншими учнями.

До недоліків віднесено таке:

- трудомістка підготовка описів;

⁹¹ Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 2002. С. 116.

⁹² Sijko K., Walczak A., Wiszejko-Wierzbička D. Systemy oceniania w szkole – prawo i praktyka. URL: <http://produkty.ibe.edu.pl/docs/raporty/ibe-ee-raport-systemy-oceniania-w-szkole-prawo-i-praktyka.pdf>.

- труднощі в індивідуалізації оцінки у великих класах;
- складність надання негативної інформації в межах описової оцінки (за описом позитивних результатів губляться недоліки, що зрештою приносить більше шкоди, ніж користі);

- відсутність усталеної мови спілкування в контексті описової оцінки (батьки не завжди можуть правильно інтерпретувати сигнали, що надсилає вчитель, та реагувати на труднощі у навчанні дитини).

Суголосні з польськими вченими й інші європейські дослідники, проте, попри усі мінуси вербального оцінювання, підкреслюють його потенціал у створенні умов гуманного навчання. Так, у Чехії⁹³ вербальне оцінювання набуває все більшої значущості, вчителі виявляють зацікавленість у використанні його як можливого способу підтримки розвитку учнів та сприймають словесне оцінювання як спосіб мотивувати дітей до подальшого навчання, надаючи їм конкретну інформацію про те, з чим вони добре справляються, а з чим ні.

У Словаччині експеримент щодо вербального оцінювання (1992-1996 рр.) не був успішно завершений, проте став стимулом до внесення Міністерством освіти і науки Словацької Республіки змін до методичних рекомендацій щодо оцінювання, поштовхом до проведення нових досліджень, організації постійно діючих конференцій та Асоціації вчителів та шкіл, що працюють зі словесною оцінкою. Незважаючи на чимало позитивних сторін вербального оцінювання, у словацьких школах тривалий час спостерігалася тенденція повернення до початкової форми оцінювання (класифікаційної, маркованої, бальної). Нині у країні закріплено законодавством комбіноване оцінювання, що на практиці означає доповнення оцінки (за шкалою від 1 до 5) словесним коментарем.

У початковій школі Молдови вербальне оцінювання здійснюється вчителем на основі критеріїв із використанням слів заохочення. У методичних

⁹³ Skutil M., Bachtikova K., Shimunkova B., Shtetkova H. Verbal assessment in primary education. URL: <https://library.iated.org/view/SKUTIL2020VER>.

рекомендаціях, що регламентують оцінювання у 1 – 4 класах, наведено складові такого оцінювання:

- емоційну (посмішка; жести схвалення; міміка заохочення),
- змістову («Ти написав/написала правильно», «Ти читав/читала з правильною інтонацією», «Продовжуй звертати увагу на ...» і под.)
- оцінку діяльності («Ти був/була активним/активною», «Ти об'єктивно оцінив/оцінила свого колегу», «Ти підтримував/підтримувала робочу атмосферу в групі» і под.), що дозволяє вказувати правильність напрямку роботи кожному здобувачеві освіти⁹⁴.

Таке оцінювання сприяє розумінню дітьми своїх досягнень і труднощів у навчальній діяльності, настановує на пошук способів їх подолання, є передумовою вироблення в учнів самостійності, формування навичок самоконтролю і самооцінки, розвитку критичного мислення.

Чимало дослідників обстоюють ідею про те, що впровадження та послідовне використання вербальної оцінки дозволить уникнути так званого маркування учнів, яке ототожнювалося з традиційним бальним оцінюванням і часто несприятливо позначалося на психічному здоров'ї дитини, було джерелом шкільних фобій, а також конфліктів між учнями, батьками та вчителем. З огляду на це заслуговує на увагу запропоноване польськими методистками А. Бжезінською та Е. Місіорною «добре судження», що за своїми параметрами цілком відповідає описовій оцінці, служить і дітям, і дорослим, дозволяє тим й іншим корегувати свою діяльність⁹⁵. На їхню думку, «добре судження»:

- дає інформацію про те, над чим дитині доводиться працювати, як далеко вона знаходиться на шляху до досягнення мети;
- враховує можливості дитини;

⁹⁴ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Metodologia privind evaluarea criterială prin descriptori în învățământul primar clasele I-IV. URL: https://mecc.gov.md/sites/default/files/mecd_1-4_15.11.2019_site.pdf.

⁹⁵ Danuta Moroz Ocenianie opisowe – dobre czy zle? URL: http://edukacjaialog.pl/archiwum/2001,99/maj,169/ocnianie_opisowe_-_dobre_czy_zle,1138.html.

- відзначає працю дитини, її зусилля, вкладені у виконання завдання;
- не маркує дитину;
- заохочує до подальшої роботи, змушує усвідомлювати, що зусилля будуть виправдані, принесуть відчутний результат;
- не служить покаранням або винагородою;
- не містить критики особи;
- враховує прогрес, досягнутий дитиною.

Погоджуємося з методистками й зауважуємо, що натомість оцінка-бал не завжди «говорить» учням і батькам, що за нею стоїть. Наприклад: «Прочитав(-ла) вірш на вісім». Що маєтсья на увазі – занадто швидко, занадто повільно, монотонно, невиразно?. Оцінка-бал є синтетичною, зручною для порівняння окремих результатів школярів, проте за допомогою вербального оцінювання кожне досягнення може бути точно визначене та оцінене.

Правильне розуміння вчителями сутності вербального оцінювання засвідчило проведене нами онлайн опитування, що мало на меті вивчення досвіду впровадження формульовального оцінювання у практику сучасної школи. У відповідях на запитання щодо призначення вербального оцінювання найчастіше зустрічалися дефініції на кшталт: «схарактеризувати результати...», «мотивувати», «стимулювати», «допомогти навчатися без страху помилитися, без порівняння себе з іншими», «канал зворотного зв'язку між педагогом і учнем» і подібне⁹⁶.

Побіжно розглянемо поняття *зворотній зв'язок*, яке є міждисциплінарним і загалом розуміється як відгук, відповідна реакція на певну дію. Зворотній зв'язок є важливим елементом функціонування будь-якої системи. Одне з центральних місць він займає й в освіті.

⁹⁶ Петрук О. До проблеми формульовального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: результати онлайн опитування вчителів. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20 квітня 2021 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2021. С. 78.

Аналіз змістового наповнення поняття, класифікації моделей та видів зворотного зв'язку, його роль у процесі навчально-пізнавальної діяльності відображені в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів (В. Безпалько, С. Занюк, М. Злочевська, В. Кухаренко, Ю. Машбиць, Н. Олійник та ін.). Більшість дослідників наголошують на важливості організації зворотного зв'язку між суб'єктами учіння та розглядають його як ключовий фактор впливу на якість навчання. Так, М. Злочевська аналізує поняття поза парадигмою учителецентричної моделі системи навчання і трактує прямий зв'язок як навчальну діяльність учнів (учень діє, вчитель спостерігає), а зворотним вважає інформування учня про його навчання⁹⁷.

На нашу думку, важливо звернути увагу саме на двовекторність зворотного зв'язку, він має реалізовуватися між усіма суб'єктами учіння: вчителі отримують його від учнів, і навпаки, учні – від учителів. У першому випадку педагоги, отримавши відгук від школярів, мають можливість коригувати процес навчання. У іншому випадку учні, отримавши реакцію від учителя або іншого учасника навчального процесу, вибудовують власну траєкторію навчання.

Дослідники акцентують на змісті відомостей, що подаються у зворотному зв'язку, наголошують на необхідності розлогого інформування школяра про його навчання. Так, С. Занюк вважає, що відгук лише про успішне або неуспішне виконання завдання є недостатніми для розвитку у здобувача освіти почуття власної компетентності, впевненості у власних можливостях. Натомість відомості про те, які саме навички учня покращились і як це допоможе йому в майбутньому – дуже важливі⁹⁸. З огляду на це варто зазначити, що педагог має бути максимально тактовним, надаючи розгорнутий відгук, щоб спонукати учня до подальшого поступу, а не демотивувати.

⁹⁷ Злочевська М. Зворотний зв'язок у навчальних курсах на платформах МВОК. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. С. 230-237. URL: http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/49/1/%D0%97%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_2017_%D0%9A%D0%A3%D0%91%D0%93.pdf . С. 231.

⁹⁸ Занюк С. Психологія мотивації. Київ, 2001. С. 81.

Залежно від того, яка інформація надається здобувачеві освіти, розрізняють ретроспективний, перспективний, інтроспективний зворотний зв'язок. Ретроспективний зворотний зв'язок (погляд назад) відображає, як просунувся учень у своєму навчанні, чого вдалося досягти, порівнює його сьогоднішні знання із навчальними цілями. Перспективний зворотний зв'язок (погляд вперед) демонструє, що є подальшою метою, окреслює розумні, реальні, складні, але досяжні цілі й завдання. Інтроспективний зворотний зв'язок (погляд у себе) здійснюється, коли вчитель допомагає учню з'ясувати, що він власне думає про своє навчання, на скільки він змінився, як оцінює свій прогрес, у якому напрямку планує рухатися далі. Цей різновид зворотного зв'язку, на наш погляд, межує з рефлексією, що проявляється в усвідомленні здобувачем освіти власної діяльності щодо розв'язання навчальних завдань. Поділяємо думку Ю. Машбиця про те, що рефлексивний механізм навчальної діяльності відіграє в навчанні не меншу роль, ніж механізм зворотного зв'язку⁹⁹, адже є передумовою формування в учнів здатності до самоконтролю й самооцінювання.

Запровадження у вітчизняній системі освіти вербальної оцінки надало поштовх до створення на численних форумах та Інтернет-платформах добірок фраз, шаблонів, які рекомендуються до використання педагогами у процесі оцінювання для реалізації зворотного зв'язку. Аналіз таких публікацій дозволяє зробити висновок про те, що наведені їх авторами словесні формули здебільшого виражають лише емоційну оцінку («Супер!», «Молодець!», «Дивовижно!», «Чудово!», «Так тримати!», «Вже краще...», «Не поспішай» і под.). Безперечно, під час словесного оцінювання емоційний відгук учителя (або інших учнів) на роботу дитини має важливе значення. Проте представлені формулювання не містять інформації про реальні результати, якість виконання роботи, поза увагою залишається змістова складова та оцінка діяльності дитини. За такого підходу нівелюється низка функцій вербального

⁹⁹ Педагогічна психологія: навч. посібник / за ред. Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенко. Київ, 1991. С. 122.

оцінювання, передусім – інформативна, коли описова оцінка має інформувати всіх учасників освітнього процесу про досягнення і прогрес у навчанні учня / учениці. Також зводяться нанівець коригувальна та прогностична функції оцінювання, оскільки без фіксації об'єктивної інформації про результати навчальної діяльності, специфіки індивідуального розвитку дитини неможливо окреслити ні шляхи подолання труднощів, ні перспективи та напрями педагогічної діяльності.

Важливо пам'ятати, що оцінювальне судження має характеризувати процес і результат навчання школяра, а не його особистість. Замість висловів на кшталт «Ти найрозумніший(-а)!\», «Я тобою (не) задоволений(-а)» варто використовувати фрази «Зверни увагу на ...», «Спробуй написати, як на зразку», «Сьогодні твоя відповідь більш точна», «Ти навів / навела дуже цікавий приклад», «Молодець, що помітив(-ла) і виправив(-ла) помилку» і под. Приклади можливих оцінювальних суджень для вербального оцінювання навчальної діяльності молодших школярів наведено нижче.

Фахівці зауважують, що оцінювальне судження має бути чітким, зрозумілим здобувачеві освіти, пов'язаним у його / її свідомості з конкретними видами діяльності та досягненнями, а також з акцентом на позитивний поступ. У цьому випадку вербальна оцінка буде виконувати мотиваційну функцію: спонукати дитину докладати подальших зусиль у школі та вдома, мотивувати до самоосвіти. Оцінювальне судження, яке фіксує не лише результат, але й зусилля, активність учня, характеризує його роботу, тактовно вказує на способи усунення недоліків, демонструє конкретні досягнення, висловлене з повагою та добротою, вірою у здібності дитини, дає змогу навіть слабшим учням відчувати успіх і природне бажання вдосконалюватися.

Методисти рекомендують будувати оцінювальне судження, спираючись на певний алгоритм:

- виокремити, що повинна була зробити дитина;
- знайти і наголосити на тому, що у неї вдалося, похвалити її за це;

- знайти, що не вдалося; визначити, на що можна опертися, щоб досягти позитивного результату;
- сформулювати: що потрібно зробити, щоб вдалося впоратися із завданням; що дитина вже вміє (знайти цьому підтвердження); чого ще потрібно навчитися; що / хто їй у цьому допоможе;
- висловити впевненість, що дитина докладе необхідних зусиль і досягне вищих результатів.

Сформульовані таким чином оцінювальні судження дають змогу розкрити перед школярем динаміку результатів його навчальної діяльності, проаналізувати його можливості, старанність. Слід зазначити, що цей алгоритм доцільно застосовувати разом з учнями під час взаємо- і самооцінювання, до якого потрібно поступово залучати і привчати молодших школярів.

Описова оцінка – це своєрідний канал зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу, за допомогою якого окреслюється мета навчання; етапи, які пройдено; відстежуються успіхи; висловлюються поради, як здолати труднощі, вдосконалити роботу. Під час вербального оцінювання молодших школярів важливо з'ясувати:

- чи зрозуміла дитина словесну оцінку,
- чи погоджується з нею,
- чи розуміє, що потрібно робити для вдосконалення своєї роботи.

Таким чином, учень / учениця бере на себе відповідальність за свої результати, усвідомлює навчальну мету та кроки до її досягнення.

Вербальне оцінювання це не лише фіксація результату навчальної діяльності учнів, а й опис та планування оптимального шляху розвитку кожного з них, з урахуванням здібностей, домінуючих способів отримання знань, сприйняття й запам'ятовування інформації, інших психофізіологічних особливостей. Процес оцінювання стане стимулом до розвитку активності та ініціативності школяра у випадку, якщо він навчиться самостійно здійснювати контроль та оцінку. Вміло користуючись вербальною оцінкою, вчитель

зкладає основи рефлексії та формує в учнів навички об'єктивно оцінювати хід і результати своєї навчальної діяльності. Саме оцінювальні судження вчителя відіграють у цьому процесі важливу роль, оскільки є зразком для школярів під час взаємо- і самооцінювання.

У дошкільному віці у дитини формується позитивне уявлення про себе, яке з початком навчання у школі під впливом різноманітних чинників зазнає серйозних випробувань. Молодші школярі вкрай емоційно переживають оцінку своєї навчальної діяльності. Зважаючи на це, оцінювальні судження вчителя мають характеризуватися доброзичливістю, вірою у здібності дитини, акцентувати на тому, що добре вдалося, демонструвати її позитивний поступ щодо попередніх досягнень, а також поради, рекомендації щодо конкретних кроків, як покращити свої результати.

Словесне оцінювання забезпечує відчуття успіху. Кожна дитина хоче отримати визнання своєї роботи і, якщо вчитель усвідомлює це, то у нього з'являється потужний інструмент, щоб навчити дитину вчитися не задля оцінок, а заради себе і своїх потреб.

Упровадження вербального оцінювання обмежує конкуренцію, дозволяє уникнути поділу на успішних і неуспішних, значною мірою усуває стрес, забезпечує кожній дитині її визнання та почуття захищеності в класі, робить атмосферу в колективі більш спокійною та доброзичливою.

Важливим аспектом в оцінювальній діяльності вчителя є робота з батьками учнів. Бабусі й дідусі, батьки, старші брати і сестри нинішніх молодших школярів мають досвід взаємодії з традиційною системою оцінювання, здебільшого для них більш звичною, зручною для сприйняття і розуміння є оцінка-бал, її математична точність. Завдання педагога: продемонструвати переваги вербального оцінювання, яке є більш інформативним, точним, повним, комплексним, його позитивний вплив на дитину та психологічний клімат в класі. Свідченням занепаду традиції навчання заради оцінок та зміщення пріоритетів у бік прогресу і саморозвитку

кожної дитини буде заміна питання «Яку оцінку ти отримав(-ла)?» на інші: «Що ти дізнався(-лася)? Чого навчився(-лася)?»

Презентуємо методичний кейс вербального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Наведемо приклади можливих оцінювальних суджень для вербального оцінювання навчальної діяльності молодших школярів.

•Коментар до способу виконання завдання:

- Помітно, що ти старався(-лася) писати акуратно.
- Під час складання тексту ти проявив(-ла) свою фантазію.
- Ти зумів(-ла) виконати це завдання двома способами!
- Приклади, які ти навів(-ела), зробили твою відповідь цікавою й переконливою.

- Добре, що під час роботи ти користувався(-лася) пам'яткою / зразком.

- Здорово, що ти нагадав(-ла) нам про ... (правило, спосіб, важливий факт, проблему...).

- Твоя презентація вийшла змістовною й цікавою завдяки

- Так теж можна виконати це завдання. Добре, що ти показав(-ла) нам цей спосіб.

•Стимулювання до вдосконалення роботи:

- Поміркуй, що ти не врахував(-ла) ...

- Звернися за допомогою до ...

- Пораду знайдеш на сторінці ...

- Поміркуй, у який ще спосіб ти можеш дізнатися ...

- Поміркуй, які слова можна замінити синонімами.

- Перевір правильність написання цього слова за словником.

- Поміркуй, якими пунктами можна доповнити твій план, щоб він став більш чітким.

•Окреслення перспектив, спонукання:

- Наступного разу спробуй написати без виправлень.
- Наступного разу спробуй сам(-а) дібрати приклад.
- Твоя відповідь буде більш повною й переконливою, якщо ...
- Спробуй під час читання дібрати таку інтонацію, щоб ...
- Ти зможеш порахувати / розв'язати швидше, якщо пригадаєш / скористаєшся ...

- Поміркуй, у чому потрібно повправлятися / потренуватися, щоб виконувати такі завдання швидше.

•Фіксація поступу:

- Сьогодні тобі вдалося написати без виправлень (краще, акуратніше).
- Щодня ти рахуєш швидше (розв'язуєш складніші задачі).
- Добре, що ти вчасно помітив(-ла) помилку й виправив(-ла) її.
- Цього разу ти склав(-ла) цікаве (красиве, оригінальне) речення.
- Помітно, що ти став(-ла) більш виразно читати.
- Ти обрав(-ла) складне завдання й добре впорався(-лася) з ним.

3.4. Технологія оцінювання компетентнісних результатів навчання

Розроблення технологій навчання молодших школярів зумовлене потребою в систематичному використанні можливостей початкової освіти для здійснення компетентісно орієнтованого навчання і створення науково-методичного супроводу для реалізації Концепції Нової української школи в умовах інтегрованого навчання.

За найпоширенішим тлумаченням (Бондар С., Гончаренко С., Онопрієнко О., Савченко О.) «технологія навчання» – це системна категорія, структурними компонентами якої є мета навчання, зміст, засоби педагогічного

впливу, форми і методи організації навчального процесу і результат діяльності¹⁰⁰.

Компетентнісний підхід – стратегічно нове спрямування у процесі підручникотворення, який спрямовує навчально-виховний процес на формування в учнів ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей, чим зумовлюється практична зорієнтованість навчання.

Компетентність у результатах початкової освіти вчена О.В. Онопрієнко розглядає «як складне особистісне утворення, що виявляється у конкретних життєвих ситуаціях як здатність учня мобілізувати необхідні досвід та особистісні якості з метою одержання певного результату»¹⁰¹.

У Державному стандарті початкової освіти окреслено зміст, розподіл компетентностей, орієнтованих результатів між освітніми галузями. До ключових компетентностей віднесено:

- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

- екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних

¹⁰⁰ Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник /О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, В.О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н.М. Київ, 2017.

¹⁰¹ Онопрієнко О.В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. С.8-9.

ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

- інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади¹⁰².

У науці досліджено категоріальний статус понять, віднесених до цієї проблеми. Так, за О. Топузовим, «компетенція є визнаним рівнем знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини, тобто освітнім конструктором, у ході створення якого відштовхуються від структури та рівня розвитку відповідної суспільно значущої діяльності»¹⁰³.

Компетентнісний підхід суттєво відрізняється від знаннєвого (табл. 4) за всіма характеристиками організації освітнього процесу: головною й принциповою відмінністю є спрямованість на результат навчання школярів, причому результатом вважають не суму засвоєної інформації, а здатність людини успішно діяти в різних ситуаціях¹⁰⁴.

Таблиця 4.

Порівняльна характеристика знаннєвого та компетентнісного підходів у початковій освіті (за О.Я. Савченко)

Ознаки порівняння	Знаннєвий підхід	Компетентнісний підхід
Мета	Формування розвиненої, особистості всебічно гармонійної	Формування діяльної, компетентної особистості

¹⁰² Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

¹⁰³ Топузов. О. М. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 3. С.38.

¹⁰⁴ Дика Н., Глазова О. Нова парадигма післядипломної педагогічної освіти: реалізація компетентнісного підходу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 3-4. С. 15.

Визначення змісту навчання	Зміст навчання формується «від мети»	Зміст навчання формується «від результату»
Методична реалізація	Позиція вчителя: передає, навчає, формує. Переважає відтворення знань, застосування за зразком. Учитель сам контролює і оцінює навчальні досягнення	Позиція вчителя: надає перевагу самостійній пошуковій діяльності учнів, проектуванню навчальних і життєвих ситуацій для застосування предметних та ключових компетентностей; залучає дітей до самоконтролю, рефлексії
Основні результати навчальних досягнень учнів	Цінності, знання, вміння, навички	Суб'єктність учіння, цінності, знання, вміння, навички, способи самостійної діяльності, ініціативність, особистісне ставлення

Із розробленням і прийняттям Державних стандартів освіти (2011, 2018 р.р.) активізувались дослідження дидактико-методичних аспектів запровадження компетентнісного підходу в шкільне навчання. Зокрема, в ряді досліджень відбулось упорядкування наукової семантики базових понять у розрізненні їх змісту: «компетентність» – «предметна, ключова» (Байбара Т., Бібік Н., Пометун О., Савченко О., Топузов О., Онопрієнко О.).

Ефективність науково-методичного забезпечення як чинник реалізації компетентнісного підходу у формі навчально-методичного комплексу обґрунтовано в працях Я. Кодлюк, О. Савченко, апробовано авторами підручників, навчально-методичних посібників Інституту педагогіки НАПН України в процесі моніторингу впровадження напрацювань (Бурда М., Буринська Н., Величко Л., Головка М., Гупан Н., Засекіна Т., Онопрієнко О., Пометун О., Савченко О., Топузов О.), а також ученими і методистами системи ІППО (Сорочан Т., Тимошко Г.), що дало змогу обґрунтувати структуру цього процесу, визначити його етапність, форми презентації, визначення ефективності.

Учені, які працюють у сфері підручникотворення, досліджують дидактико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в підручниках з окремих предметів. Так, О. Топузов зазначає: «оскільки підручник забезпечує фіксацію змісту навчання, а також є засобом засвоєння

змісту освіти, він має відображати зміст відповідних компетенцій, на основі яких формуватимуться компетентності особистості»¹⁰⁵.

Як підкреслює учена О. Пометун, виникають суперечності між нормативними вимогами до результатів навчання і пізнавальними можливостями учнів певної вікової категорії: «за компетентнісного підходу увага зосереджується на результативній складовій навчальних досягнень кожного учня, але наявні навчальні комплекти орієнтовані на типові вікові контингенти для класів, де одночасно навчається різна кількість дітей з різними навчальними можливостями, різним життєвим досвідом; нерідко віковий діапазон між учнями в межах класу становить 6-8 місяців»¹⁰⁶.

У контексті компетентнісного підходу предметні знання постають як засіб пізнання світу і життєтворчості, а не кінцева мета¹⁰⁷.

Таким чином, науковці стверджують, що впровадження компетентнісного підходу передбачає обов'язкове прогнозування результативної складової змісту, що вимагає адекватних змін у системі підручникотворення й оцінювання навчальних досягнень учнів. Удосконалення навчального процесу на основі упровадження компетентнісного підходу вбачається у тому, щоб «навчити учнів застосовувати здобуті знання й уміння в конкретних навчальних та життєвих ситуаціях»¹⁰⁸.

Розкриємо роль і значення компетентнісно орієнтованих завдань для реалізації компетентнісно орієнтованого підходу у навчанні молодших школярів; конкретизуємо їх з огляду на опрацювання в підручнику з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на основі визначення видів завдань,

¹⁰⁵ Топузов. О. Компетентнісні засади сучасного підручникотворення. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 3. С.39.

¹⁰⁶ Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. *Аналітичний звіт за результатами дослідження*. Київ, 2010. С. 12-13.

¹⁰⁷ Бібік Н., Павлова Т. Соціальна компетентність молодшого школяра у результатах початкової освіти. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*: збірник наукових праць. С. 15-17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722366/>.

¹⁰⁸ Величко Л. Про координацію змісту шкільних природничих предметів. *Шлях освіти*. 2002. №1. С.30-32.

ускладнення їх змістової і операційної характеристик, визначення показників використання.

Одним із найважливіших засобів компетентісно орієнтованої реалізації методики з курсу «Я досліджую світ» є опрацювання включених у підручник пізнавальних завдань, які передбачають поєднання інтелектуальних зусиль із широким використанням методів чуттєвого пізнання навколишнього світу, забезпечення зв'язку засвоєного матеріалу з життєвим досвідом учнів; практичні вправлення¹⁰⁹. Це передбачає забезпечення дослідницької активності учнів у вияві причиново-наслідкових зв'язків у природі і суспільстві, надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, застосовувати набутий досвід у нових ситуаціях.

Враховано дані про доцільність пізнавальних завдань й оволодіння узагальненими способами дій. Доведено, що у цьому процесі формується розуміння необхідності розглядати будь-які предмети в зв'язку з іншими через включення їх у нові зв'язки і відношення. У дітей виникає настанова на пошук внутрішніх зв'язків, визначається спрямованість пізнавальної діяльності на важливі сторони діяльності; забезпечується відображення властивостей предметів, явищ, їх поєднання в єдине ціле.

Оволодіваючи пізнавальними операціями, учні поступово готуються до розв'язань завдань на встановлення причиново-наслідкових зв'язків. Це сприяє оволодінню вмінням узагальнювати й конкретизувати причинові зв'язки, бачити загальне й відмінне в явищах, з'ясовувати, що з чим пов'язане, що від чого залежить¹¹⁰.

Завдання такого типу розраховані на те, щоб спрямувати мислення учнів на усвідомлення способів діяльності: як краще відповісти на поставлені завдання? Як можна сказати інакше? Як довести правильність відповіді?

¹⁰⁹ Павлова Т. Навчально-дослідницькі завдання в структурі підручника з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць. 2021. Вип. 27. С. 161-169.

¹¹⁰ Павлова Т.С. Розвиток дослідницької поведінки молодших школярів у навчальному процесі. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: збірник матеріалів Шостої Міжнародної науково-практичної конференції (08-09 жовтня 2020 року, м. Умань). Умань, 2020. С. 126-129.

Методика організації діяльності учнів у розв'язанні пізнавальних завдань передбачає послідовне нарощування їх складності, оскільки основний спосіб навчити розв'язувати завдання полягає в доборі завдань різного ступеня складності, а критерієм у визначенні послідовності завдань має бути з'ясування тих, які лежать у зоні найближчого розвитку учнів.

Аналіз підручника «Я досліджую світ» (НУШ-1, авторів Бібик Н., Бондарчук Г.), участь у його апробації в умовах навчального процесу дає підстави для висновків про реалізацію основних функцій як носія змісту і моделі технології навчання на засадах компетентісно орієнтованого підходу.

Розробники інтегрованого підручника ґрунтувались на концепції Державного стандарту початкової освіти, Типової освітньої програми (НУШ-1). Відповідно зміст підручника «Я досліджую світ» (Бібик Н., Бондарчук Г.) розгортається за змістовими лініями («Людина», «Природа», «Людина і світ», «Людина серед людей», «Людина і природа», «Людина в суспільстві»), що цілком логічно вибудовує канву світопізнання молодшого школяра – від самого себе через найближче соціальне і природне оточення до країни та світу загалом.

Орієнтиром для забезпечення вимог Державного стандарту в підручнику слугують об'єкти контролю і оцінювання на завершення першого (1-2 класи) і другого циклів навчання (3-4 класи). Це дозволяє забезпечити систематичне відстеження індивідуального розвитку, виявляти прогалини в знаннях, уміннях, навичках та корегувати їх.

Складність змісту в підручнику в межах кожної теми нарощувалась, починаючи від включення одиничних конкретних фактів, явищ до засвоєння матеріалу, який вимагає встановлення між ними доступних зв'язків, залежностей, відношень. Операційне ускладнення завдань передбачає просування учнів від уміння аналізувати об'єкти, формулювати одиничні судження про зв'язки й залежності, що існують у соціальному світі, які можна безпосередньо спостерігати – до суджень, що відбивають внутрішні залежності, вимагають розв'язання в логічному плані.

Ускладнення методичної системи у відповідності з новим змістом передбачає розподіл учбового матеріалу у складових навчальних комплектів за принципом взаємодії; максимальну цілеспрямованість методичного апарату на кінцеві результати навчання; розвиток активності й самостійності дитини, збагачення пізнавальної діяльності учнів позитивними емоціями.

Інформаційно-пізнавальний матеріал подається через практико орієнтовані завдання, спрямовані на створення передумов для активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу¹¹¹:

1.

2.

Формування компетентності автори реалізують на основі відповідної системи навчальних завдань, що передбачають способи діяльності залежно від предметної специфіки у ситуаціях, в яких учні набувають досвід вирішення

¹¹¹ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1 Харків, 2018. С.49; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1 Харків, 2020. С.88.

практичних проблем і мотивованого ставлення до процесу і результату пізнання¹¹²:

1.

2.

3.

¹¹² Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2018. С. 57;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1 Харків, 2019. С. 81;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 30.

Таким чином досягалася реалізація інтегрованого підходу у взаємозв'язку понятійної системи, встановлення логічних зв'язків між окремими тематичними розділами.

За задумом авторів, таке структурування змісту підручника найповніше дає змогу забезпечити особистісно орієнтоване, світоглядне, компетентісно-результативне засвоєння змісту предмета, що реалізується на залучення учнів у практику виконання завдань дослідницького характеру на полісенсорній основі:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне-відмінне, до якого цілого воно належить);

- дослідження-спостереження (Що відбувається? Чому? Які зміни? Причини виникнення);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причиново-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?); догадка, висновок-узагальнення).

Як відомо, пізнання здійснюється з допомогою системи психічних процесів – пам'яті, сприймання, мислення, уваги та ін.

Широко апробовано в системі завдань полісенсорний підхід в організації засвоєння змісту програми, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів, явищ природного та соціального оточення, спрямовує їхню діяльність у сферу пошукової діяльності¹¹³.

Сприймання пов'язане з безпосереднім чуттєвим пізнанням предметів і явищ. Головна особливість сприйняття полягає в його предметності. Це значить, що сприймаються в основному зовнішні риси і якості – форма, звук,

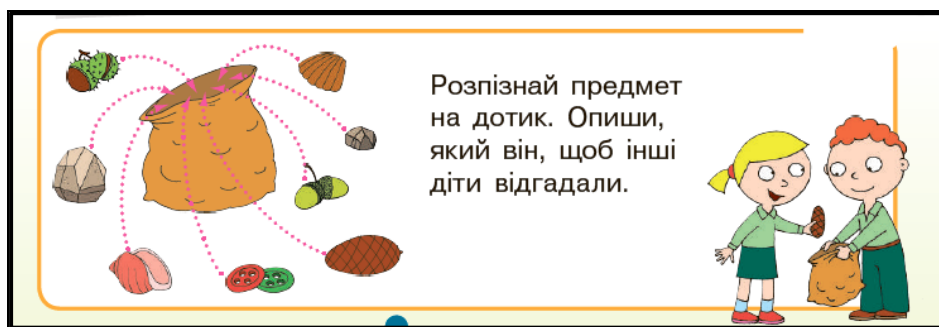
¹¹³ Організація освітнього процесу в початковій школі: Методичні рекомендації. Орієнтовні календарно-тематичні плани. 4 клас. Київ, 2021.

колір, величина, вага і т.д. Наведемо приклади ускладнення пізнавальних завдань такого типу¹¹⁴:

1.

2.

3.

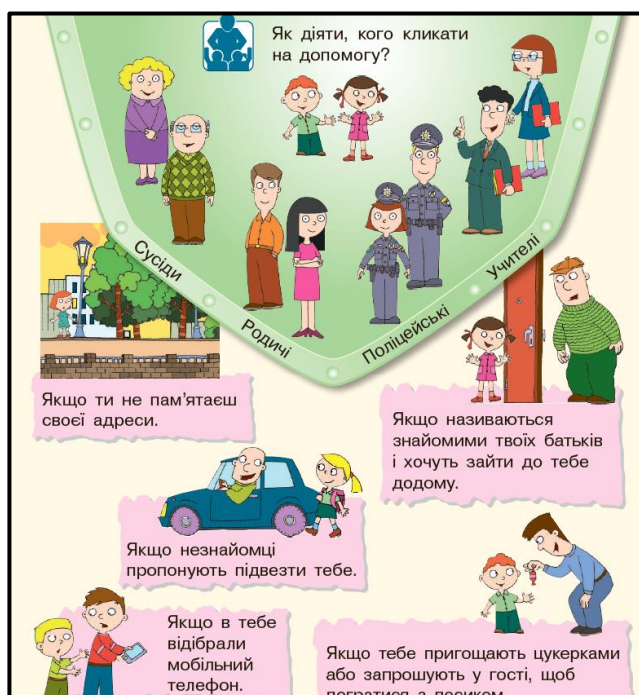

У підручнику містяться завдання, зміст яких забезпечує соціально бажану поведінку, вияви громадянської позиції, інших моральних якостей, поглядів, переконань, життєвих пріоритетів, уміння захищати власні погляди; дбати про особисту безпеку; демонструвати навички міжкультурної

¹¹⁴ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2018. С. 29, 41; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2021. С. 121.

комунікації, гуманне ставлення до всього живого. Наведемо приклади ускладнення пізнавальних завдань такого типу за класами¹¹⁵:

1.

2.

3.

¹¹⁵ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2018. С. 39;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2018. С. 67;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 57;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 15.

У тексті підручника значна питома вага завдань, що забезпечують вияви патріотичних почуттів, зацікавленість і підтримку національних традицій, які зорієнтовані на формування особистісних цінностей – гуманності, працелюбності, чесності, правдивості, культури розумової праці тощо¹¹⁶.

1.

27 жовтня — День української писемності та мови.

Для нас важливо знати і берегти державну мову України. Про це записано в Основному законі країни — Конституції.

Обговоріть, яку книжку ви вперше прочитали українською мовою. Якими словами ви можете привітати однокласників і однокласниць із цим святом?

2.

Користуючись поданими словами про українську мову, по черзі скажіть, що для вас вона означає.

НАША
МЕЛОДІЙНА
НИЖНА
ПРАДАВНЯ
БАГАТА
ВІДОМА
ЛАГІДНА
КРИЛАТА
ДЕРЖАВНА
СПІВУЧА
МУДРА
ЯКА НАША МОВА
ПРАВДИВА
ДЗВІНКА
ДОБРОЗИЧЛИВА
ЯСКРАВА
ПОШИРЕНА
ГОМІНЛИВА
ЛАСКАВА
МАТЕРИНСЬКА
ПОШИРЕНА
ПРЕКРАСНА
ГАРНА
НЕПОВТОРНА
ЧИСТА
СОНЯЧНА
ДЗВІНКОГОЛОСА
МИЛА
КУЛЬТУРНА
ЖИВА
ВЛУЧНА
ЩИРА
МОЯ

¹¹⁶ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 132; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2021. С. 12.

Підручник містить приклади діяльностей, що формують досвід: описати гарне в іншій людині; визначити функцію об'єкта; розгорнути критичну характеристику явища, спрогнозувати і передбачити різні варіанти розвитку подій, що станеться якщо..., придумати кінцівку казки про Червоний Капелюшок тощо¹¹⁷.

1.

Придумай розмову між Червоним Капелюшком та мисливцем.
Як ти думаєш, чи наважиться Вовк підійти до Червоного Капелюшка? Чи побіжить Вовк до бабусі? Чому? Поясни.

Придумайте кінцівку казки і розіграйте її в парах.

2.

Складіть історію за малюнками. Що порадите дітям?

3.

1. Скільки в Миколи «Я»? Яке з них справжнє? З ким Микола був увічливим, а з ким — грубіяном? Від чого залежала увічливість хлопця? 2. Порадьте, що треба Миколі змінити в поведінці. 3. Прочитайте цей твір у ролях. Складіть кінцівку оповідання. 4. Виберіть з-поміж наведених слів назви рис характеру Миколки: *доброзичливий, привітний, співчутливий, улесливий, нещирий, хитрий, увічливий, грубий*.

Системно представлено персоніфіковані запитання та завдання, що заохочують учнів до активної діяльності, створюють можливості для

¹¹⁷ Бібік Н., Бондарчук Г.Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2018. С. 35; Бібік Н., Бондарчук Г.Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 113; Бібік Н., Бондарчук Г.Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2021. С. 26.

виконання індивідуальних завдань, формування позитивних мотивів навчання; рефлексивних підходів до оцінки власної діяльності, емоційно-ціннісних переживань, зацікавленості, здійснення дослідницької діяльності¹¹⁸.

1.

2.

Вибори разом із батьками свої фотографії. Розклади їх за роками. Які зміни відбулися з тобою?

Підтверджено в процесі апробації, що доступність матеріалу підручника забезпечується достатньою з погляду відведеного часу на вивчення предмета кількістю і оптимальною складністю текстів, завдань, вправ. Вони передбачають пошукову діяльність, рефлексивні дії, вибір оптимальних рішень з кількох запропонованих, що дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, заохочувати учнів до усвідомлення власного «Я», і таким чином ефективніше засвоювати поведінкові еталони в соціумі і природному довкіллі, культивувати повагу до традицій сім'ї, державних цінностей в цілому¹¹⁹:

¹¹⁸ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 110; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 91.

¹¹⁹ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1/Н. Бібік, Г. Бондарчук. - Харків: Вид-во «Ранок», 2019. С. 41; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1/Н. Бібік, Г. Бондарчук. - Харків: Вид-во «Ранок», 2020. С. 11].

1.

2.

Наявність завдань, пов'язаних з реальними життєвими ситуаціями, формує здатність практично діяти, забезпечує застосування отриманих знань, умінь і навичок для вирішення проблем повсякденного життя: у класі, родині, суспільстві.

У ході керування розв'язанням учнями пізнавальних завдань принцип їх поступового ускладнення в змістово-операційному плані дозволяє учителеві залучати в навчальний процес не лише завдання різних типів, а й різного

ступеня складності. У підручнику передбачено поступове збільшення кількості й складності завдань на встановлення причиново-наслідкових зв'язків у природі; у системах «людина-природа», «людина-природа-суспільство», а також завдань на узагальнення й оцінні судження.

Зокрема, пропонуються учням пізнавальні завдання на встановлення зв'язків і залежностей, які вимагають виявлення прихованих зв'язків між явищами природи і суспільства, встановлення цілих ланцюжків цих залежностей. Наприклад, «Що з чим пов'язане» (екологічний ланцюжок). Учням пропонується простежити взаємозв'язки між об'єктами певної системи або варіанти взаємозв'язку між природою і людиною.

Виконання завдань на встановлення причиново-наслідкових зв'язків досить складне для молодших школярів, адже для встановлення причини й наслідку необхідно здійснити розгорнуту пошукову діяльність, яка передбачає поелементний аналіз, порівняння об'єктів, виділення їхніх істотних ознак, узагальнення, висновки. Названі завдання у підручнику дібрані таким чином, щоб від аналізу одиничних конкретних фактів, суджень про причини певної взаємозумовленості учні переходили до розгорнутих міркувань у системі суджень і висновків. Наведемо приклади ускладнення пізнавальних завдань на встановлення причиново-наслідкових зв'язків¹²⁰:

1.

¹²⁰ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 89.

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 64, 113. Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед.освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2021. С. 68, 95.

2.

Розглянь ланцюги живлення. Визнач, до якої групи за способом живлення належать зображені тварини.

The image shows three food chains in a grid format. Each chain consists of four boxes connected by dotted arrows. Chain 1: Two acorns in a box, followed by a purple pig, then a grey wolf. Chain 2: Three leaves in a box, followed by a pink worm, then a red insect, then a hedgehog. Chain 3: A green plant in a box, followed by a green caterpillar, then a blue and yellow bird, then a brown eagle.

3.

Доповни ланцюги живлення, користуючись підказкою.

The image shows a 4x4 grid of food chains. Each chain starts with a weather icon (sun and rain) in a box. Chain 1: Grass -> Deer -> [empty box]. Chain 2: Carrot -> [empty box] -> Eagle. Chain 3: [empty box] -> Cow -> Girl. Chain 4: Grass -> Mouse -> [empty box]. To the right is a 'Підказка:' (Hint) box containing a rabbit, a tiger, a cat, and a garden.

4.

Які ланцюги живлення складені неправильно? Обговоріть, де помилки.

The image shows three food chains in horizontal boxes connected by blue arrows. Chain 1: A tree -> A parrot -> A fly -> An owl. Chain 2: A grasshopper -> A frog -> A snake -> Grass. Chain 3: Reeds -> A dragonfly -> A frog -> A hedgehog.

5.

Зважаючи на специфіку даного навчального предмета, чимало завдань передбачають розвиток спостережливості, уваги¹²¹:

1.

2.

¹²¹ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2018. С. 42;

Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 112.

Вправи загальнонавчального спрямування привчають школярів аналізувати предмети і явища навколишнього світу, порівнювати та узагальнювати їх («Обговоріть, які кольори можна отримати з різних рослин. Розпитайте у рідних, чим вони фарбували крашанки», «Чим хвойні дерева відрізняються від листяних?»), «Розглянь малюнки зображених рослин. Як їх можна назвати одним словом?»), конкретизувати поняття («Назви найбільші українські міста: Київ...»), «Пригадайте, які природні об'єкти, унікальні споруди, пам'ятки архітектури є символами України. Які з них знаходяться у вашому краю?»), планувати навчальну діяльність, встановлювати послідовність подій («Що відбувається з кульбабою, коли вона відцвітає?»), розвивають уяву і фантазію («Якими можуть бути наслідки неправильної поведінки дітей у природі?»).

Завдання на узагальнення і формування оцінних суджень вимагають виділення найбільш загальних ознак, характеристик об'єктів і явищ навколишнього світу, усвідомлення певних ідей і законів висловити свої міркування щодо їх цінностей. Такі завдання були використані на етапі узагальнення знань з певної теми¹²²:

1.

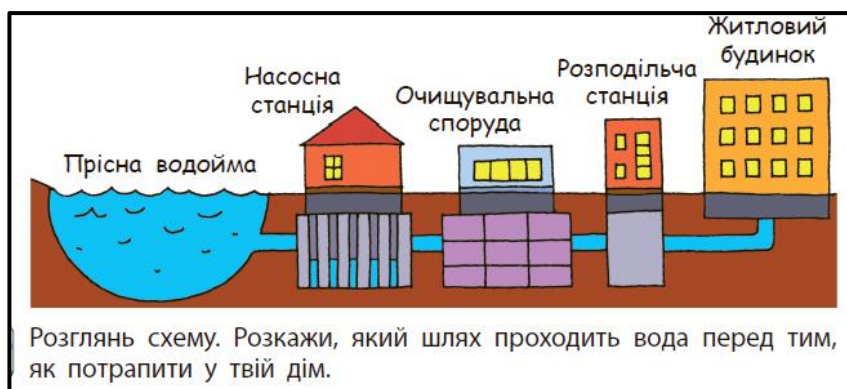

¹²² Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2019. С. 11, 52.

2.

Робота над розв'язанням пізнавальних завдань враховувала ступінь активності кожної дитини, їх емоційні реакції і інтелектуальну напругу. Як свідчать дані літератури, власні пошуки, в початковому навчанні більше уваги приділяється задоволенню актуальних потреб і можливостей учнів, нерідко значна частина учнів не одержує достатнього навантаження для задоволення потреби в інтелектуальній активності. У підручнику передбачено наявність допомоги у вигляді допоміжних запитань, інструкцій, деталізації, що зменшує міру трудності, забезпечує активність учнів:

Виокремлюється група завдань, спрямована на розвиток оцінної діяльності: вчинків інших людей («Розглянь малюнки. Скажи свою думку про...»); аналіз ситуації морального вибору («Які вчинки є пустощами, а які – правопорушеннями? Що може бути наслідками дій героя?»), виявлення ставлення до подій, до прочитаного тощо («Чи сподобалась тобі ця розповідь?», «Розкажи про свої улюблені рослини, тварини») ¹²³:

¹²³ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 72, 86.

Розгляньте малюнки. Які вчинки дітей ви схвалюєте, а які — ні?

Щовесни від ножів і сокир гине багато беріз. Їх невміло підрубують, щоб зібрати сік. Витікає сік на землю, і дерево гине.

За малюнком складіть історію «Чому плачуть берези».

Бережіть
й охороняйте
природу!

Основна складова особистісно орієнтованого навчання — диференційований підхід. Для того, щоб дитина могла краще розкрити свої здібності, свій навчальний потенціал і водночас почуватися комфортно на уроці, на сторінках підручника подаються різні завдання. Це дає можливість вчителю добирати індивідуальні завдання для кожної дитини: творчі, вправи на кмітливість, уважність, планувати роботу в парах, у групах.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується полісенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

Враховуючи особливості сприймання учнями молодшого віку, у підручнику забезпечуються умови для повноцінного засвоєння навчального матеріалу. Це завдання розв'язується на основі використання закладених у

змісті навчальних предметів відомостей про ознаки і відношення предметів шляхом управління здійснення необхідних для їх сприйняття дій.

Особливе значення для розвитку сприймання має засвоєння дітьми сенсорних еталонів (системи кольорів спектру, геометричних форм, музикальних звуків, фонем мови тощо). Зміст навчальних предметів у цілому дає необхідні в цьому відношенні знання. Але завдання не зводиться до того, щоб повідомити дітям певний запас знань, а передбачає на основі використання аналізаторної діяльності (слуху, зору, дотику) формування способів перцептивних дій.

Враховано дані досліджень, які свідчать: для того, щоб сприймання проходило активно, цілеспрямовано, необхідно організувати зовнішню діяльність дитини, в міру можливостей практичної дії з предметами, що сприймаються, а також внутрішню, розумову діяльність – осмислення даного матеріалу. Організація сприймання має розпочинатися з добору об'єктів.

У підручнику реалізовано технології особистісно орієнтованого і компетентісного підходів до відбору змістового і методичного наповнення: розкриття на доступному рівні цілісності природи; встановлення взаємозв'язків між її компонентами; добір особистісно значущого матеріалу; включення учня в активну пізнавальну діяльність, оскільки об'єкти вивчення важливо сприймати безпосередньо; застосування практичних методів навчання (створюються умови, за яких дитина виступає суб'єктом діяльності); використання учнем набутих знань про природу, способів діяльності у знайомих, змінених, нових педагогічних ситуаціях, що впливатиме на розвиток досвіду індивідуальної навчально-пізнавальної й природоохоронної діяльності; створення умов для самовираження, організації комунікативного спілкування, застосування у навчальному процесі елементів дискусії.

Усі ці засоби слугують для розвитку особистості, використанню об'єктів навколишнього світу для розвитку естетичних почуттів, емоцій, екологічної та етичної культури. Структурно забезпечується ієрархічна залежність уявлень і

понять на доступному рівні для учнів через встановлення зв'язків і залежностей між предметами і явищами природи.

У методиці опрацювання завдань автори дотримувались певної послідовності обстеження предмета, що зумовлено особливостями пізнавальної діяльності учнів, зокрема:

- сприйняття цілісного предмета, формування загального враження від нього;
- виділення основних його частин, виявлення їх особливостей (форма, величина, розміщення);
- визначення просторового розміщення одних частин предмета по відношенню до інших (вище, нижче, зліва, справа);
- виділення додаткових і більш дрібних частин, визначення їх просторового розташування по відношенню до основної частини;
- повторне цілісне сприймання предмета, закріплення враження про нього; виділення основної частини¹²⁴:

¹²⁴ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2018. С. 43.

Кожний структурний компонент передбачає різні види діяльності на основі застосування інструкцій, алгоритмів, прикладів виконання завдань, необхідних і достатніх для досягнення очікуваних результатів учнями з різними навчальними можливостями, з достатніми прикладами і завданнями на закріплення. Це завдання, які пов'язані з формуванням загальнонавчальних умінь типу:

- як визначити характерні особливості об'єкта (за кольором, за розміром, за формою, за твердістю, за масою);
- як порівнювати об'єкти (визначати спільне (подібне) і відмінне (несхоже)).

У підручнику наявні завдання, що ґрунтуються на використанні досвіду учнів та забезпечують практико орієнтоване опрацювання теоретичного досвіду учнів. Правильне відображення взаємозв'язку між двома або більше об'єктами як єдиного цілого дає можливість послідовно підводити учнів до розуміння досить складних зв'язків і відношень. Спрямовуючи думку учнів на ще непізнане, звертаючи увагу на ті сторони явищ, які залишились непомітними, учитель сприяє тому, що новизна результатів пізнавальної діяльності викликає емоційні переживання.

Ряд завдань, що містить підручник, спрямовані на співпрацю, партнерську взаємодію, тим самим сприяють формуванню демократичних цінностей – повазі до себе та інших, визнанню різних думок, толерантності.

Відзначимо відбір матеріалу за критеріями методичної доцільності та інтегративного зрощення елементів змісту різних галузей, що виправдано з погляду досягнення цілей предмета, вимог до реалізації концептуальних засад Нової української школи.

У підручнику наявні завдання та алгоритми проведення самостійного дослідження, умовні позначки, що допомагають учневі визначитись з видами робіт (в парах; в групі; досліджуємо світ, проводимо спостереження),

спонукання до моделювання реальних життєвих ситуацій, спостережень, досліджень)¹²⁵.

На основі визначених теоретичних позицій розроблено технологічний підхід до включення в контекст уроків, які реалізують природничу освітню галузь. Зокрема, структура кожного досліду ґрунтується на спостереженнях і передбачає певний алгоритм:

1) створення атмосфери зацікавленості предметом дослідження. Цьому сприяють доречно поставлені запитання типу: як ти думаєш, де лід розтане швидше – у теплій чи холодній воді?

2) розпочинається із висунення припущень у вигляді певних висловлювань: лід швидше розтане в теплій воді, ніж у холодній;

3) проведення досліду: кубики льоду кладуть одночасно в склянки з холодною і теплою водою;

4) спостереження: у склянці з теплою водою лід тане і кількість води збільшується;

5) обмін думками і висновок: лід швидше розтане в теплій воді¹²⁶.

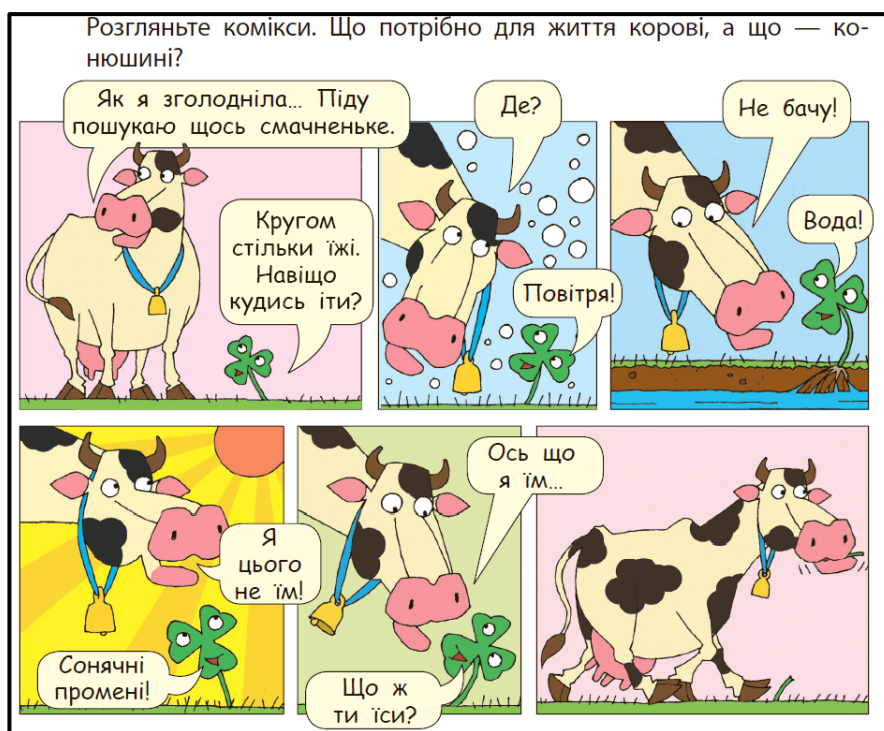

¹²⁵ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2018. С. 7.

¹²⁶ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 1 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.2. Харків, 2018. С. 7.

Таким чином забезпечується не лише достатній обсяг інформації про об'єкти пізнання, але й дослідницька активність учнів у виявленні причиново-наслідкових зв'язків, надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, перевірити їх, застосувати набутий досвід у нових ситуаціях.

Сучасні дослідження і практика їх застосування свідчать, що системно представлені запитання та завдання, що заохочують учнів до активної діяльності у природі і соціальному оточенні, створюють можливості для виконання індивідуальних завдань, рефлексивних підходів до оцінки власної діяльності, емоційно-ціннісних переживань, ситуації пізнавальної новизни, зацікавленості, здійснення дослідницької діяльності (дослід на виявлення росту і розвитку рослин, визначення сторін горизонту за допомогою компаса; за допомогою «шишки-гігрометра» визначення вологості повітря та ін.). Обґрунтовано особливості забезпечення компетентнісного підходу у розробленні методичного ресурсу залежно від предметного змісту¹²⁷:

Робота на уроці з підручником передбачає реалізацію екологічного спрямування змісту, що забезпечує розуміння дитиною відповідальності за

¹²⁷ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 111.

свої дії у поводженні з природою. Практичне закріплення інформаційного складника уроку пов'язувалось із застосуванням інноваційних технологій: виконання проектних завдань типу «Як я впливаю на моє довкілля», «Створюємо екологічний календар»; розв'язання природничих задач, що являють собою проблемні пошукові завдання; моделювання і розігрування життєвих ситуацій¹²⁸:

1.

ЯК Я ВПЛИВАЮ НА МОЄ ДОВКІЛЛЯ		Бали
ТРАНСПОРТ		
До школи я... ходжу пішки або їджу велосипедом		+1
їджу громадським транспортом або авто		+5
ХАРЧУВАННЯ		
У продуктовому магазині моя родина купує: свіжі продукти (хліб, овочі, рибу, м'ясо) переважно місцевого виробництва, з яких самі готуємо їжу		+1
напівфабрикати, заморожені готові страви, які потрібно розігрівати, консерви		+5
ВИКОРИСТАННЯ ВОДИ		
Приймаю ванну щодня		+5
Приймаю ванну 1–2 рази на тиждень		+1
Щоденно приймаю душ		+1
Закриваю кран, коли чищу зуби або мию руки		+1
ЕНЕРГІЯ		
У моєму домі опалення налаштоване таким чином, що ми можемо його регулювати залежно від погоди		+1
Я завжди вимикаю світло, коли виходжу з кімнати		+1
Я завжди повністю вимикаю побутові прилади, не залишаючи їх у режимі очікування		+1
У нас удома жарко, ми відкриваємо вікна взимку		+5
Електрику, яку використовує моя родина, ми отримуємо від сонячної енергії, сили води і вітру		+1
ПАПІР		
Книжки я беру в бібліотеці або у знайомих		+1
Якщо я хочу прочитати книжку, то завжди прошу мені її купити		+5
Прочитавши газету, я її викидаю у смітник		+5
Збираю старі газети, журнали, зошити, книжки на макулатуру		+1
ОДЯГ		
Намагаюсь тримати в порядку свій одяг, не вимагаю купувати багато речей		+1
Старий одяг ми здаємо в пункти прийому		+1
Ношу одяг старших сестрички або братика, які з нього виросли		+1
СМІТТЯ		
Пластикову тару я викидаю у спеціальний контейнер		+1
З домашніх відходів ми робимо компост для удобрення своєї ділянки		+1
Я приходжу до магазину зі своєю екоторбинкою		+1
Усі ми створюємо багато відходів та сміття, тому мені байдуже, скільки сміття або відходів збирає моя родина		+5
<p>Для підрахунку треба скласти всі бали. Чим менша сума балів, тим меншої шкоди ти завдаєш довкіллю.</p> <p>Обговоріть результати: у кого найвища сума балів, у кого — найнижча.</p> <p>Домовтесь, як будете зменшувати шкідливий вплив на довкілля. Свої пропозиції запишіть на плакаті.</p>		

2.

ЕКОЛОГІЧНИЙ КАЛЕНДАР	
Задум: долучитися до відзначення міжнародних днів захисту природи; користуючись різними джерелами, створити в класі «Екологічний календар».	
Хід виконання	
1. Користуючись різними джерелами, доповнити екологічний календар.	
Дата	Назва свята
1 квітня	Міжнародний день птахів
22 квітня	День Землі
5 червня	Всесвітній день охорони довкілля
2. Розподілити ролі щодо відзначення дат, накопичення інформації про їх зміст.	
3. Презентувати результати спільної роботи.	
4. Оформити і вивісити екологічний календар у вестибюлі школи.	

¹²⁸ Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 3 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2020. С. 45, 66; Бібік Н., Бондарчук Г. Я досліджую світ: підруч. для 4 кл. закл. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч.1. Харків, 2021. С. 119.

3.

Маленька жабка і метелик посперечалися.
Жабка підсакувала і кричала:
— Я зелена! Значить, я — рослина!
Метелик заперечив.
Озвуч, що міг сказати метелик.

Представимо *методичний кейс*, до складу якого увійшли діагностувальні завдання як інструмент оцінювання навчальних досягнень з курсу «Я досліджую світ» на завершальному етапі початкового навчання.

Об'єктом контролю і оцінювання у сучасній початковій школі є навчальні досягнення учнів, які виявляються у предметних компетентностях, що визначені програмою з кожного предмета.

До організації контролювальної діяльності вчителя у дидактичних дослідженнях визначено такі вимоги: систематичність, своєчасність, об'єктивність, дієвість, методична різноманітність. Ці вимоги здійснюються на засадах гуманної навчальної взаємодії, коли учень є не лише об'єктом контролю, а й обов'язково суб'єктом контрольно-оцінювальної діяльності. Суб'єктність – спеціальне створення навчальних ситуацій, залучення дітей до саморегуляції і самоконтролю. Поступово вони мають оволодівати структурою цього вміння і прогнозуванням зони можливих помилок¹²⁹.

Оцінювання навчальних досягнень ученою О. Онопрієнко розглядається як «процедура визначення результатів навчання здобувачів освіти. Діагностувальний складник контрольно-оцінювальної діяльності учасників освітнього процесу, пов'язаний із виявленням здобутків в оволодінні змістом предмета чи курсу, якості результатів навчання – компетентностей (знань, розумінь, умінь, цінностей, інших особистісних властивостей), які набуває та/або здатна продемонструвати особа на певному етапі навчання»¹³⁰.

¹²⁹ Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія. Савченко О.Я, Бібік Н.М., Байбара Т.М. та ін. Київ, 2012. С.26.

¹³⁰ Онопрієнко О.В. інструментарій оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. С. 13.

Компетентнісний підхід в освіті зумовлює спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані компетентності учнів: ключові, загальнопредметні й предметні. З одного боку, ключові компетентності як надпредметні формуються в процесі оволодіння учнями предметними і загальнопредметними компетенціями, а з іншого – вони конкретизуються і визначають результати навчання на загальнопредметному і предметному рівнях¹³¹.

Як вказують дослідники у початкових класах письмова перевірка має свою специфіку, яка, передусім, зумовлена невисоким рівнем володіння учнями технікою письма й умінням письмово викласти свою думку. У зв'язку з цим письмові завдання мають бути невеликі за обсягом. Одним із методів письмової перевірки навчальних досягнень учнів є застосування тестових завдань. У практиці застосовуються тестові завдання закритого, відкритого й комбінованого типів¹³².

У процесі підготовки завдань для контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів на завершальному етапі навчання в початковій школі орієнтувались на визначення О. Онопрієнко щодо змісту поняття «оцінювання навчальних досягнень». Зокрема: це процедура формування кількісної і якісної характеристики досягнутих у навчанні результатів. Діагностувальний складник контрольно-оцінювальної діяльності учасників освітнього процесу, пов'язаний із виявлення здобутків в оволодінні змістом предмета чи курсу, якості результатів навчання – компетентностей (знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних властивостей), які набуває та/або здатна продемонструвати особа на певному етапі навчання¹³³.

¹³¹ Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2010. №8.

¹³² Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія. Савченко О.Я, Бібік Н.М., Байбара Т.М. та ін. Київ. 2012. С. 92-116.

¹³³ Онопрієнко О.В. Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: монографія. Київ, 2020. С. 398.

Дослідниця О. Онопрієнко розробила й апробувала діагностувальні завдання для кожного етапу засвоєння змісту програми, що допомагає відстежити результативність навчальної діяльності на кожному з етапів засвоєння змісту; відстежити індивідуальний розвиток дитини для підтримки навчального поступу; вчасно виявити й усунути проблеми в засвоєнні матеріалу; скорегувати зміст й методи навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини¹³⁴.

Ґрунтуючись на теоретичних положеннях О. Онопрієнко, для діагностування навчальних досягнень учнів нами було підготовлено діагностувальні завдання за такими видами: закритого, відкритого і комбінованого.

Діагностувальні завдання охоплюють програмовий зміст кожної із тем курсу «Я досліджую світ». Крім тих, що позначають репродуктивний рівень виконання (вибери правильну відповідь), уміщено завдання, які передбачають пошукову діяльність (доповни, допиши та ін.).

Інформаційні й інструментальні тексти (інструкції завдання, поради) мінімізовані в обсязі.

Відповідно до рекомендацій МОН щодо обсягу діагностувальних робіт, їх кількості, учитель регулює зміст, структуру і тривалість виконання завдань з огляду на готовність учнів, рівень їхньої навченості.

Діагностувальна робота 1

1. Україна – мій край, моя Батьківщина
2. Основні символи держави
3. Правила життя в суспільстві
4. Життя людини – найвища цінність
5. Я та інші
6. Зовнішність людини. Акуратність
7. Людина. Техніка. Технології

¹³⁴ Онопрієнко О.В. інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ 2020. С. 31.

1. Завдання. Впиши потрібні слова.

Моя країна - _____.

Київ - _____ України.

У Конституції записані _____ та

_____ громадян.

Я живу у _____.

Найбільші міста України: _____, _____, _____.

2. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження.

Україна – європейська держава

За територією Україна – найбільша серед країн Європи

За територією Україна – найменша серед країн Європи

Україна стала незалежною державою в 1991 році

Україна має свої державні символи

3. Завдання. Познач назви тих об'єктів, які належать до культурної спадщини:

річки, озера, моря;

пам'ятники видатним людям;

старовинні предмети;

народні пісні.

4. Завдання. З'єднай назву пам'ятної споруди з відповідним містом

Дзеркальний струмінь

Харків

Замок Любарта

Чернігів

Хотинська фортеця

Луцьк

П'ятницька церква

Хотин

5. Завдання. Вибери і познач рядок, в якому названо державні символи України:

калина, верба

гімн, столиця

гімн, герб, прапор, державна мова

прапор, герб, вишиванка

6. Завдання. Коли в Україні святкують День Державного прапора?

Познач.

24 серпня

23 серпня

1 січня

14 жовтня

7. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження.

Кожна країна має свої символи, які відрізняють її від інших країн.

Герб можна побачити на документах, монетах, печатках, шевронах

Український прапор можна побачити тільки в Україні

Гімн виконується на честь видатних подій

8. Завдання. Познач знаком «+» правильні, на твою думку, твердження.

Не кожна людина має ім'я

Не можна знущатися з дитини

Не треба відвідувати лікаря

Можна не виконувати домашні завдання.

9. Завдання. Установи відповідність за допомогою ліній.

Злочин

Неправдиве повідомлення про загрози для людей

Псування майна	Вимагати гроші в однокласника
Хуліганство	Взяти чужі речі
Крадіжка	Знущатися з тварин
Жорстокість	Розмалювати стіни ліфта

10. Завдання. Розподіли за допомогою ліній.

	навчатися
право	допомагати батькам
обов'язок	отримати у подарунок
бажання	велосипед
	відпочивати
	поважати батьків
	купити новий телефон

11. Завдання. Допиши, використовуючи слова-підказки.

Я турбуюся про: _____

Я поважаю: _____

Я оберігаю: _____

Я відповідаю за: _____

Слова-підказки: членів родини, старших, тварин, менших, символи держави, обереги, природу, прибирання квартири, одяг, учителів, догляд за свійськими тваринами.

12. Завдання. Познач знаком «+», що, на твою думку, є найбільшими цінностями для людини.

_ здоров'я

_ уміння

_ життя

_ відпочинок

13. Завдання. Склади правила своєї безпеки. Закресли «НЕ», де потрібно.

Я НЕ сідаю в автомобіль з незнайомцями

Я НЕ пам'ятаю телефони негайного виклику

Я НЕ буду тікати, кричати, якщо мені загрожуватиме небезпека

Я НЕ ходжу в пізній час один-одна по вулиці

14. Завдання. Познач знаком «X», за що, на твою думку, цінують людину.

спортивні досягнення

бажання виділитися

добрі справи

успіхи в навчанні

15. Завдання. Так чи ні? Познач відповідно знаками «+» і «-».

треба говорити правду лише тоді, коли тебе не покарають за скоєне

треба говорити правду, щоб тебе похвалили

треба завжди говорити правду

не треба говорити правду, бо можеш образити друга-подругу

16. Завдання. Додай, де це потрібно, «НЕ»:

впевнений - обіцяй

Забув - попроси пробачення

будь хвальком

Помилився - визнай

17. Завдання. Познач, за що ти відповідаєш у родині.

Годую кішку, курей, качок

Допмагаю збирати врожай

Заробляю гроші

Прибираю у квартирі

Ходжу в магазин

Готую їсти

18. Завдання. Вибери і познач, що можна назвати корисними звичками:

чистити зуби двічі на день

дивитись мультфільми

користуватись спільним гребінцем

виконувати домашні завдання

19. Завдання. Познач знаком «+» відповіді, з якими ти погоджуєшся.

Культура поведінки – це вміння:

додержуватися правил поведінки тільки в школі

відстоювати свою думку силою

доброзичливо спілкуватися з людьми

робити зауваження старшим

20. Завдання. Познач знаком «X» твердження, як діяти, щоб уникнути конфлікту:

дотримуватися правил спілкування

застосовувати силу

намагатися зрозуміти співрозмовника

покликати старших на допомогу

21. Завдання. Познач, що, на твою думку, особливе в кожній людині

поведінка

одяг

ім'я

зовнішність

22. Завдання. Прочитай «Інструкцію з акуратності». Познач знаком «+» відповіді, з якими погоджуєшся, знаком «-» - з якими не погоджуєшся.

- Щодня дбай про чистоту шкіри, нігтів, волосся
- Чистим і акуратним повинен бути тільки одяг
- Можна вдягати невідпрані речі
- Прибирай своє робоче місце
- Чисте взуття є ознакою акуратності

23. Завдання. Пронумеруй від 1 до 6, що спочатку, а що потім:

- зберу портфель
- виконаю уроки
- піду гуляти
- приберу на столі
- пограю на комп'ютері
- перевірю одяг, взуття

24. Завдання. Викресли слова, що означають ті риси, які ти не хочеш мати у своєму характері.

- Хвалькуватість
- Акуратність
- Подільчивість
- Грубість
- Боягузтво

25. Завдання. Що необхідно для виготовлення будь-якого виробу? Вибери і познач.

- затрати енергії
- затрати матеріалів
- використання обладнання
- працю людини

26. Завдання. Як виготовляють речі, якими ми всі користуємось.

Вибери і познач:

тільки уручну

тільки на заводах, у майстернях за допомогою спеціального обладнання

уручну або за допомогою спеціального обладнання на підприємствах

27. Завдання. Які технології ми застосовуємо у побуті. Вибери і

познач.

переробляємо продукти харчування

прибираємо помешкання

прасуємо вироби

ремонтуємо автомобілі

шиємо одяг

28. Завдання. Що можна віднести до хобі? Вибери і познач.

заняття вишивкою

виготовлення меблів на фабриці

складання моделей з конструктором ЛЕГО

збірка авто на заводі

в'язання на спицях

пошив колекції одягу

29. Завдання. Якими з перелічених побутових приладів ти можеш користуватися самостійно? Вибери і познач.

кухонні ваги

праска

смартфон

холодильник

м'ясорубка

духова шафа

швейна машинка

наушники

Діагностувальна робота 2

1. Планета Земля – наш дім у Всесвіті
2. Сонячна система – частина Всесвіту
3. Сонце – джерело світла і тепла на Землі
4. Земля – планета Сонячної системи
5. Місяць – природний супутник Землі
6. Світ професій. Знаряддя праці

1. Завдання. Підкресли назву космічного тіла, що є зайвим серед записаних.

Земля, Сатурн, Юпітер, Місяць, Венера, Меркурій, Марс.

2. Завдання. Вибери і познач знаком «+» правильні твердження.

Земля постійно рухається

у сузір'ях зорі розташовані поодинокі

Земля має кулясту форму

у Всесвіті знаходяться небесні тіла

найвища температура у червоних зір

3. Завдання. Обведи правильну відповідь.

Планета Земля здійснює повний оберт навколо своєї осі:

за добу

за 24 години

за 365 днів

за місяць

4. Завдання. Познач правильну відповідь. Простір, у якому знаходяться небесні тіла, більшість із яких зорі та планети, називається:

- Молочний шлях
- Всесвіт
- Велика Ведмедиця
- Сузір'я

5. Завдання. Вибери і познач правильну відповідь. Колір зір залежить від:

- від температури на поверхні зорі
- від кількості зір у сузір'ї
- від температури сусідніх зір
- від відстані між зіркою і планетою Земля

6. Завдання. Вибери і познач правильну відповідь. Зорі можна спостерігати:

- тільки вдень
- і вдень, і вночі
- тільки вночі
- увечері й вночі

7. Завдання. Познач правильну відповідь. Полярна зірка – найяскравіша зоря сузір'я Малої Ведмедиці. За її положенням на небі визначають:

- напрям на південь
- напрям на північ
- котра година
- яка пора року

8. Доповни речення. Користуйся підказками.

Наша _____ називається Молочний шлях. До неї входить наша _____ система. Ми живемо на _____, одній із планет, що належать до Сонячної системи.

Слова-підказки: Земля, галактика, Сонячна.

9. Підкресли назви космічних тіл, які утворюють Сонячну систему.

Сонце, зорі, комети, астероїди, природні супутники, метеори, сузір'я, планети.

10. Завдання. Познач знаком «+» правильну відповідь. За сузір'ями люди:

_ визначають зміну дня і ночі;

_ визначають напрям на північ;

_ визначають пори року;

_ визначають напрям руху Землі

11. Вибери відповіді на запитання і запиши їх відповідними цифрами в дужках.

1. 24

2. Орбіта

3. Місяць

4. 8

Як називається шлях, по якому Земля обертається навколо Сонця? ()

Як називається природний супутник Землі? ()

Скільки планет належить до Сонячної системи? ()

Яка тривалість доби на Землі? ()

12. Завдання. Розташуй планети від 1 до 8 по порядку віддалення їх від Сонця.

Уран __, Нептун __, Меркурій __, Венера __, Земля __, Юпітер __, Марс __, Сатурн __.

13. Завдання. Які з планет Сонячної системи є «сусідами» Землі? Познач знаком «+».

Марс і Меркурій

Венера і Юпітер

Марс і Венера

Юпітер і Марс

14. Завдання. Познач відповіді, з якими ти погоджуєшся.

планета рухається навколо Сонця по орбіті;

тільки планета Земля має природні супутники;

планети випромінюють світло і тепло;

планети освітлює і обігріває Сонце

15. Завдання. Яку форму має планета Земля? Познач правильну відповідь.

Земля має форму диска

Земля постійно змінює форму

Земля має форму кулі

Земля має форму куба

16. До якої групи космічних тіл належить Сонце? Відповідь познач знаком «+».

Сонце – це планета

Сонце – це зірка

Сонце – це природний супутник

Сонце – це галактика

17. Завдання. Вибери правильні відповіді. Висота Сонця на небосхилі змінюється:

- протягом доби,
- кожної пори року,
- двічі у рік,
- кожного місяця

18. Завдання. Що дає Сонце планеті Земля? Обведи.
світло повітря воду тепло ґрунт корисні копалини паливо одяг

19. Завдання. Чому нагріваються об'єкти неживої і живої природи?
Познач правильні відповіді.

- відбувається колообіг води в природі;
- об'єкти поглинають сонячні промені і нагріваються;
- рослини передають енергію Сонця людям;
- температура об'єктів залежить від температури повітря.

20. Завдання. Для чого сонячна енергія потрібна людям? Вибери правильні відповіді.

- для сну;
- щоб рости, розвиватись, рухатись;
- щоб зігріватись;
- щоб дихати.

21. Завдання. Вибери і познач. Які твердження про Місяць є правильними:

- Місяць – найближче до Землі небесне тіло
- напрямок руху Місяця — із заходу на схід

із Землі видно обидві півкулі Місяця

Місяць постійно повернений до Землі однією стороною

22. Завдання. Вибери правильне твердження. Ми можемо спостерігати місячне затемнення коли:

Сонце, Земля і Місяць розташовані на одній лінії

Місяць перебуває між Землею і Сонцем

Місяць обертається навколо Землі

Місяць обертається навколо власної осі

23. Завдання. Вибери правильне твердження. Ми можемо спостерігати сонячне затемнення коли:

- Сонце, Земля і Місяць розташовані на одній лінії

- Місяць перебуває між Землею і Сонцем

- Місяць обертається навколо Землі

- Місяць обертається навколо власної осі

24. На якій планеті Сонячної системи, крім Землі, ще побувала людина? Вибери правильну відповідь.

на Марсі

на Місяці

на Венері

на Юпітері

25. Завдання. Який вплив Місяця на Землю? Обведи правильні відповіді.

Місяць освітлює планету Земля

Місяць спричинює припливи і відпливи води в океанах і морях

Місяць зумовлює зміну дня і ночі

Місяць і Земля притягуються одне до одного

26. Завдання. Що потрібно для того, щоб оволодіти професією.

Обведи правильні відповіді.

- навчатися в школі
- дотримуватися розпорядку дня
- бути працьовитим
- вивчати іноземну мову
- дивитися телевізор
- мати звичку доводити почате до кінця

27. Завдання. Якими були основні заняття людей в давнину. Вибери і

познач:

- землеробство
- машинобудування
- гончарство
- тваринництво
- ткацтво
- літакобудування

28. Завдання. Які ручні знаряддя праці використовуються у наш час?

Обведи.

Наперсток серп пральна дошка молоток прялка друкарська машинка

29. Завдання. Хто що робить. З'єднай відповідне.

розробляє комп'ютерні програми	ветеринар
моделює одяг	програміст
проєктує будинки	архітектор
вирощує квіти	садівник
лікує тварин	модельєр

30. Запиши, з якої професії «прийшли» подані прислів'я та приказки.
Скористайся підказкою.

Роби піч, щоб пекла, варила і добре гріла. _____

Порожня бочка гучить, а повна мовчить. _____

Підказка: бондар, муляр.

Діагностувальна робота 3

1. Рухи Землі і їх наслідки. Рух Землі навколо своєї осі
2. Рух Землі навколо Сонця. Теплові пояси
3. Орієнтування на місцевості. План місцевості
4. Способи зображення поверхні Землі на глобусі та карті
5. Погода. Прогноз погоди
6. Проєтуємо. Моделюємо. Виготовляємо
7. Твоє робоче місце

1. Завдання. Як обертається Земля навколо своєї осі? Вибери правильні відповіді.

проти годинникової стрілки;

із заходу на схід;

із півночі на південь;

Земля не рухається.

2. Завдання. З'єднай відповідне. У Північній півкулі, де ми живемо:

День літнього сонцестояння 23 вересня

День осіннього рівнодення 22 червня

День зимового сонцестояння 22 грудня

День весняного рівнодення 21 березня

3. Завдання. Які причини зміни пір року на планеті Земля? Познач.

обертання Землі навколо Сонця

- нахил земної осі
- обертання Землі навколо своєї осі
- обертання Місяця навколо Землі

4. Завдання. Вибери і познач правильну відповідь. Де на планеті Земля буває чотири пори року:

- на екваторі
- на полюсах
- у всіх поясах
- у помірному тепловому поясі

5. Завдання. Серед наведених років підкресли ті, які вважаються високосними.

2016 2017 2018 2019 2020 2021

6. Завдання. За допомогою стрілочок розподіли природні явища за порами року.

Осінь	Тане сніг, квітнуть проліски, птахи повертаються з теплих країв
Зима	Сонячні дні, теплі дощі, цвітіння квітів
Весна	Листопад, перші заморозки, досягання злаків
Літо	Снігопади, хуртовини, бурульки на дахах

7. Завдання. Запиши цифри, якими позначено явища неживої і живої природи.

- 1 – листопад
- 2 – розпускання бруньок
- 3 – веселка
- 4 – утворення плодів на деревах

5 – снігопад

6 – поява пташенят

Явища неживої природи _____

Явища живої природи _____

8. Завдання. Яка причина зміни дня і ночі на Землі? Познач.

Земля рухається навколо Сонця

Місяць рухається навколо Землі

Земля рухається навколо своєї своєї осі

Сонце рухається навколо Землі

9. Завдання. Які теплові пояси розрізняють на земній поверхні?

Відповідь підкресли.

помірний теплий жаркий холодний дуже холодний спекотний

10. Завдання. З'єднай стрілками назву теплового поясу Землі з особливостями падіння сонячних променів на його поверхню.

холодний пояс Землі

Сонячні промені падають майже
прямовисно протягом року

жаркий пояс Землі

Сонячні промені падають завжди
косо

помірний пояс Землі

Сонячні промені падають взимку
косо, а влітку – пряміше

11. Завдання. Цифрами запиши кількість теплових поясів.

На всій поверхні Землі теплових поясів _____.

На поверхні Північної півкулі теплових поясів _____.

На поверхні Південної півкулі теплових поясів _____.

12. Завдання. Доповни речення. Користуйся підказками.

У жаркому поясі _____ світла і тепла. Біля екватора ростуть густі вічнозелені ліси з безліччю видів рослин і тварин. У помірному поясі рослинний і тваринний світ _____.

У холодному поясі жива природа _____. Тут ростуть рослини і живуть тварини, які пристосувалися до суворих умов.

Слова-підказки: дуже бідна, багато, бідніший.

13. Завдання. Вибери правильну відповідь. Де можна побачити горизонт і лінію горизонту?

у парку, лісі

на відкритій місцевості, де немає лісу, гір, будинків

якщо стояти на підвищенні

на узбіччі дороги

14. Завдання. З'єднай за допомогою стрілочок.

	північ
	північний схід
Основні сторони горизонту	південь
	південний захід
Проміжні сторони горизонту	захід
	південний схід
	схід
	північний захід

15. Завдання. Вибери і познач правильні відповіді. Визначати сторони горизонту можна:

за Сонцем

за допомогою компаса

за зірками

за допомогою барометра

16. Завдання. Як називається зображення невеликої ділянки земної поверхні в зменшеному вигляді, якщо дивитись на неї зверху? Познач.

_ маршрут

_ модель

_ план

_ карта

_ глобус

17. Завдання. Обведи правильні відповіді. Що можна визначити за планом?

_ сторони горизонту;

_ розмір об'єкта;

_ розміщення об'єкта відносно сторін горизонту;

_ з чого виготовлено об'єкт.

18. Завдання. Якими кольорами зображують на глобусі й карті земну поверхню? З'єднай відповідне.

Материки

Голубий

Гори

Жовтий

Моря

Коричневий

Океани

Зелений

Рівнини

Синій

Річки й озера

Темно-коричневий

19. Завдання. Який масштаб крупніший? Вибери і познач.

в 1 см – 5 м

в 1 см – 50 м

в 1 см – 500 м

в 1 см – 5000 м

20. Завдання. Який напрямок повинна вказувати синя стрілка компаса при визначенні сторін горизонту? Обведи правильну відповідь.

на північ

на південь

на захід

на схід

21. Завдання. Що називають погодою. Відповідь познач знаком «+».

опади, які випадають у різні пори року

температура повітря, сила і напрямок вітру, стан неба, опади в певний час над певною місцевістю

зміна температури повітря над певною місцевістю

сила і напрямок вітру

22. Завдання. Познач основні елементи погоди.

температура повітря

колообіг води

вологість повітря

форми рельєфу

атмосферний тиск

напрям і швидкість вітру

хмарність

атмосферні опади

23. Завдання. Познач правильні відповіді.

Термометр не можна:

мити гарячою водою;

кидати на землю;

давати іншим членам родини;

- обережно струшувати;
- користуватися тільки під наглядом дорослих

24. Завдання. Вибери і познач знаком «+» правильні твердження.

- Сонце нагріває земну поверхню однаково
- тепле повітря легше
- холодне повітря піднімається вгору
- повітря весь час рухається

25. Завдання. Як утворюються хмари? Познач правильну відповідь.

- пара перетворюється на воду
- лід перетворюється на воду
- вода перетворюється на пару
- лід перетворюється на пару

26. Завдання. Познач знаком «+» той рядок, де перераховано атмосферні опади.

- дощ, сніг, град, роса, туман, іній;
- хмари, веселка, вітер, листопад, сніжинки, бурульки.

27. Завдання. Що для чого? З'єднай відповідне.

вимірюю температуру повітря	Термометр
визначаю атмосферний тиск	Компас
визначаю сторони горизонту	Барометр
визначаю напрям вітру	Флюгер

28. Вибери і познач креслярські інструменти.

Лінійка; косинець; циркуль; гумка; лекало; олівець; транспортир; маркер, чорнильна ручка.

29. Завдання. Правила безпечної роботи з ручними інструментами.

Постав знак «+» там, де ти погоджуєшся.

підготую робоче місце, приберу все зайве

виконую тільки те, що доручили

голку залишаю на столі

використовую справний інструмент

Діагностувальна робота 4

1. Природні зони Землі

2. Материків Землі. Особливості природи материків

3. Океани Землі. Особливості природи океанів

4. Працюємо з папером

5. Працюємо з металом

1. Завдання. Що називають природною зоною? Вибери і познач.

ділянки земної поверхні з однаковою погодою

великі ділянки земної поверхні з однаковими рослинами і тваринами

великі території з однаковим кліматом, подібними ґрунтами, рослинами і тваринами

ділянки земної поверхні з однаковим кліматом

2. Завдання. Познач, в якому напрямку ти будеш рухатись, вивчаючи природні зони світу.

Пн-Пд

Пд-Пн

Зх-Сх

Сх-Зх

3. Завдання. Особливості природної зони залежать від:

- розподілення на Землі тепла і вологи
- тварин і рослин цієї природної зони
- клімату
- форм рельєфу земної поверхні

4. Завдання. Як змінюються природні зони світу в напрямі від полюсів до екватора? Пронумеруй від 1 до 10.

- Тайга _____
- Арктичні пустелі _____
- Екваторіальні ліси _____
- Савани _____
- Напівпустелі та пустелі _____
- Степи _____
- Твердолисті ліси _____
- Лісостеги _____
- Мішані та широколисті ліси _____

5. Завдання. Де можна зустріти висотні пояси? Вибери і познач.

- на рівнинах
- у горах
- у водоймах
- у пустелях

6. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження.

- найпівнічніша природна зона світу — арктичні пустелі
- у лісах рослини ростуть ярусами.
- улітку клімат у степу холодний і сухий.
- пустелі мають найродючіші ґрунти — чорноземи.

7. Завдання. З'єднай відповідне.

Степи Тундра Пустелі Савани Арктичні пустелі
Безліса зона з багатим трав'яним покривом
Тут найпосушливіший і найжаркіший клімат
Зона рівнин, вкритих високими травами з окремими деревами, групами
дерев, чагарниками

Сніговий покрив тут лежить 300 днів на рік

Простори, вкриті болотами

8. Завдання. За допомогою стрілочок встанови причину і наслідок.

У зоні вологих екваторіальних лісів клімат вологий і жаркий

У зоні арктичних пустель дуже низькі температури протягом року

Улітку у степах клімат жаркий і сухий

Це не дозволяє існувати рослинності

Тому рослини пристосувалися до нестачі вологи

Тому тут багатий рослинний і тваринний світ

9. Скільки материків на Землі. Обведи правильну відповідь.

4, 6, 10, 8

10. Пронумеруй від найбільшого до найменшого за розміром.

_Австралія

_Євразія

_Африка

_Північна Америка

_Південна Америка

_Антарктида

11. Завдання. Познач правильну відповідь Де проходить умовна межа між Європою і Азією?

_уздовж Уральських гір

уздовж Карпатських гір

уздовж Гімалаїв

уздовж екватора

12. Завдання. Познач правильну відповідь. Як називається найвища вершина світу в горах Гімалаях:

Еверест

Джомолунгма

Говерла

Кіліманджаро

13. Завдання. Який материк перетинає екватор? Познач правильну відповідь.

Євразія

Південна Америка

Північна Америка

Антарктида

14. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Євразія.

найбільший материк Землі

на території материка є 2 теплових пояси: холодний і жаркий

на території материка представлені всі природні зони

більша частина материка гориста

15. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Африка.

найспекотніший материк на Землі

материк повністю розташований в Північній півкулі

на поверхні материка переважають рівнини

на території материка є лише зона пустель і напівпустельна територія

16. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Північна Америка.

за формою материк нагадує трикутник

материк повністю розташований у жаркому тепловому поясі

на поверхні материка переважають рівнини

на території материка майже немає річок, озер, боліт

17. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Південна Америка.

найвологіший материк Землі

повністю знаходиться у Південній півкулі

територія материка багата на річки й озера

на території материка переважає зона арктичних пустель

18. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Австралія.

найсухіший материк Землі

на території материка переважають рівнини

річок на материку багато

велику частину материка займають зони саван і пустель

19. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про материк Антарктида.

повністю розташований в межах Південного полярного кола

на території материка представлені всі природні зони

більша частина поверхні вкрита льодовиками

відсутнє постійне населення

20. Скільки океанів на планеті Земля? Обведи правильну відповідь.

5 3 4 1

21. Завдання. Познач знаком «-» помилкові твердження про Світовий океан.

на карті півкуль переважає зелений колір

вода в океанах прісна

світовий океан збагачує повітря киснем

у Світовому океані росте багато водоростей

світовий океан нагріває суходіл

22. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про Тихий океан.

найглибший і найбурхливіший океан планети

його ще називають Великим океаном

екватор ділить океан на три рівні частини

найбільше море цього океану – Філіппінське

23. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про Атлантичний океан.

другий за площею океан планети

наймілкіший і найхолодніший океан

найбільше море цього океану – Саргасове

вода в океані холодна

24. Завдання. Познач знаком «+» правильні твердження про Індійський океан.

найменший серед океанів

у цьому океані найтепліша вода

більша частина океану лежить у Північній півкулі

найбільше море цього океану – Аравійське

25. Познач знаком «+» правильні твердження про Північний Льодовитий океан.

найменший серед океанів

наймілкіший і найхолодніший океан

найбільше море цього океану – Баренцове

у цьому океані найтепліша вода

26. Завдання. Чого не повинно бути у воді в океані? Закресли.

Риби, водоростей, пляшок, раків, поліетиленових пакетів, нафтових плям, бляшанок, дельфінів.

27. З чого виготовляють папір? Познач правильні відповіді.

із подрібненої деревини ялини, сосни, ялиці

із бавовняного і лляного ганчір'я

із кори дерев

із макулатури

28. Завдання. Постав знак «+» там, де ти погоджуєшся.

деталі виробу з'єднують за допомогою різних з'єднань

з'єднання можуть бути нероз'ємні і роз'ємні

деталі виробу завжди склеюють

усі з'єднання можна роз'єднати

29. Завдання. Розподіли за допомогою стрілочок: що з чого.

Сталь

Алюміній

Папір

Пластик

Пенал

Цвях

Фольга харчова

Конверт

Діагностувальна робота 5

1. У кожному куточку світу свої традиції і звичаї
2. Календар народних свят українців
3. Правила гостинності
4. Поспішайте робити добро
5. Неповторність кожної людини
6. Складові успіху. Плани на майбутнє
7. Працюємо з тканиною

1. Завдання. Як відзначають Новий рік і Різдво в Україні? Познач правильні відповіді.

- прикрашають ялинку
- готують 12 страв
- ходять колядувати
- прикрашають помешкання зеленим гіллям

2. Завдання. Які серед перелічених свят – народні? Вибери і познач

- Різдво
- Івана Купала
- День Конституції України
- День праці

3. Завдання. Розподіли за допомогою стрілочок.

Весняні свята	Зелена неділя, або Трійця
Літні свята	Покрова
Осінні свята	Водохреща
Зимові свята	Стрітєння

4. Завдання. До чого приурочені народні свята? Правильні твердження познач.

- до природних явищ
- до сільськогосподарської праці
- до днів народжень членів родини
- до початку нового року

5. Завдання. З'єднай стрілочками частини правил поведінки в гостях.

Якщо ти з якихось причин запізнюєшся, треба	познайомитися з ними
Після пригощання потрібно	подякувати
Якщо в кімнаті вже є гості, то	вибачитись
Перед тим як піти додому, треба	попрощатись

6. Завдання. Підбери заголовок. Мої правила _____.

Починаю розмову з привітання.

Коли вітаюся, не тримаю руки в кишенях.

Під час розмови не розмахую руками.

Не забуваю попрощатися.

7. Завдання. У яких із перелічених вчинків проявляється добре ставлення до інших? Правильні відповіді познач.

- турбуватися про слабших
- образати менших
- радіти з невдач друга/подруги
- погано поводитися лише з тваринами

8. Завдання. Які риси характеру притаманні добрій людині. Познач правильні відповіді.

- ввічливість

_чуйність
_грубість
_байдужість

9. Завдання. Установи відповідність за допомогою ліній.

Слова-вітання	Даруйте; пробачте; вибачте; будь-ласка
Слова-подяки	Привіт; вітаю; добрий день; добрий вечір
Слова-відмови	Щиро дякую; велике спасибі; вельми вдячний/вдячна
Слова-вибачення	Дякую, не треба; на жаль, ні; перепрошую, але не можу

10. Завдання. Що тобі допомагає підтримувати дружні стосунки з однокласниками. Вибери і познач.

_доброзичливість
_подільчивість
_увічливі слова
_грубість

11. Завдання. Що важливе для дорослішання. Вибери і познач.

_бути культурними
_ображати інших
_уміти спілкуватися
_мати довге волосся

12. Завдання. Що, на твою думку, неповторне в кожній людині. Вибери і познач.

_поведінка
_ім'я
_зовнішність

улюблене заняття

13. Завдання. Якими людьми, на твою думку, варто захоплюватися.
Вибери і познач.

високими зростом

працьовитими

сильними

освіченими

14. Завдання. Вибери правильне твердження. Успіх – це:

працьовитість

улюблена справа

терпіння

спритність

15. Завдання. Вибери і познач вчинки для наслідування.

віддати вчасно те, що позичав/позичала

не допомогти рідним прибрати в помешканні

визнати помилку, вибачитись

поступитися місцем старшій людині

16. Завдання. Познач, що треба робити для досягнення успіху.

обманювати

хвалитися

дбати про здоров'я

вчитися

17. Завдання. Збери слова і розшифруй пораду, як бути успішними:

НЕ НАВЧУСЯ ВМІЮ А КАЖИ КАЖИ НЕ

18. Завдання. Розподіли за допомогою стрілочок досягнення українців у науці й культурі.

НАУКА
КУЛЬТУРА

Ігор Сікорський
Микола Лисенко
Тетяна Яблонська
Сергій Корольов

19. Завдання. Вибери правильні відповіді. Щоб добре вчитися, треба:

- тренувати пам'ять, увагу
- багато часу проводити на вулиці
- виконувати інструкції комп'ютерних ігор
- читати книжки

20. Завдання. Познач відповіді, з якими ти погоджуєшся.

Я ходжу до школи для того, щоб...

- похизуватися новими іграшками, речами;
- навчатися;
- спілкуватися з друзями;
- порушувати правила поведінки.

21. Завдання. Які тканини вибирають для пошиття літнього одягу?

Познач правильні відповіді.

- легкі, тонкі тканини
- тканини світлих кольорів
- товсті тканини з вовни
- водонепроникні тканини

22. Завдання. Познач від 1 до 6, що за чим.

- тканина

волокно

пряжа

одяг

рослина

нитка

23. Завдання. Із яких технічних рослин виготовляють нитки? Вибери і познач.

бавовник

пшениця

льон

конопля

24. Завдання. Як визначити лицьовий і виворотній боки тварини. Вибери і познач.

на вигляд

за розміщенням швів

за розміщенням етикетки

за розміром виробу

25. Завдання. Про що можна дізнатися з етикетки на одязі? Познач.

з чого виготовлено

особливості сушки

особливості прасування

призначення одягу

Діагностувальна робота 6

1. Безпека вдома, у школі, у довкіллі
2. Права та обов'язки
3. Гроші. Планування сімейного бюджету.

4. Україна на карті Європи і світу.
5. Форми земної поверхні України
6. Водойми України
7. Працюємо з деревиною

1. Завдання. Вибери і познач, які місця є небезпечними для ігор.

- проїжджа частина
- сходи у школі
- твоя кімната
- будівельний майданчик

2. Завдання. Склади правила своєї безпеки. Закресли «НЕ», де потрібно.

- Я НЕ розмовляю з незнайомцями
- Я НЕ пам'ятаю телефони негайного виклику
- Я НЕ пускаю в приміщення незнайомців
- Я НЕ ходжу в пізній час один / одна по вулиці
- Я НЕ переходжу вулицю на світлофорі, на зебрі
- Я НЕ граюся на проїжджій частині
- Я НЕ штовхаюся на сходах
- Я НЕ виглядаю у відкриті вікна

3. Завдання. Обведи правильні відповіді.

Громадські місця – це.

школа, твоя кімната, бібліотека, твоя квартира, стадіон, магазин

4. Завдання. Вибери і познач. У громадських місцях важливо:

- поступатися місцем
- дотримуватися чистоти
- привітатися із знайомими

ГОЛОСНО СМІЯТИСЯ

5. Завдання. У двері твоєї квартири подзвонили. Вибери і познач як ти діятимеш.

одразу відчиню двері

відчиню двері, якщо просять допомогти

не буду відчиняти двері незнайомцям

зателефоную рідним і повідомлю, хто прийшов

6. Завдання. Продовж речення – обведи правильні відповіді.

Для того, щоб вберегти себе та інших людей від хвороб, потрібно....

часто мити руки з милом

користуватися одноразовою серветкою

користуватися спільно з кимось зубною щіткою

не користуватися чужим гребінцем

7. Завдання. Що таке план евакуації? Вибери і познач.

план будь-якого приміщення;

спеціальний план, на якому показують напрям руху до запасного виходу;

план проведення якогось заходу;

план, складений власноруч.

8. Завдання. Склади головні правила поведінки в натовпі. Закресли хибні твердження.

триматися подалі від скляних дверей, вітрин

знайти дерево і під ним заховатися

потрібно йти проти натовпу

вибиратися з приміщення за рухом натовпу

9. Завдання. Чим ти можеш користуватися вдома самостійно? А чим разом з дорослими? Розподіли за допомогою стрілочок.

Можу користуватися самостійно

Тільки разом з дорослими

Праска

Фен

Сірники

Газова плита

Свічки

Мікрохвильова піч

Електрична плита

Водопровідний кран

Пральна машинка

10. Завдання. Що може статися, якщо порушувати чийсь особистий простір? Вибери і познач правильні відповіді.

людям буде незручно

люди можуть образитися

люди можуть піти

люди будуть зі мною спілкуватися

11. Завдання. Вибери і познач. Де в школі може бути небезпечно?

підвал

горище

класна кімната

їдальня

12. Завдання. Вибери і познач. Під час користування інтернетом я:

не даю номери телефонів рідних

не спілкуюся з незнайомцями в чатах

повідомляю в чаті свою адресу

скачую з інтернету будь-які ігри

13. Завдання. Про що повідомляють дорожні знаки? Вибери і познач.

- попереджають
- вказують час
- забороняють
- показують сторони горизонту

14. Завдання. За допомогою стрілочок з'єднай відповідне.

Попереджувальні знаки	забороняють рух якихось видів транспорту
Заборонні знаки	повідомляють, кому і в який бік можна рухатися
Наказові знаки	попереджають про можливу небезпеку

15. Завдання. Розподіли за допомогою стрілочок: де правопорушення, а де – пустощі.

ПРАВОПОРУШЕННЯ	зіпсувати бібліотечну книжку
	кинути камінь у вікно
ПУСТОЦІ	знайти гаманець і не віддати його господарю
	приклеїти гумку до стільця

16. Завдання. Познач, від чого відмовишся, якщо тобі запропонують.

- галасувати під вікнами
- погратись
- вимагати гроші в однокласника
- взяти чужий велосипед
- захищати тварин

17. Завдання. До кого будеш звертатися у цих випадках? З'єднай відповідне стрілочками.

Родичі	якщо називаються знайомими твоїх батьків і хочуть зайти до тебе додому
Сусіди	якщо в тебе відібрали мобільний телефон

Учителі	якщо незнайомці пропонують підвезти тебе
Поліцейські	якщо виникли проблеми зі здоров'ям (болить голова, живіт, є травма)

18. Завдання. Як вирішувати суперечки? Вибери і познач правильні, на твою думку, відповіді.

- спробуй домовитись
- не стримуй свої емоції
- пропонуй гратися по черзі
- бери без дозволу чужі речі

19. Завдання. Вибери і познач правильні твердження.

- усі люди наділені правами
- права є лише у дорослих
- усі мають право ходити до школи
- з віком кількість прав збільшується

20. Завдання. Вибери і познач ті вислови, які відображають найважливіші життєві потреби дітей.

- діти мають право жити в родині
- діти мають право на повноцінне харчування
- діти мають право вдягатися за модою
- діти мають право вимагати гроші в батьків

21. Завдання. З якими правилами заощадження ти погоджуєшся. Вибери і познач.

- ховати свої іграшки
- економити електроенергію, воду
- берегти речі
- не давати нікому грошей

22. Завдання. Вибери і познач ті слова, якими позначають будову горба.

підніжжя, крутий схил, яр, пологісний схил, вершина, балка

23. Завдання. Вибери і познач «+» правильні, на твою думку, твердження.

на землі поодинокі гори зустрічаються частіше

ряд гір називають гірським хребтом

залежно від висоти гори бувають низькі, середні і високі

на рівнинах є гори, річки, горби, яри

24. Завдання. Які водойми відносяться до водойм суші? Обведи.

Джерела, струмки, річки, озера, болота, ставки, водосховища, моря, океани.

25. Завдання. Що може бути витокком річки? Вибери і познач.

джерело

гирло

притока

льодовик в горах

26. Завдання. Якою водою поповнюються річки? Вибери і познач.

водою річок

підземних джерел

дощовою водою

талою водою

морською водою

27. Завдання. Із поданих слів вибери і познач назви професій людей, які працюють з деревиною.

гончар

столяр

вишивальниця

тесля

28. Завдання. Що виготовляють із деревини? Познач.

меблі

будівельні матеріали

продукти харчування

музичні інструменти

Діагностувальна робота 7

1. Природні зони України. Мішані та широколисті ліси
2. Лісостеп. Степ
3. Українські Карпати
4. Кримські гори
5. Твій рідний край на карті України
6. Корисні копалини в рідному краї
7. Природні угруповання рідного краю
8. Народні промисли України

1. Завдання. Які природні зони є на території України. Вибери і познач.

арктичні пустелі

тундра

лісотундра

тайга

мішані та широколисті ліси

- лісостеги
- стеги
- напівпустелі
- пустелі
- савани
- вологі екваторіальні ліси
- Кримські гори
- Українські Карпати

2. Завдання. Установи відповідність.

ДЕРЕВО	від кореня відростає багато низьких дерев'янистих стебел
КУЩ	має м'яке соковите зелене стебло
ТРАВ'ЯНИСТА РОСЛИНА	має одне високе дерев'янисте стебло

3. Завдання. За допомогою стрілок розподіли рослини на листяні та хвойні.

ХВОЙНІ	клен
	ялина
	ялівець
ЛИСТЯНІ	шипшина
	папороть
	бузок

4. Завдання. Вибери і познач правильні, на твою думку, твердження про зони мішаних і широколистих лісів України.

- ці зони розташовані на півночі й заході
- на території цих природних зон немає річок і озер
- тут змінюються чотири пори року
- це край річок, озер і боліт

5. Завдання. Які яруси утворюють рослини в лісі? Вибери і познач.

- трав'янисті рослини, кущі, дерева
- верхній, середній, нижній яруси
- лісова підстилка, верхній, середній і нижній яруси

6. Завдання. Установи відповідність.

Рослиноїдні тварини Всеїдні тварини Хижі тварини

Лисиця, лось, їжак, заєць, білка, борсук, вовк, миша, куниця

7. Завдання. Вибери і познач правильні, на твою думку, твердження.

Зона степів України:

- це найбільша природна зона України
- у степах немає зміни пір року
- має найродючіший ґрунт – чорнозем
- поверхня степів гориста

8. Завдання. Вибери і познач. Як рослини пристосувалися до природніх умов зони степів?

- відцвітають і дають насіння до настання спеки;
- рослини ростуть ярусами;
- мають довге коріння;
- жорсткі або вузькі опушені листки;
- накопичують поживні речовини в бульбах, цибулинах, кореневищах.

9. Завдання. Вибери і познач. Як тварини пристосувалися до природніх умов зони степів?

- більшість тварин мають жовто-сіре забарвлення;
- живуть у норах;
- можуть швидко бігати;
- ховаються в дуплах пеньків, під кору дерев.

10. Завдання. Установи відповідність

УКРАЇНСЬКІ	межують із зоною степів і Чорним морем
КАРПАТИ	рослинний світ змінюється від підніжжя до вершин у горах випадає багато снігу
КРИМСЬКІ	найвища вершина Говерла
ГОРИ	найвища вершина Роман-Кіш розташовані на заході України

11. Завдання. Вибери і познач. Як називаються гірські луки Українських Карпат?

- прерії
- полонини
- праліси
- сельви

12. Завдання. Яких видів тварин не багато в горах? Вибери і познач.

- звірів
- плазунів і земноводних
- комах

13. Завдання. У якій природній зоні України знаходиться твій населений пункт? Вибери і познач.

- мішані та широколисті ліси
- лісостеги
- степи
- Кримські гори
- Українські Карпати

14. Завдання. Що характерно для природної зони, у якій ти живеш? Вибери і познач.

- зміна пір року
- дмуть сильні вітри

_ зима сніжна, не дуже холодна

_ зима коротка, малосніжна, холодна

15. Завдання. Як утворюються корисні копалини? Установи відповідність.

Глина

Крейда

Пісок

Кам'яне вугілля

Буре вугілля

Кам'яна сіль

Під час руйнування гір

Після випаровування солоних озер і морів

Із черепашок морських тварин

З решток велетенських рослин

16. Установи відповідність.

Паливні корисні копалини

Рудні корисні копалини

Нерудні корисні копалини

залізні руди

глина

природний газ

алюмінієві руди

пісок

кам'яне вугілля

торф

вапняк

17. Завдання. Якими способами добувають корисні копалини у твоїй місцевості? Вибери і познач.

_ у відкритих кар'єрах

_ у шахтах

_ за допомогою свердловин

18. Завдання. Установи відповідність. Що де використовують?

Граніт	будівельний матеріал
Глина	скло, посуд
Пісок	посуд, цегла
Вапняк	вапно

19. Завдання. Як називається місце, де залягає багато корисної копалини? Вибери і познач правильну відповідь.

- Шахта
- Родовище
- Кар'єр
- Печера

20. Завдання. Вибери і познач спільні ознаки рослин і тварин, за якими їх відносять до живої природи.

- дихають плавають стрибають живляться ростуть
- літають вмирають повзають розмножуються

21. Завдання. Чим живляться рослини, а чим — тварини? Установи відповідність.

Рослини живляться	мінеральними солями, розчиненими у воді, які вбираються коренями з ґрунту
Тварини живляться	рослинами
	іншими тваринами
	поживними речовинами, які утворюються в листках з води і вуглекислого газу на сонячному світлі

22. Завдання. Допиши речення.

Необхідні умови для життя рослиноїдних тварин: сонце,

повітря, вода, _____.

Необхідні умови для життя хижих тварин: сонце, повітря,
вода, _____.

Необхідні умови для життя всеїдних тварин: сонце, повітря, вода,
рослини, _____.

23. Завдання. Установи відповідність.

Організми-виробники	Рослини
Організми-споживачі	Мікроскопічні гриби і бактерії
Організми - перетворювачі	Тварини

24. Завдання. Установи відповідність

Гутництво	виготовляють з глини посуд, іграшки, кахлі, черепицю
Декоративний розпис	розмальовують оселі, музичні інструменти, предмети побуту
Гончарство	декорують яйця візерунками за допомогою воску та барвників
Писанкарство	виготовляють виробів із скла

25. Завдання. Допиши. Користуйся словами-підказками.

Найдавніші центри виробництва української кераміки знаходяться у _____.

Виготовленням унікальних рушників займаються у _____.

Фантастичні квіти, «цибулька», «квітка-кучерявка», «закручений гребінець» – елементи розпису різноманітних речей у _____.

Слова-підказки: с. Петриківка, с. Опішня, с. Кролевець, с. Косів.

26. Завдання. Вибери і познач. У вишивках якого орнаменту зображуються звірі, птахи, риби, комахи, як реалістичні, так і фантастичні?

__рослинний орнамент

- _ геометричний орнамент
- _ орнамент із зображенням тварин
- _ орнамент із зображенням чоловічих і жіночих фігур

27. Завдання. Вибери і познач. Із яким святом пов'язаний унікальний вид народного промислу – писанкарство?

- _ Різдво
- _ Водохреще
- _ Великдень
- _ Трійця

Діагностувальна робота 8

1. Рослинництво в рідному краї
2. Тваринництво в рідному краї
3. Господарська діяльність у твоєму краї
4. Таємниці географічних назв
5. Культурна спадщина народу
6. Земля – спільний дім для всіх людей. Охорона природи в Україні
7. Вишивка
8. Вишиваємо хрестиком

1. Завдання. Які умови необхідні для життя рослин. Підкресли правильні, на твою думку, відповіді.

світло тепло звірі вітер грім повітря інші рослини вода птахи ґрунт
поживні речовини

2. Завдання. Установи відповідність.

трав'янисті рослини, які живуть протягом одного року. Навесні вони проростають із насіння. Улітку та

Однорічні рослини	восени квітують, дають плоди з насінням і відмирають
Дворічні рослини	трав'янисті рослини першого року життя проростають із насіння, але не квітують. Квітки і плоди з насінням з'являються в них на другий рік. Давши насіння, рослини відмирають
Багаторічні рослини	трав'янисті рослини мають цибулини, бульби, кореневища. З них щороку виростають нові рослини. Вони квітують, дають плоди з насінням і відмирають. А цибулини, бульби, кореневища з накопиченими поживними речовинами зимують у ґрунті

3. Як називають рослини, які люди вирощують в садах, в городах, на полях?

- дикорослі
- культурні
- вуличні

4. Завдання. Вибери і познач знаком «+» той рядок, в якому перераховані тільки зернові культури.

Льон, бавовник, пшениця, рис.

Ячмінь, пшениця, овес, кукурудза.

Картопля, цукрові буряки, льон, соняшник.

5. Завдання. Які з перелічених є технічними рослинами? Вибери і познач.

Льон, пшениця, соняшник, кукурудза, картопля, буряк.

6. Завдання. Що з чого? Установи відповідність.

Картопля	Олія
Насіння соняшника	Цукор
Коренеплоди буряків	Крохмаль
Стебла льону	Тканина
Рис	Крупа
Кукурудза	

7. Завдання. Установи відповідність.

ОВОЧІ	ФРУКТИ
яблуко	вишня
цибуля	капуста
морква	часник
груша	помідори

8. Завдання. Чому овочі і фрукти корисні для здоров'я людини?

Вибери і познач.

- містять багато води
- містять багато поживних речовин
- вони різнокольорові

9. Завдання. Вибери і познач знаком «+» правильні, на твою думку, твердження.

- Рослинництво – це вирощування культурних рослин.
- Основною зерновою культурою в Україні є рис.
- Осиму пшеницю сіють восени, а яру – навесні.
- В Україні вирощують гречку, горох, сою, просо.

10. Завдання. Вибери і познач знаком «X» назви галузей тваринництва України.

скотарство свинарство верблюдівництво вівчарство птахівництво шовківництво бджільництво рибальство конярство оленярство кролівництво

11. Завдання. Установи відповідність між галузями тваринництва і назвами продуктів.

Скотарство	яйця, пір'я, пух, м'ясо
Свинарство	м'ясо, шкіра, молоко, сир, масло, йогурт
Вівчарство	мед, прополіс
Бджільництво	м'ясо, сало, шкіра, щетина
Птахівництво	м'ясо, молоко, сир, шерсть

12. Завдання. Установи відповідність. З чого виробляють електроенергію на електростанціях?

Гідроелектростанції	З вугілля, мазуту, торфу, природного газу
Теплові електростанції	З ядерного палива
Атомні електростанції	З енергії води

13. Завдання. Установи відповідність між назвою галузі промисловості і продукцією.

Паливна промисловість	Виробництво машин і устаткування
Металургійна промисловість	Добування палива
Машинобудівна промисловість	Переробляють продукцію рослинництва і тваринництва
Деревообробна і паперова промисловість	Виготовляють меблі, будівельні матеріали, папір, картон
Харчова промисловість	Виправка металів із руд
Легка промисловість	Шиють одяг, взуття, виготовляють іграшки

14. Завдання. Вибери і познач знаком «X». Як утворюються географічні назви?

- від назв тварин і рослин
- на честь великих людей
- залежно від місця розташування, рельєфу
- на честь історичних подій
- на честь майстрів, які тут проживали

15. Завдання. Вибери і познач знаком «X», які з перелічених об'єктів належить до культурної спадщини:

- річки, озера, моря;
- пам'ятники видатним людям;
- старовинні предмети;
- народні пісніліси, гори, заповідники;
- картини відомих художників;
- народні звичаї;
- музеї, пам'ятні споруди

16. Завдання. Чого не повинні робити люди біля водойми, щоб вода в ній залишалася чистою? Вибери і познач знаком «-».

- розпалювати багаття
- ловити рибу
- залишати сміття на березі
- мити автомобілі
- висаджувати дерева і кущі
- відпочивати
- кидати сміття у воду
- зривати квіти

17. Завдання. Що необхідно робити людям для охорони і збереження родючості ґрунтів? Вибери і познач.

- насаджувати на пагорбах дерева, кущі
- спалювати опале листя, суху траву
- здійснювати затримання снігу, талої і дощової води
- насаджувати лісозахисні смуги
- вносити в ґрунт добрива

18. Завдання. Що необхідно робити людям для охорони і збереження родючості ґрунтів? Вибери і познач.

- насаджувати на пагорбах дерева, кущі
- спалювати опале листя, суху траву
- здійснювати затримання снігу, талої і дощової води
- насаджувати лісозахисні смуги
- вносити в ґрунт добрива

19. Завдання. Як називається книга, у яку занесена інформація щодо видів рослин і тварин, яким загрожує зникнення? Вибери і познач.

- Енциклопедія
- Червона книга
- Підручник «Я досліджую світ»
- Атлас

20. Завдання. Що належить до природно-заповідного фонду України? Вибери і познач.

- місця відпочинку
- природні та біосферні заповідники
- зоопарки
- Національні природні парки
- заказники

21. Завдання. Для чого у Національних природних парках створюються екологічні дороги і екологічні стежки? Вибери і познач.

- для туристичних походів
- для ознайомлення з рослинами і тваринами певної місцевості
- для ознайомлення з умовами життя рослин і тварин
- для ознайомлення зі способами охорони рослин і тварин
- для проведення масових заходів

22. Завдання. На території якого об'єкту природо-охоронного фонду України дозволяється господарська діяльність, якщо вона не завдає шкоди цьому об'єкту? Вибери і познач.

- Природний заповідник
- Біосферний заповідник
- Заказник
- Національний природний парк

23. Завдання. Установи відповідність.

Природний заповідник	Асканія-Нова
Біосферний заповідник	Синевир
Національний природний парк	Медобори

24. Завдання. Як підтримувати чисте повітря в класній кімнаті, вдома? Вибери і познач.

- узимку не потрібно провітрювати кімнати, надворі холодно.
- розводити кімнатні рослини.
- залишати рештки їжі на столі, під партою, у шафі.
- зберігати сміття в спеціальному відрі, контейнері, пакеті.

25. Завдання. Вибери і познач. Які предмети побуту можна прикрасити вишивкою?

рушники

скатертини

стіни кімнати

сорочки

26. Завдання. Підкресли, які предмети із перелічених тобі знадобляться для вишивки хрестиком.

Нитки, тканина, глина, лінійка, п'яльця, голки для вишивання, ножиці, папір

3.5. Технологія підсумкового оцінювання результатів навчання випускників початкової школи

Відповідно до чинних розпорядчих актів щодо оцінювання навчальних досягнень учнів у Новій українській школі, рекомендовано організовувати поточне (формувальне) оцінювання і підсумкове (тематичне й завершальне). У Державному стандарті початкової освіти наголошено, що під час підсумкового оцінювання навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами навчання. Зупинимось на методичних особливостях укладання діагностувальних робіт для підсумкового оцінювання результатів навчання.

Підсумкове тематичне оцінювання реалізується шляхом виконання учнями діагностувальних робіт. Їх формат не має чіткого обмеження, — це можуть бути комбіновані роботи, тести, усне опитування, навчальний проєкт тощо. Кількість і види завдань у роботах для підсумкового оцінювання має установлювати вчитель на підставі висновків щодо пізнавальних або інших індивідуальних можливостей учнів. Орієнтирами для визначення змісту таких робіт є не лише обов'язкові результати, окреслені Державним стандартом, а й очікувані результати, подані в освітній програмі, що мають бути досягнуті

в межах опрацювання тематичного блоку або розділу навчального курсу. Це пояснюється тим, що не всі результати навчання вичерпуються компетентностями.

За методичну підставу для конструювання підсумкових робіт можна обрати вище описану методику створення інструментарію оцінювання. Для створення підсумкової діагностувальної роботи необхідно здійснити такі процедури:

- обрати тему, що зумовить вибір навчального матеріалу для завдань;
- сформулювати мету роботи, узгоджену з обов'язковими результатами першого циклу Державного стандарту та очікуваними результатами освітньої програми з певного предмета для етапу навчання, що контролюється;
- визначити проміжні результати, яких учні повинні досягнути в межах тематичного блоку чи розділу, — вони мають відобразити етапи засвоєння змісту й дозволять у своїй сукупності створити уявлення про динаміку навчання.
- спроектувати конфігурацію діагностувальних завдань до кожного проміжного етапу вивчення теми, які б задовольняли дидактичним орієнтирам стосовно розроблення інструментарію оцінювання;
- підготувати інструкцію для учнів щодо виконання роботи;
- передбачити засоби зворотного зв'язку для забезпечення самооцінювальної діяльності учнів.

Роботи для підсумкового контролю доцільно укладати із завдань з поступовим нарощенням їх складності. Цим буде забезпечена різноманітність змісту, що дозволить, по-перше, учням із невисокими навчальними можливостями виконати щонайменше одне завдання; по-друге, для учнів, які матимуть намір виконувати всі завдання, помірне зростання складності допоможе певним чином зняти психологічне або розумове напруження і таким чином досягнути максимально можливого результату.

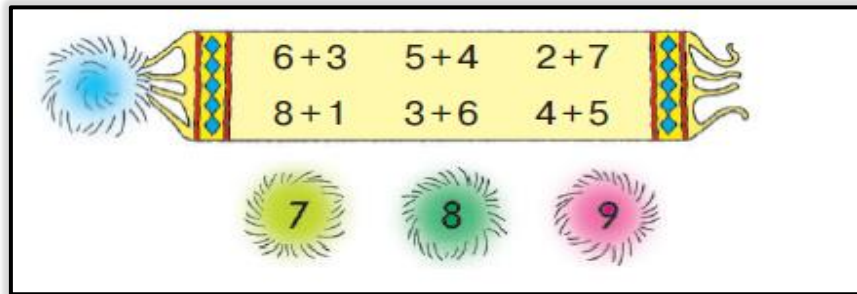
За орієнтир для створення різнорівневих завдань може прийматися одна з таксономічних систем для розумової сфери, що забезпечить технологічність процесу вимірювання результатів. Як і при створенні інструментарію формувального оцінювання, завдання для діагностувальних підсумкових (тематичних) робіт передбачають виконання навчальних дій на ідентифікацію матеріалу; просте відтворення навчального змісту; застосування елемента знання чи вміння у дещо зміненій навчальній ситуації; застосування навчального досвіду в наближеному до життєвого контексті. Щодо змістового наповнення завдань, то зважаючи на провідну функцію підсумкової роботи — з'ясування відповідності між навчальними досягненнями дитини з теми визначеному в типовій освітній програмі рівню формування очікуваних результатів, вважаємо доцільним не виходити за межі матеріалу тематичного блоку, який контролюється. Це важливо для з'ясування істотних для певного етапу навчання характеристик.

Наведемо приклади діагностувальних робіт з математики для різних класів початкової школи.

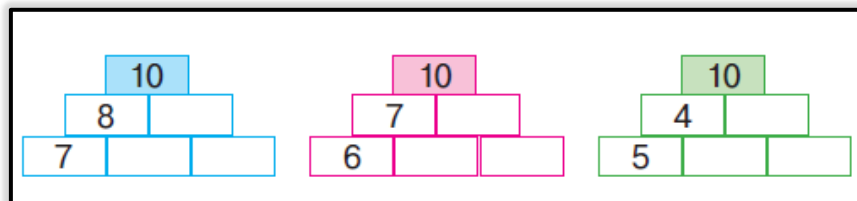
Згідно з чинними вимогами щодо здійснення контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів 1-го класу, письмові тематичні роботи не проводяться. У першому класі доцільно пропонувати учням завдання для усного виконання. Так, за наслідками вивчення розділу «Виконуємо додавання і віднімання в межах 10» учні повинні досягти таких обов'язкових результатів: обчислює усно зручним для себе способом у навчальних і практичних ситуаціях; вимірює величини за допомогою підручних засобів і вимірювальних приладів; до числа очікуваних результатів належать такі: розуміє сутність арифметичних дій додавання і віднімання; прогнозує результат додавання та віднімання; володіє навичками додавання і віднімання одноцифрових чисел у межах 10; вимірює і порівнює величини: довжину, масу, місткість; використовує короткі позначення величин (сантиметр — см, дециметр — дм, метр — м); маси (кілограм — кг); місткості (літр — л); часу

(година — год, доба, тиждень). Для визначення сформованості окреслених результатів можна використати таку діагностувальну роботу:

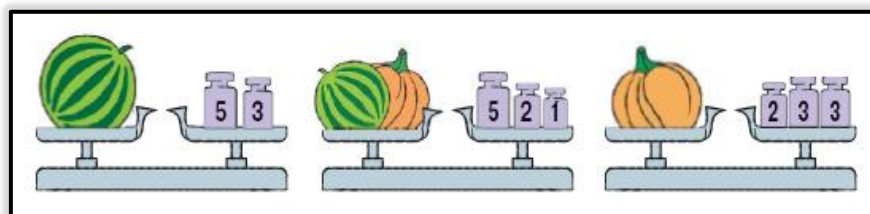
1. Відшукай помпон, який «відірвався» від шарфа.

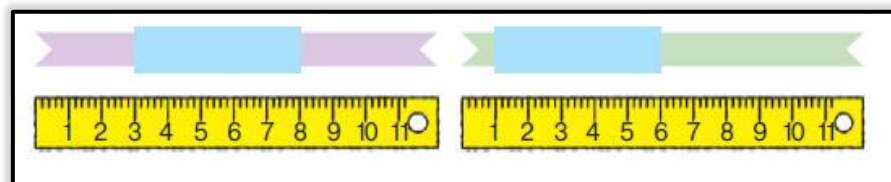
2. Доповни числа в кожному ряді до 10.

3. Визнач масу кавуна; гарбуза.

4. Визнач, скільки сантиметрів стрічки за блакитним чотирикутником.

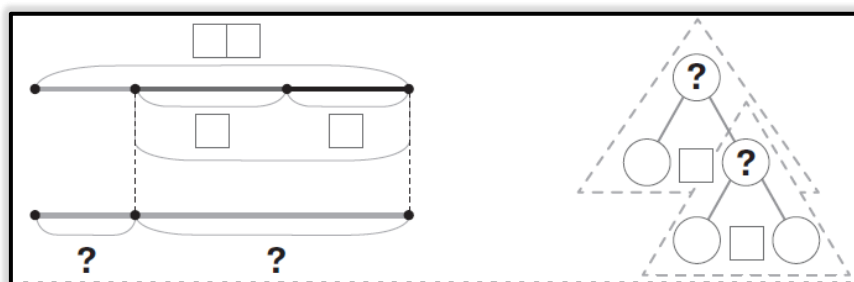

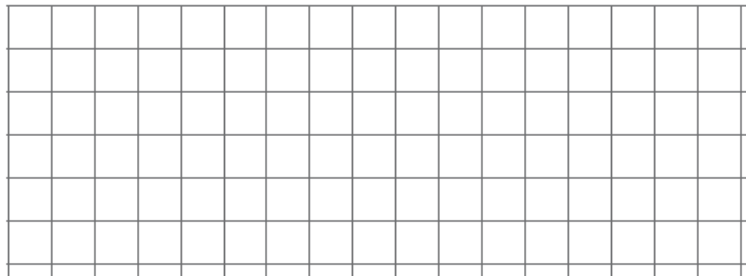
Зауважимо, що в першому класі учні з різними стартовими можливостями проходять тривалий період адаптації до нової ситуації розвитку, тому цього року навчання більшої ваги набуває поточне формувальне оцінювання, яке забезпечує «м'яку» оцінку їхньої діяльності.

Починаючи з другого класу, практикуються письмові роботи. Їх створення відбувалось на основі описаних вище методичних орієнтирів. Покажемо для прикладу роботу для другокласників за тематичним блоком «Розв’язуємо складені задачі». У результаті його вивчення учні повинні досягнути таких обов’язкових результатів: *аналізує проблемні ситуації свого життя; визначає групу пов’язаних між собою величин для розв’язання повсякденних проблем математичного змісту; обирає числові дані, необхідні і достатні для відповіді на конкретне запитання; визначає дію (дії) для розв’язання проблемної ситуації, виконує її (їх); перетворює інформацію (почуту, побачену, прочитану) у схему, таблицю, схематичний рисунок; обирає послідовність дій для розв’язання проблемної ситуації; очікувані досягнення з теми є такими: розв’язує прості і складені сюжетні задачі, у тому числі задачі з геометричним змістом; створює допоміжну модель задачі різними способами; обирає числові дані, необхідні і достатні для відповіді на запитання; планує розв’язування (розв’язання) сюжетної задачі; створює математичну модель задачі; оцінює з допомогою вчителя правильність розв’язку задачі; шукає різні способи розв’язування (розв’язання задачі).* Очевидно, що такий широкий перелік результатів не може бути забезпечений окремим завданням-вимірником, тому доцільно запропонувати учням інструментарій, який за незначного обсягу й часових затрат дозволить охопити різні аспекти досягнень. Покажемо зразок такої діагностувальної роботи:

1. Прочитай задачу. Доповни схеми числовими даними задачі.

У гаражі було 16 машин. Із гаража виїхали 7 вантажівок і 5 легкових автомобілів. Скільки машин залишилося в гаражі?

У наведеній роботі чітко простежується відповідність кожного завдання рівню засвоєння навчального змісту. Саме за такою логікою розгортався процес опрацювання тематичного блоку. На кожному з етапів прогнозованим результатом передбачалося оволодіння деякою навчальною дією, що входить до загального уміння розв'язувати задачі, обґрунтованого С. Скворцовою¹³⁵. Проблеми у засвоєнні учнями способу виконання певної дії укажуть на етап, до якого варто повернутися задля їх усунення. Оскільки діагностувальні роботи виконують одночасно учні всього класу, то успішність або вади у засвоєнні елементів змісту освіти засвідчать загальну тенденцію, пов'язану, наприклад, із обраною методикою навчання.

Аналогічний підхід використовується для створення діагностувальних робіт і в другому циклі навчання. Наведемо зразок діагностувальної роботи з теми «Вивчаємо письмове множення і ділення», запропонованої учням експериментальних четвертих класів, які працюють у рамках всеукраїнського експерименту з пілотування стандарту. Вивчення цієї теми підпорядковане забезпеченню таких обов'язкових результатів: обчислює усно і письмово в різних життєвих ситуаціях; перевіряє правильність розв'язання проблемної ситуації різними способами; виявляє та виправляє помилки; обирає спосіб (способи) розв'язання проблемної ситуації; обґрунтовує вибір дій для розв'язання проблемної ситуації; розв'язує проблемну ситуацію різними способами; очікувані результати є такими: володіє навичками письмового множення і ділення багатоцифрового числа на одноцифрове; перевіряє правильність обчислень; планує послідовність виконання дій у письмових

¹³⁵ Скворцова С. О. Методична система навчання розв'язування сюжетних задач учнів початкових класів : монографія. Одеса, 2006.

обчисленнях; користується даними під час розв'язування практично зорієнтованих задач. Покажемо зразок цієї діагностувальної роботи.

1. Обведи вирази, які показують, як:

1) 320 помножити на 2;

$$\begin{array}{ll} 32 \text{ дес.} \cdot 2 & 32 \cdot 10 \\ 300 \cdot 2 + 20 \cdot 2 & 300 \cdot 20 \cdot 2 \end{array}$$

2) 480 розділити на 4.

$$\begin{array}{ll} 480 : 10 : 4 & 48 \text{ дес.} : 4 \\ 480 : 4 + 80 : 4 & 480 : 80 : 4 \end{array}$$

Перше завдання являє собою аналог закритого тестового завдання з вибором кількох правильних відповідей із чотирьох варіантів. У даному випадку виправдане використання тестової форми, оскільки виконання завдання передбачає розпізнавання потрібних об'єктів без обчислень.

2. Знайди значення виразів письмово.

$$139 \cdot 7 \qquad 38 \cdot 16 \qquad 828 : 3 \qquad 585 : 65$$

Метою другого завдання є виконання елементарної розумової операції із застосування відомого способу обчислення. За його допомогою з'ясовують сформованість у дитини простого операціонального уміння.

3. Перевір, чи правильно знайдені результати. Закресли неправильну відповідь (неправильні відповіді).

$$592 : 8 = 74 \qquad 407 \cdot 2 = 904 \qquad 468 : 26 = 18$$

Виконання третього завдання є показовим щодо використання способу обчислення у ситуації, коли необхідно виконати розумову дію оцінювання ситуації, прийняти рішення стосовно самостійного знаходження шляху розв'язання проблеми. У психології виконання особою зворотної розумової операції до наявної пов'язують із розумінням сутності процесів. Згідно

з періодизацією інтелектуального розвитку особи, обґрунтованою Ж. Піаже¹³⁶, така характеристика належить до психологічної норми віку четвертокласників. Отже, вказане завдання буде визначальним щодо сформованості в учнів здатності виконувати письмове ділення на рівні навички.

4. Розв'яжи задачу.

Максим зібрав колекцію марок про сучасну техніку. 576 марок він розмістив на 18 сторінках альбому, порівну на кожній. Скільки марок вміститься на 20 сторінках, якщо хлопчик буде їх розміщувати так само?

Четверте завдання уміщує сюжет, який моделює життєву ситуацію. Для застосування способу обчислення, який контролюється, дитина повинна проаналізувати текст; виділити в ньому дані; встановити взаємозв'язок між даними і шуканим, оцінити їх достатність для відповіді на запитання; віднайти шлях розв'язання проблемної ситуації; побудувати математичну модель із застосуванням відповідного способу обчислення; дати обґрунтовану відповідь на запитання. Багатокомпонентність розумових дій і операцій, необхідних для виконання такого завдання, вказують на його приналежність до задач високого рівня складності. Успішне виконання четвертого завдання буде показником здатності дитини встановлювати математичні відношення, працювати з математичною інформацією, застосовувати розумові операції і математичні методи, — усе це в сукупності є ознакою функціональної грамотності.

5. Розв'яжи задачу.

Марина розраховує, скільки корму потрібно для її цуценяти Кекса. У таблиці вона позначила 15 пакетів символом .

Місяць	Кількість пакетів
Серпень	

¹³⁶ Piaget J. The construction of reality in the child. New York, 1954.

Вересень	
Жовтень	
Листопад	

1) *Запиши, скільки пакетів корму повинна придбати Марина:*

у серпні: _____ пакетів;

у листопаді: _____ пакетів.

2) *Запиши, скільки пакетів корму потрібно на осінь: _____ пакетів.*

П'яте завдання належить до числа компетентісно орієнтованих задач. Таке завдання не обов'язкове для виконання усіма учнями. За формою — це відкрите завдання-кластер з розгорнутою відповіддю, що містить ввідний стимул (опис ситуації) з наступними завданнями, що прямо стосуються цього стимулу¹³⁷. Таке завдання вимагає від учнів застосовувати складні розумові операції, пов'язані з інтегруванням досвіду діяльності, сформованого засобами різних змістових ліній навчального предмета. У даному випадку для розв'язання задачі застосовуються результати, що належать до змістових ліній: «Числа, дії з числами. Величини», «Математичні задачі і дослідження», «Робота з даними». Успішність виконання цього завдання вкаже на використання навички обчислень у змодельованій практичній проблемній ситуації, коли відсутня пряма вказівка на застосування певного способу обчислення, тобто на рівень компетентності.

У зв'язку з рівнем складності останнього завдання необхідно зауважити, що оскільки навчання у початковій школі має особистісно орієнтований характер, то під час виконання тематичних робіт необхідно враховувати

¹³⁷ Практичний посібник для розробників тестових завдань (USAID). Київ, 2014. [Електронний ресурс]. https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Upravlinnya_navchannyam_i_znann_yami/Manual_for_test_writers.pdf

індивідуальні можливості учнів. Так, діти можуть виконувати посильні для них завдання, хоча вчителю варто заохочувати їх до розв'язування максимально можливої із запропонованої кількості навчальних задач. Це допоможе виявити не лише рівень досягнень учнів, а й мотивувати до старання та наполегливості в навчанні. Наприклад, учням можна запропонувати таку інструкцію:

- *Виконуйте завдання, які вам під силу.*
- *Намагайтеся зробити якомога більше завдань!*
- *Домовтесь у класі, як будете оцінювати виконані завдання.*
- *Намалюйте свої позначки й напишіть, що вони означають.*
- *Використовуйте ці позначки для оцінювання своєї роботи.*

Якщо в класі мала чисельність учнів і вчитель може здійснити індивідуальне опитування, то підсумкові діагностувальні роботи можна проводити в усній формі. Учням буде цікаво, якщо таку діяльність організувати у вигляді навчальної гри «Встановлюю персональний рекорд». Для її проведення достатньо поставити часовий рубіж і роздрукувати текст завдань. Учитель під час роботи може читати формулювання завдання і робити непомітні для дитини записи про правильне чи неправильне виконання. Після завершення відповідей на питання завдань доцільно запропонувати виконавцям оцінити свої старання і спрогнозувати успішність виконання завдань. Насамкінець учитель звертає увагу на наявні проблеми, разом із дитиною знаходить їх причини, за потреби організовує роботу над помилками.

Наведемо приклад роботи до тематичного блоку «Досліджуємо табличне множення і ділення», яку можна виконувати усно в умовах індивідуального навчання другокласників.

Завдання першого рівня складності.

1. *Назви в кожному числовому ряді «зайве» число. Поясни його вибір.*

2 4 6 8 9 10 3 6 9 10 12 15

2. *Назви вирази з однаковим значенням.*

30 : 10 5 · 2 0 · 7

$8 : 2$	$0 \cdot 19$	$2 \cdot 2$
$21 \cdot 0$	$10 : 1$	$9 : 3$

Завдання другого рівня складності.

3. Установи закономірність у кожному стовпчику і доповни його ще одним виразом.

$3 \cdot 2$	$5 \cdot 5$	$18 : 2$
$3 \cdot 3$	$6 \cdot 5$	$16 : 2$
$3 \cdot 4$	$7 \cdot 5$	$14 : 2$

4. Склади вирази і знайди їх значення.

- 1) Добуток чисел 7 і 1.
- 2) Частка чисел 18 і 3.

Завдання третього рівня складності.

5. Назви пропущені в рівностях числа.

$10 : \square = 5$	$8 \cdot \square = 16$	$10 \cdot \square = 80$
$3 \cdot \square = 21$	$20 : \square\square = 2$	$18 : \square = 6$
$\square \cdot 3 = 24$	$\square : 3 = 3$	$\square \cdot 5 = 15$

6. Знайди значення виразів, назви результати.

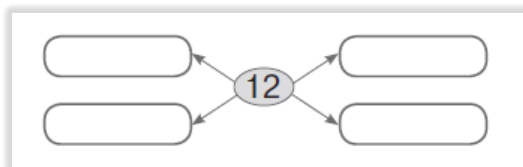
$4 \cdot 8 = \square\square$	$4 \cdot 9 = \square\square$	$4 \cdot 10 = \square\square$	$4 \cdot 11 = \square\square$
$8 \cdot 5 = \square\square$	$9 \cdot 5 = \square\square$	$10 \cdot 5 = \square\square$	$11 \cdot 5 = \square\square$

Завдання четвертого рівня складності.

7. Знайди значення виразів, назви результати.

$6 \cdot 6 - 17 = \square\square$	$5 \cdot 5 - 16 = \square\square$
$20 : 4 + 57 = \square\square$	$16 : 4 + 47 = \square\square$

8. Поміркуй, на скільки рівних частин можна поділити число 12.

Як і для попередньо описаних робіт, у такій формі підсумкової діагностики кожен блок завдань пов'язаний із певним етапом вивчення теми, отже, дозволяє з'ясувати рівень досягнення.

Для урізноманітнення видів навчальної діяльності учнів час від часу можна практикувати роботи у форматі онлайн-тестів (електронний аналог кожного діагностувального завдання). Під час виконання учнями такої роботи вчитель легко виявить, на якому етапі навчання могли трапитися проблеми. Дітям ця робота дозволяє ще раз застосувати свої знання і вміння, тим самим узагальнюється їхній навчальний досвід. Різна складність завдань роботи дає можливість кожній дитині відчути успішність й водночас здійснити самооцінювання своїх досягнень.

Наведемо приклад тестової роботи для 2-го класу за тематичним блоком «Додаємо і віднімаємо числа з переходом через розряд».

Вибери вираз, у якому дія віднімання виконується другою. Натисни на кружок поряд із відповідною буквою.

- А $18 + (9 - 7)$
- Б $7 - 5 + 10$
- В $20 - (3 + 6)$

Вибери вираз, значення якого більше за 10. Натисни на кружок поряд із відповідною буквою.

- А $7 + 3$
- Б $7 + 4$
- В $5 + 4$
- Г $6 + 4$

Вибери вираз, який має найменше значення. Натисни на кружок поряд із відповідною буквою.

- А $9 + 4$
- Б $16 - 8$
- В $12 - 3$

- Г $7 + 5$

Визнач, що довше — сосиска чи ковбаска. Натисни на кружок поряд із відповідною буквою.

Під час укладання таких завдань ми забезпечили поступове нарощення складності, що виявляється в застосуванні розумових операцій різних рівнів.

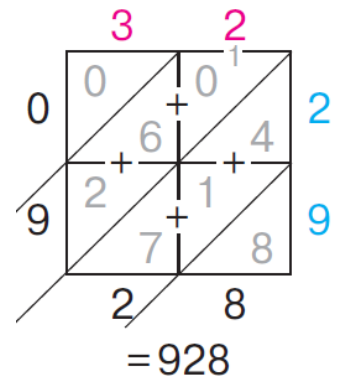
Додаткову інформацію про стан опанування учнями змістом освіти можна здобути, якщо залучити учнів до виконання навчального проєкту. Проєктну діяльність наразі визнають одним із ефективних засобів формування у школярів компетентностей. У процесі роботи над проєктом застосовується прийнятні для практичної ситуації знання та уміння учнів; реалізуються можливості доцільно інтегрувати навчальний матеріал різних предметів; стимулюється активна пізнавальна й перетворювальна діяльність; забезпечується суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учасниками освітнього процесу; втілюються ідеї та інтереси дітей, збагачується їхній досвід новими способами діяльності¹³⁸. Під час організації проєктної діяльності після завершення теми особлива увага приділяється забезпеченню логічних зв'язків між опрацьованим навчальним матеріалом і задумом проєкту. Для учнів другого циклу навчання ми запропонували ідеї роботи над проєктами. Наведемо приклад такого проєкту, як підсумок теми «Множимо і ділимо багатоцифрові числа на одноцифрові».

¹³⁸ Онопрієнко О. В. Проєкти до снаги сучасним дітям як спосіб ознайомлення зі світом. Організація проєктної діяльності на уроках математики. *Учитель початкової школи*. 2017. № 2. С. 7–9.

Навчальний проєкт ЦІКАВІ СПОСОБИ ОБЧИСЛЕНЬ

Який задум проєкту?

На уроках математики ви розглядали різні способи обчислень, а потім обирали зручні для себе. Проте можливості математики не вичерпуються відомими вам способами. У різних країнах по-різному вчать дітей обчислювати.

Можливо, серед нових способів обчислення ви знайдете зручні для вас.

Як проводити дослідження?

Відшукайте інформацію про способи обчислень, яким навчають у школах різних країн світу.

Як розв'язати проблему?

Обговоріть у класі, де ви шукатимете потрібну інформацію: у книжках, в інтернеті, у фахівців тощо. Після спроб пошуку потрібного матеріалу поділіться в класі інформацією з різних країн, яка стала доступною. Спробуйте розібратися та потренуватися в нових прийомах обчислення.

Як презентувати проєкт?

Домовтеся, як краще оформити зібраний матеріал і як його презентувати, наприклад, дітям із інших класів. Добре було б подати вашу інформацію у вигляді буклету, маленької книжечки, пам'ятки тощо та провести для учнів у вашій школі майстер-клас із математичних обчислень.

Виконання учнями такого проєкту допоможе вчителю з'ясувати, наскільки вільно учні користуються обчислювальними вміннями, чи здатні вийти за межі звичного навчального контенту й збагатити свій навчальний досвід новими способами міркувань. За суттю діяльності — це виразний

приклад компетентнісно орієнтованої роботи, що інтегрує зміст різних освітніх галузей, тобто виходить на рівень надпредметності.

Таким чином, описані засоби контролю навчальних досягнень допоможуть діагностувати результативність навчальної діяльності на кожному з етапів засвоєння змісту; відстежити індивідуальний розвиток дитини для підтримки навчального поступу; вчасно виявити й усунути проблеми в засвоєнні матеріалу; скоригувати зміст й методи навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини. Можливість вибору формату інструментарію дозволяє урахувати інтереси і пізнавальні потреби учнів, а також зручний для кожного з них спосіб подання й опрацювання навчальної інформації. Такі роботи передбачають виконання молодшими школярами розумових дій та операцій з оцінювання різноманітних навчальних ситуацій, що потребують застосування досвіду діяльності; встановлення залежностей, закономірностей і взаємозв'язків між предметами і явищами в навколишньому світі, інтерпретовані мовою освітньої галузі.

Нововведення у нормативному забезпеченні функціонування початкової школи зумовили зміну ролі державної підсумкової атестації (ДПА). Відтак цю форму контролю результатів навчання випускників віднесено до окремого виду моніторингу визначення якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти та/або якості освіти. ДПА належить до тих шкільних подій, які найбільше хвилюють усіх учасників освітнього процесу — педагогів, учнів та їхніх батьків, тому увага до цієї роботи особливо загострена в новій ситуації функціонування школи.

Зупинимось на визначенні дидактико-методичних підходів щодо розроблення інструментарію для підсумкової атестації випускників початкової школи.

В основу розроблення змісту та організаційних засад підсумкової атестації мають покладатися концептуальні положення НУШ, в яких проголошено зміну підходів до оцінювання результатів навчання, що «служуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і плануванню

індивідуального темпу навчання, а не ранжуванню учнів. Оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд»¹³⁹. Це положення зорієнтовує на розроблення такого інструментарію оцінювання, який би допоміг максимально точно виявити досягнення конкретної дитини, прийнятні для неї зміст, форми і засоби навчання.

Зміст і формат інструментарію підсумкового оцінювання залежить від цілей і педагогічних функцій його застосування. З-поміж комплексу функцій, якими наділена контроль-оцінювальна діяльність у плані підсумкового діагностування, виокремимо ті з них, які будуть прийнятними й першорядними для ДПА, а саме:

- *діагностувальну*, яка вказує на причини наявних результатів і може бути використана як індикатор необхідності модернізації освітньої програми та методик навчання;
- *нормативно-відповідну*, що пов'язана з одержанням об'єктивної інформації про навчальні досягнення учнів і рівня їх відповідності обов'язковим результатам Державного стандарту початкової освіти за другим циклом навчання;
- *управлінську*, що дає можливість виявляти існуючі проблеми та їх причини, удосконалювати організацію освітнього простору в закладі освіти, коригувати процес навчання;
- *інформаційну*, що дозволяє зібрати дані стосовно результатів навчання для подальшого звітування перед суспільним замовником;
- *прогностичну*, пов'язану з визначенням готовності випускників початкової школи до подальшого навчання, попереднім плануванням індивідуальної траєкторії їхнього розвитку в основній школі.

Зазначені функції відповідають завданням, які за наслідками ДПА мають відобразити якість освітньої діяльності закладів освіти і, в цілому, якість

¹³⁹ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

освіти. Оскільки феномен якості багатоаспектний (він охоплює параметри суб'єктів освітньої діяльності, організації навчання, методів і засобів, змісту освіти та ін.), то за допомогою ДПА — короткого за тривалістю й обсягом, маловитратного в плані ресурсного забезпечення дослідження, складно здобути об'єктивні висновки. Більше того, на наш погляд, законодавчо визначена мета підсумкової атестації і її звичний формат та спосіб організації (аналог тематичної діагностувальної роботи) викликають суперечність між цілями процесу і його ресурсно-організаційним забезпеченням. А отже, збір даних, необхідних для виявлення якості освіти, потребує значно ширшого педагогічного інструментарію, оскільки має стати засобом управління, що забезпечить удосконалення освітньої системи. Отже, необхідні додаткові рішення щодо наповнення ресурсного кейсу ДПА не лише підсумковою діагностичною роботою для учнів, а й інструментарієм освітнього менеджменту.

До числа показників якості, що успішно піддаються ідентифікації і вимірюванню за чинними на сьогодні підходами до організації ДПА, на нашу думку, можна віднести такі:

- рівень навчальних досягнень випускників початкової школи; доступність для засвоєння визначених стандартом і програмами результатів;
- посиленість для учнів навчального матеріалу, який вивчався упродовж чотирьох років;
- динаміку розвитку компетентності конкретної дитини за її навчальними досягненнями тощо.

Оскільки за суттю і функціями ДПА подібна до констатувального моніторингу, що забезпечує стабільну діяльність «об'єкта в реальних умовах, коли відслідковується його стан з метою запобігання відхиленням від запланованої стратегії»¹⁴⁰, то цілком логічно дотримуватись методології розроблення інструментарію підсумкової атестації, як це властиво для інших

¹⁴⁰ Ляшенко О. І. Методологічні засади моніторингу якості освіти. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти. Київ, 2013, С. 23.

моніторингових досліджень рівня навчальних досягнень. Для цього скористаємось досвідом створення подібних робіт, набутим під час підготовки загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи» (2017–2019 рр.).

Розроблення комплексу завдань для підсумкової атестації спиратиметься на засадничі основи, відображені в меті, завданнях, функціях цієї роботи. Їх визначення логічно підпорядкувати етапу проектування підсумкової атестації, який повинен слідувати за етапом прийняття МОН рішення про проведення ДПА. Наступним етапом має стати створення власне інструментів вимірювання, які складаються з когнітивних матеріалів (завдань для учнів), інструктивних і технологічних настанов. Далі — відбувається виконання учнями робіт, аналіз та узагальнення результатів у закладі освіти; формування висновків і прийняття управлінських рішень. На етапі створення інструментарію зупинимось детальніше.

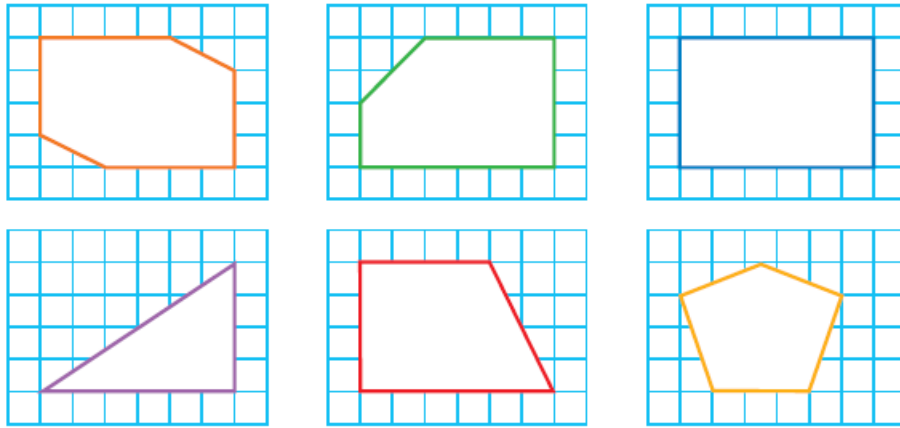
Зміст і форма когнітивного матеріалу підсумкової атестації зумовлюється метою галузі, за якою проводиться вимірювання. Для прикладу, метою математичної галузі є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір. Відповідно до цієї мети в державному стандарті сформульована низка завдань, якими визначається провідна діяльність учнів і належні обов'язкові результати навчання. Методологією моніторингу передбачено, що для деталізованої репрезентації сутності предмета вимірювання беруть до уваги два аспекти: змістовий вимір (визначає математичний зміст, яким мають оволодіти учні в навчанні предмета) і когнітивний вимір (визначає процеси мислення, які мають розвинути й застосовувати учні як під час виконання математичних завдань, так і для розв'язання реальних життєвих проблем).

У ході визначення змістового виміру формують перелік змістових ліній навчального курсу. Для розуміння вагомості кожної із цих ліній доцільно з'ясувати, скільки навчального часу приділяється її опрацюванню. Так, у початковому курсі математики явно домінує змістова лінія «Числа, дії з числами. Величини», вона охоплює не менше 50 % навчального часу. Отже, половина всіх майбутніх завдань буде пов'язана з оперуваннями числами та величинами. Крім того, доцільно скласти перелік основних тем у межах змістової лінії, що дозволить систематизувати результати навчання, показові на завершенні початкової школи.

Для створення інструментарію підсумкової атестації суттєве значення має розподіл завдань у роботі за складністю. Цей аспект пов'язаний із когнітивним виміром завдань з огляду на задіяні під час їх виконання розумові процеси. Підставою для його визначення є класифікація навчальних цілей (таксономія) за рівнями засвоєння змісту. З погляду вимірювання, класифікація цілей визначається через низку навчальних дій, що засвідчують учні в процесі контрольної-оцінювальної діяльності. Відповідно до практики міжнародних досліджень навчальних досягнень, когнітивні результати (вміння) структуруються за такими категоріями: знання і розуміння; застосування; міркування. Діагностувальні завдання атестації за когнітивним виміром передбачають стимули до їх виконання за ієрархією розумових процесів, яка була презентована в попередніх підрозділах цього дослідження.

Під час створення інструментарію на основі таксономії цілей необхідно встановити, який рівень засвоєння навчального матеріалу передбачався відповідною змістовою лінією освітньої програми. Наприклад, геометричний та алгебраїчний зміст у початковому курсі математики вивчається пропедевтично, отже, рівень складності відповідних завдань передбачатиме впізнавання та просте відтворення такого матеріалу. Наведемо приклади завдань, які доцільно використовувати в підсумковій роботі з математики.

Зафарбуй фігури, в яких всього два прями кути.

Обери серед математичних записів рівняння. Розв'яжи його (їх).

$19 + x < 91$

$c : 4 = 20$

$41 - 35$

$y \cdot 3 = 12$

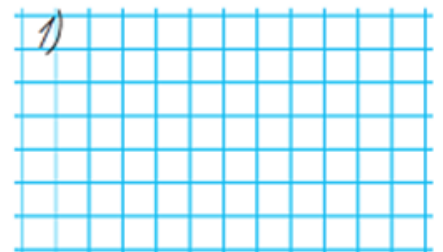
Уміння розв'язувати сюжетні математичні задачі вивчених видів має бути сформоване на рівні розумових процесів вищого порядку, отже, відповідні завдання можуть передбачати складні когнітивні дії. Наведемо приклади завдань, які задовольняють таку вимогу.

Розв'яжи задачу.

Матвій відрізав від рулону тасьми 10 см. Виявилось, що це $\frac{1}{10}$ рулону.

Яким завдовжки був рулон тасьми спочатку?

Скільки сантиметрів тасьми залишиться в рулоні, якщо Матвій відріже ще $\frac{1}{10}$ решти тасьми?

Розв'яжи задачу.

Куртка коштувала 600 гривень, а кросівки — 700. Під час розпродажу ці товари подешевшали вдвічі. Скільки потрібно заплатити за дві куртки і кросівки під час розпродажу?

Таким чином, у роботі для підсумкової атестації необхідно дотримуватись тих меж складності матеріалу, які відповідають вимогам освітньої програми.

Щодо кількісного розподілу завдань за когнітивним доменом, то міжнародна практика вважає прийнятними такі пропорції: 40 % завдань рівня знання (упізнавання) і розуміння; не менше ніж 40 % завдань рівня застосування навчального досвіду в звичному навчальному контексті; приблизно 20 % завдань, що передбачають вільні міркування, творче використання набутого досвіду в змінній ситуації, розв'язування нестандартних задач.

Під час створення робіт для вимірювання навчальних досягнень певна увага приділяється формату завдань. Оскільки робота для підсумкової атестації подібна до моніторингового дослідження, то вона може вміщувати як завдання у звичному для учнів вигляді, тобто на надання виконавцями короткої або розлогої відповіді, так і у вигляді тестового завдання з вибором правильної відповіді із запропонованих варіантів. Наприклад, таке.

Обведи число, в якому:

1) сім сотень і один десяток;

107 701 710

2) три сотні і п'ять одиниць;

305 350 503

3) дві сотні, шість десятків і чотири одиниці.

264 246 462

Щодо останнього, зазначимо таке. На наш погляд, форма подання завдання обумовлюється дидактичною метою його використання. Закриті тестові завдання з вибором відповіді доцільно пропонувати, якщо діагностується спроможність учня впізнати чи пригадати елемент змісту, або відтворити навчальну інформацію за наданим еталоном, як це реалізовано у вище наведеному завданні. Ми не схилиємось до використання тестових завдань закритого типу, оскільки таким форматом закладається деякий ризик вгадування (так, наявність 3–4 варіантів відповідей пов'язане з імовірністю вгадування 30 % і 25 % відповідно).

Досвід участі у загальнодержавному моніторингу показав, що переважання у перевірній роботі завдань на самостійне надання учнями відповіді сприяє покращенню якості інструмента вимірювання. Отже, якщо метою виконання завдання передбачається з'ясування розуміння чи володіння вмінням застосовувати елемент змісту, то варто використовувати завдання відкритого типу з короткою або розгорнутою відповіддю. Наприклад, такі.

Дослідник рахував мурашок у мурашнику. У нього вийшло найменше n 'ятицифрове число. Скільки мурашок нарахував дослідник?

Відповідь: _____ .

Встав у записах пропущені розрядні числа.

$$2478 = 2000 + 400 + \dots + 8 \qquad 63\,951 = \dots + 3000 + 900 + 50 + 1$$

Запиши у порожній клітинці цифру, щоб нерівність була істинною.

$$41861 \square < 418611$$

Для визначення здатності учня використовувати набуті під час вивчення курсу знання чи вміння у змінених навчальних умовах, а також поєднувати їх із попереднім досвідом діяльності, доцільно вміщувати контекстні або так

звані компетентнісно орієнтовані завдання. Наведемо приклад такого завдання.

Розв'яжи задачу.

Олег Володимирович придбав для школи 3D-принтер за 11 719 грн. Він сплатив у касі такими купюрами:

а) Скільки гривень сплатив у касі Олег Володимирович?

Відповідь: _____

б) Яку решту одержав Олег Володимирович?

Відповідь: _____

Таким чином, розроблення інструментарію для державної підсумкової атестації випускників початкової школи має відбуватися на основі науково обґрунтованих і методично вивірених засадах, що дозволить оптимально й точно визначити рівень навчальних досягнень учнів. Подальше розгортання наукового пошуку має відбуватися в напрямі визначення управлінських підходів до створення інструментарію освітнього менеджменту.

У нині чинних методичних вимогах щодо здійснення контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ МОН України від 13.07.2021 р. № 813) зазначено, що «система тематичних діагностувальних робіт у 3–4 класах може містити комплексні діагностувальні роботи для кожного класу, зміст яких охоплює мовно-літературну, математичну, природничу освітню галузі». На нашу думку, такий формат робіт цілком придатний для ДПА.

У чому особливість комплексної роботи? Вона укладається із завдань, сутність і рівень складності яких забезпечує діагностування результатів навчання четвертокласників у функціональному й компетентнісному проявах. Відповідно до актуальних практик у сфері оцінювання компетентностей учнів орієнтиром під час створення робіт може використовуватись досвід міжнародних порівняльних моніторингових досліджень PISA і TIMSS, а також загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів». Виявлення рівня навчальних досягнень учнів може здійснюватись за допомогою контекстних завдань, побудованих на матеріалі української мови і літературного читання, математики, природознавчого складника курсу «Я досліджую світ». Завдання роботи можуть пов'язуватися сюжетом науково-популярного тексту, який розміщується на початку. Водночас кожне завдання має бути самодостатнім і непов'язаним із попередніми завданнями, що дозволить учням об'єктивно засвідчити сформованість навчального досвіду з різних освітніх галузей та їх змістових ліній.

Комплексні роботи з огляду на методичну доцільність, яку кожен учитель визначає одноосібно, можна використовувати по-різному: цілісно як діагностувальні тематичні роботи; окремими блоками як інструментарій формувального оцінювання на уроках вказаних галузей; окремими завданнями упродовж навчального року на різних етапах уроків як тренувальні вправи тощо. Вироблення в учнів досвіду виконання запропонованих робіт стане корисним під час підготовки до моніторингу навчальних досягнень.

Завдання комплексних робіт відображають об'єкти контролю з мовно-літературної, математичної і природничої освітніх галузей, що можуть бути перевірені в письмовій формі.

Наведемо приклад такої роботи.

Прочитай текст і виконай завдання.

Кондори взагалі-то добряче літають. Високо. Пірнають зі скель назустріч вітру — і спробуй наздожени. Де там! Розправлять широкі крила і ширяють у високості, доки не набридне... Знаменито літають... Але не всі.

Був собі один кондор. Жив на верхівці гори. І гніздо він мав, як усі кондори, і крила дужі — гарний собі кондор був. А от літати боявся. Родичі із сусідами його й так переконували, й так просили. Марно.

— Я, — каже, — особливий кондор, наземний. Ви мене і не просіть, і не моліть, літати не хочу. Мені в голові макітриться. А як гепнуся з тієї висоти? Я краще пішки скрізь ходитиму, так воно якимось безпечніше. Хай уже сміливіші літають...

Сиділо якимось усе кондоряче товариство — пір'я після дощу сушило. Сидять собі, кожен на своїй скелі — хто в гнізді, а хто й так, хвостом на каменях. Сперечаються: хто з них найвище і найшвидше літає. Лише наш наземний кондор сухий-сухісінький. Він же попід дощовими хмарами не літав, як інші.

Аж тут де не взявся страшний вихор. Налетів, закрутив, куряву здійняв та й підхопив одне гніздо з пташенятами. В урвище жбурнув і погуб десь далі.

Пташенята літати не вміють, пищать, ось-ось на скелясте дно прірви впадуть. Сполошилися дорослі кондори, жаль малечу, а кинутися на порятунок ніхто не наважується. З мокрим пір'ям далеко залетиш, аякже. На самісіньке дно.

Топтався-топтався на місці наземний кондор, а потім як заплющить очі та стрімголов як шугоне у прірву — сусіди тільки ойкнули.

Над самими гостряками каменів підхопив кондор гніздо з пташенятами. Піднявся на верхівку гори, поклав його перед сторопілими батьками та й пішов до свого гнізда.

— Посиджу, — каже, — дух переведу. Незвично, — каже, — наземному кондору такі піруети виробляти — у голові макітриться.

За Сашком Дерманським

Завдання 1.

Придумай і запиши власний заголовок до тексту.

Завдання 2.

Прочитай подані речення. Поміркуй і познач (✓) у тексті речення, перед яким їх потрібно розмістити.

Та так той кондор і ходив скрізь. Де стрибне, де підбіжить — справлявся. І бути б, мабуть, йому довгенько наземним кондором, якби не одна пригода.

Завдання 3.

Прочитай подані слова. Згрупууй і запиши їх парами.

Гора, ширяти, швидко, урвище, літати, прірва, скеля, стрімко.

Продовж речення: поясни, за якою ознакою були об'єднані слова.

Ці пари слів _____

Завдання 4.

Випиши з тексту по 1–2 слова, що ілюструють такі правила:

1) *правочис слів з апострофом:* _____

2) *написання не з дієсловами:* _____

3) *правочис префіксів роз-, без-:* _____

Завдання 5.

Доповни речення.

Кондор (або гриф) є найбільшим літаючим птахом Америки. Близькими родичами _____ кондора _____ є _____ яструб, _____ . За способом живлення — це _____ тварини. Їхнє тіло для цього добре пристосоване: _____ . Кондор, як і його родичі, корисні людині, адже вони _____ .

Завдання 6.

Кондори живуть в горах Анди, що в Америці. А що ти знаєш про гори України? Запиши назви, користуючись картою.

Гірські системи України: _____

Гірські вершини в Україні: _____

Найвища гора в Україні: _____

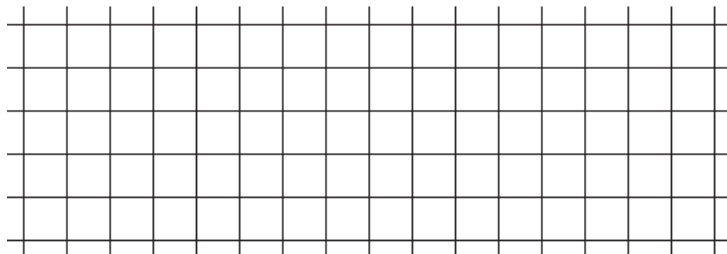
Завдання 7.

Найвища гора в Україні має висоту 2061 м. Подай цю величину в інших відомих тобі одиницях вимірювання.

--	--	--	--

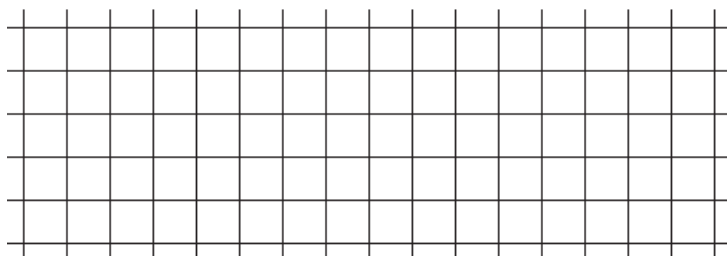
Завдання 8.

Велосипедист піднявся на гору за 24 хв, рухаючись зі швидкістю 46 м/хв. З якою швидкістю велосипедист спускався з гори, якщо його спуск тривав 12 хв?

Завдання 9.

Андійський кондор має розмах крил 270 см, у каліфорнійського кондора розмах крил сягає 290 см. Покажи відрізками ці величини, скориставшись масштабом: 1 см — 100 см (в 1 см креслення вміщується 100 см довжини розмаху крил).

Завдання 10.

Вислови свою думку про те, як подолати свої страхи (3–4 пов'язані між собою речення).

До роботи можна створити паспорт, у якому зазначити змістову характеристику кожного завдання у формулюваннях, які використані у рекомендованому МОН зразку свідоцтва досягнень учнів 3–4 класів. Це допоможе під час визначення підсумкового рівня навчальних досягнень учня (табл. 5).

Паспорт підсумкової роботи

Освітня галузь	Номер завдання	Характеристика результату — об'єкт оцінювання	Результат виконання
		<i>Учень / учениця:</i>	
Мовно-літературна	1	визначає фактичний зміст тексту; аналізує прочитаний текст	
	2	визначає фактичний зміст тексту; аналізує прочитаний текст; уточнює інформацію	
	3	досліджує мовні одиниці та явища; формулює висновки; пише розбірливо, дотримується граматичних і орфографічних норм	
	4	аналізує прочитаний текст; досліджує мовні одиниці та явища; пише розбірливо, дотримується граматичних і орфографічних норм	
	10	будує зв'язні висловлювання; висловлює власне ставлення до прочитаного, формулює висновки; пише розбірливо, дотримується граматичних і орфографічних норм	
Природнича	5	установлює взаємозв'язки між об'єктами живої і неживої природи; пояснює залежність життя організмів від умов існування	
	6	знаходить на карті України об'єкти відповідно до навчального завдання	
Математична	7	читає і записує числа; використовує для вимірювання величин доцільні одиниці вимірювання, оперує величинами	
	8	аналізує текст задачі, створює модель, обґрунтовує спосіб розв'язування, розв'язує задачу; володіє обчислювальними навичками	
	9	аналізує текст задачі, розв'язує задачу; використовує для вимірювання величин доцільні одиниці вимірювання, оперує величинами; будує геометричні фігури	

Отже, описані дидактико-методичні вимоги до створення діагностувальних завдань для контролю й оцінювання результатів навчання з різних освітніх галузей ґрунтуються на їх провідних цілях навчання; ураховують необхідність відстежувати динаміку навчального поступу дитини й виявляти етап, на якому відбувається перехід на якісно новий рівень засвоєння змісту освіти; забезпечують можливості здобути дані про рівень засвоєння учнями змісту освіти в межах розділу або циклу навчальних тем.

Презентуємо *методичний кейс технологія підсумкового оцінювання результатів навчання випускників початкової школи.*

Робота 1

Щоб мама не загубилася

Данько з мамою і сестричкою Світланкою пішли до зоопарку. У вихідний день там було багато людей. Найцікавіше було біля вольєрів із мавпами. Кумедне мавпеня виробляло трюки, а Данько фотографував його і сміявся.

Аж раптом хлопчик вирішив сфотографувати красиву пташку. Потім викладе фотографії в інтернет – от друзі здивуються! Данько зробив кілька фотографій пташки, і мобільний телефон вимкнувся: сіла батарея.

Хлопчик сховав телефон, подивився навкруги і зрозумів, що мами зі Світланкою поруч у зоопарку не було. Данькові стало страшно. Заблукати у зоопарку легко.

І тут він почув згори:

– Привіт! Мене звать Тетянка, а тебе як? – запитала дівчинка. Вона сиділа на коні, а на курточці в неї була емблема зоопарку.

– Привіт. Я Данько.

– А чого сумний? Плачеш?

– Ні. Я загубився.

– Дивно... Ти ж стоїш серед зоопарку. Може, десь загубилися твої мама й тато?

– Тато на роботі, – промовив Данько. – З ним усе гаразд. А от мама зі Світланкою справді загубилися.

– Це звична історія, – усміхнулася Тетянка. – Якщо за мамою і сестричкою не пильнувати, то вони можуть загубитися. Мої друзі це знають і поводяться обачно. Наприклад, слоненя, поки маленьке, тримає маму...

– За руку?

– Та ні. Звідки у слонів руки? За хвіст!

– Це добре, – сумно сказав Данько. – Але мені цей рецепт не годиться.
– Ну то щось інше придумаємо. Сідай до мене на коня. Помандруємо зоопарком.

Данько разом з Тетянкою їхав на коні і дивився навкруги. Мама ніде не було.

– Я згадав! – вигукнув хлопчик. – Мама казала, якщо я... якщо вона загубиться, то треба чекати біля виходу. От і на стрілці написано «Вихід». Їдемо?

Мама зі Світланкою були біля виходу.

– Ти як? – обережно спитав у мами Данько. – Не дуже злякалася? Бо я за вас хвилювався. Вибач, що залишив самих. Але я тепер знаю спосіб вас більше ніколи не губити.

І Данько взявся за мамину руку.

(За Володимиром Арєнєвим) (299 слів)

Завдання 1.

Поділи текст на чотири логічно завершені частини. На початку частин познач їх номери римськими числами: I, II, III, IV.

Завдання 2.

Добери заголовок до останньої частини тексту. Запиши його.

Завдання 3.

Закресли «зайве» слово. Поясни свій вибір одним реченням.

Пильнувати, стежити, загубитися.

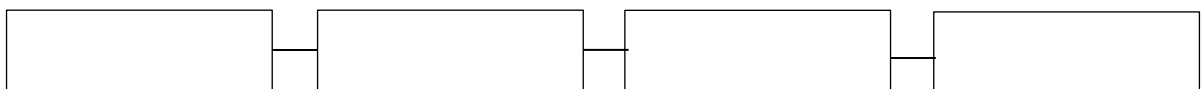
З одним із слів, які не закреслені, склади й запиши речення.

Завдання 4.

Перепиши речення, в якому йдеться про те, що відразу зробив Данько, коли вимкнувся його телефон. Над кожним іменником зазнач відмінок.

Завдання 5.

Побудуй ланцюг живлення, де однією з ланок є мавпа.

Завдання 6.

До якої групи тварин за типом харчування належить мавпа?

Відповідь: _____

Назви ще три тварини, які належать до цієї ж групи.

Відповідь:

Завдання 7.

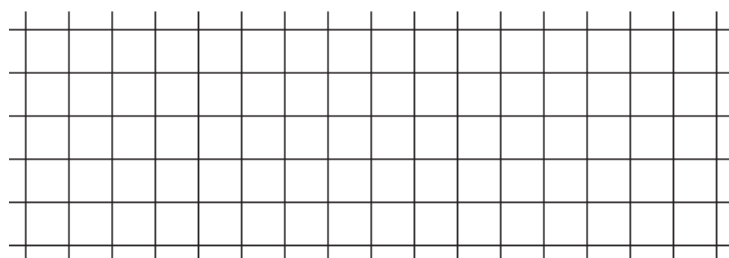
Мавпи відіграють важливу роль у природі. Назви три факти, що підтверджують таку думку.

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Завдання 8.

Для оформлення фотографії Данько узяв аркуш паперу зі сторонами 28 см і 12 см. Занеси ці дані в таблицю. Обчисли площу й периметр аркуша.

Довжина сторони (a)	Довжина сторони (b)	Площа (S)	Периметр (P)
_____	_____	_____	_____

– Гаразд. Чарівне мені справді траплялося.

І він розповів ось що...

Одного разу він їхав степом за Дніпром. А був то зимовий день, степ лежав порожній і безсніжний, сумний і холодний. І раптом він в'їхав у село, повнісіньке квітів! Саме так: квіти цвіли серед зими точнісінько, як улітку.

– Знаю, знаю! – вигукнула Маруся. – Взимку квіти ростуть в оранжереях. Тільки вони не чарівні.

– Атож, – погодився тато. – Квіти ростуть в оранжереях, але ці позацвітали на стінах, скриньках, шовкових хустинах і дитячих колисках. А було це в селі, що зветься Петриківка, і лежить воно в українському степу.

– Знаю, знаю! – закричала Маруся. – Петриківка в Дніпропетровській області, а квіти – мальовані, вони називаються народний розпис.

– Правильно, – мовив тато. – У Петриківці малюють усе, що гарне, – оповідав він далі. – А гарне все, на що не глянь. Петриківці мають свої малярські секрети. У фарбу вони додають курячий жовток. Калину малюють просто пальцем. У хід ідуть і дерев'яний кінчик пензлика, і зрізана рогозина, – щоб наводити прожилки на листі. А пензлики не купують у крамниці, а роблять їх самі з котячої шерсті. Через те говорять, ніби в Петриківці всі коти безхвості. Але це неправда. Я сам бачив, що вони з хвостами, а от голови тримають трохи вище, бо навіть вони пишаються чудовими петриківськими квітами!

(за Зіркою Мензатюк)

Завдання 1.

Придумай і запиши заголовок до тексту.

Завдання 2.

Прочитай слова. Згрупуй і запиши їх парами. Продовж речення: поясни, за якою ознакою ти об'єднував(-ла) слова.

Погодитися, мовити, порожній, взимку, повний, заперечити, мовчати, влітку.

Ці пари слів _____.

Завдання 3.

Прочитай рядки слів. Знайди і закресли «зайве» слово в кожному рядку.

Петриківка, річка, Дніпро, Маруся.

В'їхав, дерев'яний, дитячий, об'ємний.

Вишневий, зима, село, літо.
Розумний, безсніжний, розкажи, розпис.

Познач рядок (✓), у якому слова ілюструють правопис префіксів.

Завдання 4.

До наведених слів добери і запиши 2-3 спільнокореневі слова.

Зима – _____

Розпис – _____

Квіти – _____

Завдання 5.

Випиши з тексту назви географічних об'єктів України. Наведи по одному прикладу інших таких об'єктів, користуючись картою.

Область: _____, _____.

Село: _____, _____.

Річка: _____, _____.

Завдання 6.

Напиши відомі тобі природничі факти про річку.

Завдання 7.

Оранжерея є гордістю Ботанічного саду імені академіка Олександра Фоміна, що в Києві. Сад було закладено у 1839 році, і він є одним з найстаріших в Україні. Обчисли, скільки років минуло з того часу.

Відповідь: _____

Завдання 8.

Група до шести осіб має сплатити за екскурсію до Ботанічного саду фіксовану суму – 240 грн. Якщо ж екскурсантів збереться 6 і більше, то вартість екскурсії дорослій людині обійдеться в 40 грн, а дитині або пенсіонеру в 20. Скільки грошей потрібно заплатити за екскурсію групі, до якої входять вчителька і 25 учнів?

Завдання 9.

У ботанічному саду розташовані оранжереї з тропічними рослинами. Користуючись даними таблиці, обчисли пропущені величини.

Довжина	Ширина	Площа	Периметр
12 м	8 м		
11 м		77 м ²	
	10 м		40 м

Завдання 10.

Які цікаві куточки нашої країни тобі вдалося відвідати? Напиши про це 3-4 пов'язані між собою речення.